

Rok kresťanskej kultúry

„...Požehany duch kresťanstva sa odtrhol od života a opustil svetovú kultúru. Ľudia postupne zmenili cieľ a zmysel svojho života z vnútorného sveta na vonkajší: hmotná získala prvenstvo, duchovnosť stratila všetku hodnotu: všetko zostúpilo k pozemskému na zemi: všetko nebeské v pozemskom živote i nebeské v živote na nebesiach prestalo priťahovať pohľady a srdcia. Mechanický počiatok prevládol nad organickým. Rozum vylúčil z kultúry vnímanie, vieru i modlitbu a pokúsil sa ich skompromitovať. Učenie o láske bolo vytlačné „spasiteľským“ učením o triednej nenávisti; srdcia vyprahli, hĺbka upadla; rozum zavrhol úprimnosť a zmenil sa v obratnosť. Obsah života sa stal nepodstatným, začala sa honba za prázdnu formou. (...)

Všetko vonkajšie, formálne, ukázkové, zmyselné si podmanilo a zaplavilo vari každé umenie; tajomstvo odletelo, melódia sa odsunula do dialky, obsah umenia začal byť ľahostajný, vŕľa k umeleckej dokonalosti vyprahla. (...) Súčasný človek je striedmy, triviálny a samolúby utilitarista, prospechár, ideológ užitočnosti, pozbavený všetkého vyššieho a duchovného, nevystihujúci žiadny „tretí“ rozmer; odcudzil sa vo vyššom, náboženskom zmysle slova a sám sebe sa v tomto stave páči. Zmizol bez akéhokoľvek „podlomenia“ a pokánia a je pripravený napádať všetko nebanálne. Preto je jeho kultúra banálna a formálna ako on sám.“

(I. A. Iljin, Základy kresťanskej kultúry, Velehrad 1997)

Milan Rúfus *Zbohom európskej kultúre*

*Bývala mocná.
Ako zvon,
ohlasujúci Boha.*

*Dnes na to nemá už
jej samorodný tvar,
za ktorým chýba Tvár.
Nie je veľká,
len mnohá.*

*Vyhnaná z helénskej
už zabudnutej vlasti
úbytkom ducha.*

*Za jeho neúčasti
už sa len deje
v protuberanciách
zabehnutého stroja –
zo šumu opäť do šumu.*

*A v bezmocnosti rozumu.
Odchádzaš, mocná moja.*

Čakanka

Ve svete založeném na chladné vypočítavosti určuje výčet následků, co je třeba považovat za morální nebo nemorální. Kategorie dobra, tak jak byla jasně osvětlena Kantem, mizí. Nic není samo o sobě dobré nebo zlé, všechno závisí na důsledcích, které se dají z určitého skutku předvídat. Jestliže na jedné straně křesťanství našlo svou nejúčinnější formu v Evropě, je třeba také říci, že se v Evropě vyvinula kultura, která je nejradikálnějším popřením nejen křesťanství, nýbrž vůbec náboženských a mravních tradic lidstva. (Podč. J.R.) Z toho vysvítá, že Evropa zakouší pravou a vlastní „zkoušku tahem“; z toho také vysvítá radikálnost napětí, jimž musí čelit náš světadíl. Avšak zde také a především vystupuje odpovědnost, kterou musíme my Evropané vzít v této historické chvíli na sebe. V diskusi kolem definice Evropy, kolem její nové politické formy, není ve hře nějaká nostalgická bitva o někdejší dějiny, nýbrž spíše velká odpovědnost za dnešní lidstvo.

(Joseph Ratzinger: Evropa Benedikta z Nursie v krizi kultur, Kostelní Vydří)

...Ale predsa každé umenie má smer. V hudbe je smer jasný, zísť sa s Bohom tam, kde je človeku najbližší, v jeho vnútri. – V básnictve, ktoré je oveľa menej nemotným umením, sú už väčšie okľuky. A tu sme na mieste, kde sa môže poukázať na najvznešenejšiu úlohu básnika:

Všetci sme podstatne rovnako vnímajúci ľudia. Ale básnik je človek, ktorému sa rozviaže jazyk, keď mu srdce hovorí tým istým tónom ako iným. Nielen ten je básnik, kto to i napíše alebo uverejní. Omnoho viac je medzi nami lepších nepíšucich než píšucich básnikov, a tí nám pomáhajú oživovať a konkretizovať naše city: hovoria za nás! A to je podobná úloha, akú má kňaz. Básnik je tak ako kňaz sprostredkovateľom medzi človekom a človekom, medzi Bohom a človekom, medzi človekom a Bohom. (...)

Údery života nás učia, že po pekných rečiach nastupujú skutky, a keď sa človek stane úplne bezmocným, ostane iba vzdych, modlitba. Trpiaci človek bez modlitby je kusom krvavého mäsa.

A práve v dnešných tragických časoch je oprávnená báseň len ako modlitba. Nie v zmysle formálnom, žeby sa mali písať len modlitby. **Ale všetka poézia by sa mala tvoriť krvavo vážne, poklačiacky, v tóni zmučeného ľudstva a umučeného Krista.**

(Pavol Strauss: Mozaika nádeje)

Jozef Šišila Dočkali sme sa...

Bývajú chvíle pokojnejšie, keď len v duchu si pripomeniem posledné udalosti či myšlienky, točiace sa okolo našich aktivít a odkazu života a diela Pavla Straussa. Bývajú i také, keď potrebujeme riešiť aktuálne úlohy, ktoré sme si sami priniesli, aby sme pomáhali naplňovať ciele nášho Spolku. No najviac je snáď tých, kedy si hovoríme, čo všetko sme z toho čo chceme ešte neurobili a čo nás čaká zajtra a čo neskôr. A v posledných mesiacoch sme prežili i precítili snáď najviac úprimnej radosti za posledné roky: vydanie prvých troch zväzkov súborného diela a udelenie najvyššieho štátneho vyznamenania.

Nedá mi nezačať profesorom **Júliusom Paštekom**, editorom súborného diela Pavla Straussa. Uplynulý rok prežil snáď jeden zo svojich pracovne najintenzívnejších a najplodnejších. Celé dielo starostlivo preštudoval, domyselne zoradil, odbornore zhodnotil, ku každému dielu napísal štúdiu a editorské poznámky. Za niečo vyše dvanásť mesiacov pripravil takto na vydanie osem zväzkov. Prítom za celý svoj doterajší život editoval celkom okolo sedemdesiat diel venovaných slovenským autorom ako Felix, Silan, Hanus, Dilong, Žarnov, Veigl a mnohým ďalším. Plus sám napísal okrem množstva vedeckých prác a vydal vyše desať diel, väčšinou monografií. Je významný literárny vedec, teatroológ, filmológ, estetik, znalec diania v slovenskej literatúre a umení. Strávil sme spolu hodiny rozhovorov na tému života, diela a osobnosti Pavla Straussa. Poskytol nám i rozhovor, ktorý uverejníme v našich najbližších Listy PS13. V septembri si ho uctila aj SAV a pod vedením Miloša Mistríka vydala *Hommage à Julius Pašteka*, zborník svedectiev pri príležitosti jeho 85. narodenín. Rad významných vedeckých, literárnych, cirkevných i spoločenských osobností pripomína jeho životné osudy a hodnotí výnimočné dielo. Koncom septembra profesora Pašteku ocenila Katolícka univerzita v Ružomberku čestným titulom doctor honoris causa. Nešťastie nechodí len po horách, a na Troch kráľov si pred kostolom v Ružinove pán profesor zlomil pravú ruku v ramene. Najviac mu je ľúto, že fixácia zlomeniny mu neumožnila pracovať, teda písať. Našťastie sa situácia v týchto dňoch v polovici februára podstatne zlepšuje a veríme, že bude môcť dokončiť svoju editorskú prácu na posledných dvoch zväzkoch súborného diela i pripraviť na vydanie ďalšie svoje vlastné dve diela: eseje na tému výtvarného umenia a monografiu o literárnom kritikovi F. X. Šaldovi. Úprimne mu to prajeme. Tvorivá literárna práca je stále jeho najvyššou životnou potrebou.

September 2009 priniesol vydanie prvých troch zväzkov **Zobraného literárneho a mysliteľského diela** v náklade po šesťsto kusov. Vydalo Vydavateľstvo Michala Vaška

v Prešove za výdatnej pomoci Františka Mikloška. Bez finančnej podpory Ministerstva kultúry SR, Miest Nitra a Liptovský Mikuláš i ďalších podporovateľov by vydanie nebolo možné. Editor vybral do prvých troch zväzkov všetky autorove esejistické diela v časovom priereze celej jeho tvorby, z rokov 1947 počnúc (Všetko je rovnako blízke a ďaleké) a končiac vydaním v roku 1994 (Nádhra nečakaného). Tretí diel obsahuje i autorovo životopisné dielo Človek pre nikoho napísané v roku 1989 a prvýkrát vydané v roku 2000. Vydané prvé tri zväzky obsahujú celkom 16 Straussových diel. Príznačne autorovi zvolil editor názvy zväzkov; *S výhľadom do nekonečna*, *Hudba plaší smrť a Rekviem za neumieranie*. Každý zväzok nesie podnázov Zobrané literárne a mysliteľské diela. Grafický návrh obálky a celého diela robil Miroslav Cipár a je esteticky citlivým a výtvarne dôstojným vyjadrením výnimočného literárneho odkazu Pavla Straussa. Uvedenie týchto prvých troch zväzkov začalo celkom prirodzene v Nitre, kde prežil temer celú druhú polovicu svojho života. Výročné zasadnutie nášho Spolku v Liptovskom Mikuláši sme spojili s požehnaním týchto prvých zväzkov. Učinil tak slávnostne 29. októbra 2009 čestný predseda nášho spolku Otec biskup František Tondra, počas svätej omše v chráme sv. Mikuláša. Tretie uvedenie sa udialo začiatkom decembra v Univerzitnej knižnici v Bratislave. Pri tejto príležitosti zasadnutia spolku sme usporiadali v spolupráci s Katolíckou univerzitou v Ružomberku vedecké kolokvium o literárnom i ľudskom odkaze Pavla Straussa. Na kolokviu vystúpili primátor Liptovského Mikuláša Ján Blcháč, Otec biskup František Tondra, spišský biskup, profesor Július Rybák, priateľ Pavla Straussa a editor týchto našich Listy PS, profesor Anton Tyrol, riaditeľ Katolíckeho biblického diela a pedagóg KU, profesor Jozef Leščinský, pedagóg KU, Martin Koleják, kňaz a pedagóg KU i významný prispievateľ do našich Listy PS, Gabriela Smolíková, pracovníčka vydavateľstva Michala Vaška v Bratislave, profesor Jozef Leikert, spisovateľ a pedagóg na UKF v Nitre. Dostali sme i niekoľko ďalších zaujímavých písomných príspevkov. Plánujeme v tomto roku vydať zborník z kolokvia, kde uverejníme všetky príspevky.

Vydavateľstvo Michala Vaška plánuje vydať ďalšie tri zväzky, teda štvrtý, piaty a šiesty do polroka t.r. a siedmy a ôsmy do konca t.r. Posledné dva tak zostanú na vydanie v roku 2011. Pevne veríme, že sa tak podarí do storočnice od narodenia Pavla Straussa v roku 2012 vydať jeho kompletne dielo vrátane prekladov a bibliografie. To, čo zatiaľ chýba, je *Monografia Pavla Straussa*. Dobrou správou je, že sa na ňu podujal a začal pracovať profesor **Jozef Leikert**. Nedávno mu vyšla *Galéria slávy, 111 osobností Slovenska* ako prvý zväzok z pripravovaných štyroch, teda celkom 444 osobností. Je v nej prirodzene zahrnutý i Pavol Strauss. V Slovenskom rozhlase na rádiu Devín už začali pravidelné čítania z tejto knihy a celkom nedávno odznela i časť o Pavlovi Straussovi.

V uplynulom roku 2009 náš spolupracovník **Martin Koleják** úspešne ukončil doktorandské štúdium na Katolíckej

univerzite Jána Pavla II v Lubline a obhájil doktorandskú prácu na tému *Pravda ako fundament kresťanského života podľa Pavla Straussa*. Vzniklo tak cenné vyše tristostranové vedecké dielo vyslovene čerpajúce z literárneho diela Pavla Straussa. Martin Koleják nedávno v časopise Impulz č.4/2009 Revue pre modernú katolícku kultúru predstavil Pavla Straussa v príspevku *Žid, kresťan a vlastenec*.

Siedmeho januára t.r. prezident republiky **Ivan Gašparovič** na návrh vlády udelil Pavlovi Straussovi najvyššie štátne vyznamenanie, **Rad Ludovíta Štúra I. triedy in memoriam**. Isto tí, čo sme sa o to usilovali, synovia, ich rodiny, i všetci blízki, priatelia a podporovatelia sme prijali toto ocenenie s pocitmi zadostučinenia, zaslúženého, spravodlivého i keď oneskoreného ohodnotenia veľkej osobnosti. I keď to explicitne neodoznalo, považujem toto vyznamenanie aj za určitú formu ospravedlnenia štátu za príkorie, ktoré počas bývalého režimu utrpel. Je nesporné, že najviac trpeli tí, ktorých režim pripravil o život, či strávili roky v komunistickom väzení. No hneď po nich sú tí, ktorí nemohli slobodne vykonávať svoju prácu, a Strauss medzi nich tiež patrí, pretože nebolo mu umožnené od roku 1957 vykonávať prácu klinického chirurga, už vôbec nie pokračovať vo vedeckej práci, jeho diela odmietali vydavateľstvá vydávať, len s drobnými výnimkami v šesťdesiatych rokoch. Je veľa dôkazov, že sa s tým až do konca života nevedel vyrovnávať. Aj vo svetle týchto nesporných faktov nie je možné pochopiť súdy, ktoré nad Straussom zbytočne vynášal autor článku v časopise .týždeň.

V týchto udalostiach sa trochu stráca význam našej webovej stránky. www.pavolstraus.sk, ktorá funguje už vyše dvoch rokov, no nikdy sme ju ešte oficiálne nezverejnili. Dôvod bol prostý. Stále sa nám doteraz nepodarilo naplniť jej obsah tak, ako to z nej vyplýva. Dôvodom je emigrácia autora dizajnu stránky do Kanady a jeho neochota komunikovať. I napriek tomu stránka poskytovala aspoň základné informácie o živote a diela Pavla Straussa. Sú tam k dispozícii i naše Listy PS až do čísla sedem. Máme informácie, že mnohí stránku využívajú, slúži. Našťastie sa nám podarilo nájsť firmu AD-line, ktorá ochotne sa podujala nám stránku redizajnovávať, spravovať a spolupracovať na jej naplňaní. Od Vydavateľstva Michala Vaška sme dostali elektronické verzie všetkých troch vydaných zväzkov a predpokladáme, že ich spolu so všetkým, čo bude publikované, na webovej stránke tiež umiestnime. Spolu s vydanými dielami tak budeme mať myšlienky Pavla Straussa vždy poruke. Sám som si totiž uvedomil, aké je to dôležité.

Strauss sa nedá ani prečítať na jeden dych, no nedá sa ani založiť do knižnice a zabudnúť. Potrebujem sa neustále k nemu vracáť. Ako ku modlitebnej knižke. Z nočného stolíka, či počítača. Budeme veľmi radi, keď sa i Vy, naši priatelia, priaznivci, študenti, vedci, filozofovia, vzácní čitatelia a ctiteľia diela Pavla Straussa podelíte s nami o Vaše pocity z prvých vydaných zväzkov. Budeme im i Vám venovať viac priestoru v našich nadchádzajúcich Listy PS13.

Rad Ľudovíta Štúra I. triedy pre MUDr. Pavla Straussa

Prezident Slovenskej republiky Ivan Gašparovič odovzdal 7. januára 2010 v historických priestoroch Slovenskej národnej rady v Bratislave najvyššie štátne vyznamenania. Medzi dvadsiatimi ocenenými z rôznych oblastí vedeckého, kultúrneho a spoločenského života bol aj lekár, spisovateľ a kresťanský humanista **Pavol Strauss**, ktorému bol *in memoriam* udelený Rad Ľudovíta Štúra I. triedy „za mimoriadne zásluhy o rozvoj v oblasti kultúry“.

Pavol Strauss Vypožičaný život

(Úryvok)

Nikdy som nebol taký zbabelý, neúprimný a podlý, aby som sa postavil na stranu víťaziacich a mocných, len pre tieto ich atribúty. A ani sa nemusím ponosovať, že by sa mi v ktoromkoľvek čase môjho života, v ktorejkoľvek forme spoločenského vývoja ostatných štyridsiatich rokov v našej vlasti dostalo pochybenej cti oficiálneho prejavu pochvaly mojej životnej činnosti. Môj život zavesený na trojicu záľub a určený (medicina – literatúra – hudba) plynul ustavične bezpečne regulovaným riečiskom nepovšimnutia.

A pretože semaforey vnútra boli nastavené na zelenú pre výkyv: Ja a Nekonečno, prehodili sa životné výhybky na slepú koľaj nevidovania. Ale asi som vedel, čo robím. Ak sa z nekonečného počtu možných možností bytia i nebytia realizovalo to ja, ktorým som, je základom najelementárnejšieho vzťahu nekonečné Ja, ktoré ho muselo umožniť a dvíha ho do dôstojnosti toho Najvyššieho, po ktorom večne bude túžiť. A všetko, čo sa tejto centripetálnej sile nepodriadi a netuži sa s ňou zjednotiť, je pomýlené a vedie iba k osobným a nadosobným krízam a katastrofám. Od manželstva po umenie. Od výchovy po vedecké počínanie. A

úsilie o najväčšie poznanie a prehĺbenie v oblasti biologických i technických vied je správnym vnútorným postojom. Až na hranici všetkého dosiahnuteľného rozumom smieme skloniť hlavy. Ale ta raz každý dôjde.

Nechápem veľmi extrémne postoje, keď viem – a každý by si to mal uvedomiť – aká úzka medzera je medzi životom a neživotom, medzi zdravím a ohrozenosťou života. Lenže extrémny vznikli vždy a u všetkých práve z nevedomenia si tohto. Jeden osud pre všetkých je schytný na našej zemi, na tej kozmickej škvarke. A nik nemá právo zo svojho triedneho privilegovaného postavenia upierať iným ľuďom dôstojný a radostný život...

(Život je len jeden)

„...Dejinná púť slovenskej spoločnosti bola neľahká a častokrát veľmi kľukatá. náš národ neraz bojoval o svoje sebaurčenie i o svoje práva. Vďaka bohatstvu, ktoré nemožno vyčíslieť ani ukradnúť, sme však zvládli tieto problémy. To bohatstvo, o ktorom hovorím, spočíva v ľuďoch. V ľuďoch múdrych, tvorivých, ktorých krédom je vyznávanie hlbokých morálnych a duchovných hodnôt. Predovšetkým ich zásluhou dnes kráčame správnou cestou...“

(Z prejavu prezidenta Slovenskej republiky Ivana Gašparoviča)

Rok kresťanskej kultúry

Bratislava 12. januára 2010

Ecce homo! Toto zvolanie mi mimovoľne prišlo na um, keď som sa dozvedel, že medzi osobnosťami, ktorým prezident Ivan Gašparovič na začiatku tohto roka udelil štát-

ne vyznamenanie, je aj MUDr. Pavol Strauss. Skvelý lekár, mysliteľ, tvorca, ktorý celý život objavoval, hľadal, nachádzal a dával. Liečil skalpelom aj slovom, pričom samému mu neraz bolo aj ťažko. Životné úlohy však prijímal s pokorou, zároveň písal, premýšľal, tvoril a s najvyššou dávkou profesionality vykonával svoju profesiu. Medicina bola preňho poslaním, ktorému sa naplno oddával, nachádzal v nej symbiózu človečenstva, služby, pomoci, empatie, odbornosti... Zblízka poznal bolesť, vzostupy aj pády a toto poznanie mu vstúpovalo nový rozmer. Pavol Strauss bol vzdelanec, erudovaný odborník, vysoko ľudský lekár, chirurg, ktorý ovládal nielen prácu so skalpelom, ale myšlienky vkladal do básnických zbierok, esejí, úvah... Opäť jeden jasný dôkaz toho, že ľudský život sa dá prežiť ozaj tvorivo, uvážlivo a profesionálne na výške. Veď mnohí lekári – pamätníci MUDr. Pavla Straussa hovorili o jeho zručnosti, logickom myslení, precíznosti a chirurgickej erudovanosti na operačnej sále.

Humanista, spisovateľ, lekár Pavol Strauss patrí medzi slovenské osobnosti, ktoré nám zanechali košatý odkaz. Zároveň je inšpiráciou pre dnešok, pre všetkých, ktorí sú ochotní vnímať odkazy predchodcov. O to väčšmi, ak ide o odborníkov, ktorí ovládajú nielen anatómiu tela, ale aj duše. K dielu Pavla Straussa sa môžeme postupne vracáť, vstrebávať ho a vždy v ňom nájdeme novú hĺbku. A tá sa odrazí v našej skúsenosti.

Dovoľte, aby som z postu ministra zdravotníctva SR vyslovil želanie, kiež by takýchto ľudí – obdarených obetavosťou, múdrosťou a schopnosťami bol v našom zdravotníctve vždy dostatok! Som hlboko presvedčený, že Rad Ľudovíta Štúra I. triedy *in memoriam*, ktoré prezident Slovenskej republiky udelil MUDr. Pavlovi Straussovi, je oprávnenou poctou tejto slovenskej osobnosti a dôkazom toho, že si vieme vážiť skutočné osobnosti.

• Zľava: Jozef Šišila, minister zdravotníctva Richard Raši, Anna Rašiová, Lubomír Raši, spišský biskup František Tondra a Jozef Leikert

Pavol Strauss

Kultúra, kresťanstvo a svet

Svetom sa pre-
svalujú kon-
vulzie času, ale
sú údobia, keď
sa svet dostane
na ustatý bok.
Svet je od začiat-
ku postavený na
šikmú plochu
evolúcie. Vo všetkých oblastiach reality.
Od primitívnosti po maximálnu rafino-
vanosť náplne.

Keď zaznie slovo kultúra, namanie
sa antika so starým Gréckom a s rím-
skou ríšou práva a poriadku. Ale súčasne
rezonuje v každom z nás aj apokalyptic-
ká vízia z úžasného ohrozenia sveta vo
svojej fyzickej podstate. Žijeme v tóni
jej predzvestí vo forme ekologických ka-
tastrof, ktoré sme si zväčša sami zaprí-
činili v prebujnených výrobných podni-
koch a do nedozierna rastúcej premávke.
Základ faktickej kultúry je hodnota du-
cha, ktorá ale v tej terajšej merkantilnej
atmosfére sveta je postavená do kúta. Kul-
túra nie sú len múzeá, galérie a kultúrne
domy, v ktorých je najfrekventovanejšia
miestnosť krčma.

O tom chcem porozmýšľať o našej
slovenskej problematike. Však žijeme po
dobe, keď sa oficiálne všetkými pristupo-
vaniami šíri materializmus ako popie-
ranie ducha a jeho životodárnych prin-
cípov, vo všetkých oblastiach bytia. Aj
zhyperfrovaný spiritualizmus zašiel do
krajností, kde popieral i prírodu v mene
ducha. A tam nám postavil pred oči veľký
francúzsky filozof, Jaques Maritain, svoju
ideálnu víziu kresťanského humanizmu.
Ale tu sa musí ukázať chciac-nechciac si-
tuácia slovenského človeka dneška. Veď
kultúra je vnútorná postać človeka dneš-
ka. Treba si uvedomiť, koľkými stresmi
prešiel náš človek, ľudskými, sociálnymi
a národnými. A tak treba vidieť každého
z nás s vnútrou posiatym ranami. To je
základ všetkých vybočení a premrš-
tených reakcií.

Treba si nám uvedomiť, že duch
antiky sa až vrastaním kresťanským stal
univerzálnym. To bola hodina vzniku
Európy. A to je aj koncept pre blízku a
ďalekú budúcnosť. Kultúra začne a kon-
čí s človekom. A pretože sa človek so
všetkým stýka, musí všetko, s čím sa stý-
ka, či príroda, jeho okolie, či spoločnosť,
mať punc kultúry, či vedné poznávanie,
či politické správanie, či reakcia na po-
pudy vonkajšie, či vnútorné.

Ako sa orientovať v tom prudkom

vlnobití impulzov sekularizovaného sve-
ta v konfrontácii so svetom duchovným.
Všetko je v behu, prepája sa i v proti-
chodných stopách vyvíjajúceho sa sveta
hmotného i v jeho výdobytkoch vedných
všetkých oblastí, ale i v krážoch filozofic-
kých a teologických. Veď nové a novšie
knihy sa kupia všade. A všetko sa to zráža
vo všetkých odtienkoch myslenia, sčasti
paralyzuje protichodné tendencie od
hyperracionalizmu po najsubtilnejšie
formy duchovnosti. Ale všetko sa to pre-
mieľa a tenduje i v tých najlepších hla-
vách k ustáleniu medzi silami rozumu a
vôle a medzi evidenciou našej nedosta-
točnosti na hranici nedozierna.

Také je rozpätie v kruhoch našej
inteligencie, a napriek tomu sú roztrieš-
tení a podliehajú najprotichodnejším
citovým emóciám. Naša zrelosť sa ukáže
v tom, že úroveň našej kultúrnej orien-
tácie presvetlí naše súkromné i verejné
činy a počiny až po zločiny proti duchu
a pravde. Veď to treba uplatniť, pomocou
toho sa treba formovať. Tu treba nasadiť
duchovné a intelektuálne páky pri for-
movaní osobností. Tu si treba uvedomiť,
že na novom je často len to dobré, čo v
nom zvýšilo zo starého.

Veľké európske kultúry budujú na
tradícii duchovných a morálnych hodnôt,
ktoré viedli k ušľachtlosti a kultivova-
nosti človeka a mnohých generácií. Veď
všetko začína u človeka, jeho formovaní
a vyformovaní, na stabilite jeho hľadísk
a na charakterovom vyformovaní, čo sa
prenáša z doby do doby. Podstata kultú-
ry je humanistická, ale v úzadí je vždy
prvok kresťanský, lebo cesta kultúr vedie
pokresťančením kultúry sveta antiky do
rozľahlého sveta etiky s humanistickým
podielom a odozvou na človeka.

Ústredný problém je vždy človek,
teda problém človeka. A kultúra je vždy
duchovná nadstavba prírodných danos-
tí, ktoré ho obklopujú, a ku ktorým sa
blíži prácou, jej výsledkami a všetkým
vonkajším i vnútorným vzťahom a se-
baformovaním. Kultúra je komplexným
súhrnom všetkých ľudských vzťahovostií.

Pred rokmi som v štúdiu o proble-
matike človeka charakterizoval človeka
ako redukovaného, pre porušenie jeho
vzťahov vonkajších i vnútorných, pre
jeho stratu spojenia všetkých elementov
vonkajších i vnútorných. Ale kultúra
znamená aj tvorenie a hromadenie no-
vých hodnôt. Tradícia je dedičským prá-
vom ľudstva alebo spoločnosti na tieto

hodnoty. Život časom všetko obrúsi, ale
žije sa. Človek je tvor konečný a priro-
dzene ohraničený. Lenže človek nášho
veku tento stav chorobne vystupňoval.
A tak sa stalo, že z neho vypadla temer
všetka odstupňovaná vzťahovosť, k všet-
kému stratil pomer, vždy zastal len pri
tej hodnote, ktorá sa týkala akurát jednej
z jeho zložiek, od seba odlúčených a prá-
ve zasiahnutej.

Tradícia je presvedčenie o súvisi,
vedomie spolupatričnosti, spoluvlastníc-
tva k všetkým hodnotám minulosti. To
je vnútorný postoj, ktorý nám teraz vo
veľkej miere chýba. Všetky výdobytky,
náboženské, mravné a sociálne všetkých
národov, všetkých vekov, patria každému
človeku, schopného na to, kým žije v jed-
note so svetom, s Bohom.

Čím by bola veda bez stavania na po-
znatky už raz získané, bez tradičnej via-
zanosti, ak nie ustavičnou rekapituláciou
vlastných detských chýb a chorôb? Ale
na vývoji prírodných vied možno ukázať
nielen maximálne pokročilý proces re-
dukcie, a to tým, že trieštili hmotný svet,
atomizovali ho do ostatných extrémov,
čím podnietili aj atomizáciu ostatného
diania, človeka, spoločnosti, hospodár-
stva atď., lež na vývine vedy možno uká-
zať i zory novej, vyššej syntézy v zmysle
nového, vertikálneho osnovania a chápa-
nia. A ako veda svojím rozpadom pred-
chádzala ideový a spoločenský rozpad a
pôsobila naň, priam tak možno dúfať, že
podriadením hmotného diania vyšším
poriadkom biotickým a duchovným v
prírodných vedách, hlavne vo fyzike, za-
čína sa brieždenie aj v oblastiach chápa-
nia sveta a človeka. Veď koľkí včerajší i
dnešní vedci sú ľudia veriaci i u nás.

Písmom je určený cestovný poria-
dok vekmi: „Naplňte zem a podrobte
si ju.“ Veď snahou po poznaní a v sa-
motnom poznaní je už obsiahnutý prvý
úchop sveta. Ide do šírky i do hĺbky, od
prvého pozorovania po hĺbkové pozna-
nie, od prvých dotykov skutočnosti po
prienik smerom k podstate všetkého i sa-
motného života, až po posledné príčiny
všetkého. Pri poznávaní to začína a sme-
ruje to k adaptácii, až po prisvojenie.
Všetko sa zdokonaľuje a zaraďuje v stále
sa zlepšujúcej forme do služby životu.
A tak je kultúra prisvojenia si stvárne-
ného vonkajšieho sveta, celej skutočnosti
i s príslušnou duchovnou prítomnosťou.
Kupí sa tu okolo nás vynovený svet so
stále sa zdokonaľujúcou elektronikou,
so vzťahujúcou sa komputerizáciou, čo
vniká i do oblasti zdravotníckej a robí
ju stále diferencovanejšou v diagnostike
a liečbe. Lenže súbežne ide i vynalie-
zavosť smrti, ktorá ľudstvo obšťastňuje
vždy novými obrazmi chorôb, od stále

agresívnejších foriem rakoviny a Aidsu, až po psychiatrické ochorenia, súvisiace so závislosťou na drogách, na hromadnej frustrácii a neraz aj nám neadekvátnymi druhmi najmä orientálnych siekt.

Kultúra je sumou výtvorov materiálnych aj s ich doprovodnými znakmi pozitívnymi i negatívnymi, syntéza architektonických výtvorov, ale i sochárskych diel od antiky cez sfingy a pyramídy a všetko, čo do terajška bolo vytvorené i vo výtvarnom umení. No, k tomu pristupujú aj vždy prítomné duchovné prvky, mnohými chcene alebo nechcene neevidované, lebo sú v nich aj nálož náboženské. K tomu patrí vedomie, že vlastníme aj svet atómových zbraní, ktoré by boli schopné všetko toto tisícročné dedičstvo zmeniť v sutiny a púšť. A kde by sa podeli tie skvostné výplody ducha v oblasti literatúry a hudby. A to sú podstatné atribúty kultúry spolu s vedomím ich jestvovania. Kultúra je teda istota vedomia o všetkých formách všetkých vytvorených hodnôt. A to všetko, čo tu pretrvalo, sa napriek ťažkostiam zachovalo i v tvárnosti generácií. Uvedomenie si týchto hodnôt žije v osobách, rodinách i celých národoch v celom západnom svete, ale i u nás. Takže sa nemusíme starať o vstup do Európy, však sme v nej so všetkými atribútmi spolupatričnosti kultúrnej.

Iskrenie a veľkoleposť kultúry a jej povedomé vydychovanie je kultúrnosť života a človeka. To je viac ako priznanie sa k nej. Je to imanencia v nej. Podľa profesora Dr. Hanusa je kultúrnosť osobná vlastnosť človeka. Veru musí byť bytostnou súčasťou osobnosti a musí ho tak preniknúť, že sa prejaví v každom geste, v každom prejave i verejného pôsobenia. A tak sa stane kultúrnosť stigmou človeka vo všetkých formách životného údela, ako formujúci a i nšpirujúci faktor, ako výron a emanácia vnútra. A to všetko v konečnom výsledku ako súhrn práce na sebe, orientáciou na Boha, Stvoriteľa Vykupiteľa pod egídou Ducha Svätého.

Kultúrnosť nemožno navliecť na seba. Je to stav, ktorý je výsledkom kultivovania svojho vnútra, počnúc duchovným usmernením, adaptáciou sa na dobro voči druhým, prisvojením si hodnôt umeleckých a ľudských, osobných i národných.

Duša slovenského človeka bola cez stáročia až doteraz obmedzovaná inadequatečným tlakom násilia na vonkajšie životné okolnosti i na vývoj jeho vnútorného sveta. A tieto poranenia vústili i po zjazvení do deformovaných polôh. Antika tu predstavovala základný výraz podstaty gréckeho myslenia s dôrazom na formu, a tým aj mieru. Veď až doteraz

tu pôsobí zákon hraníc a ich závažnosť, či v umení, či vo formách medziľudských a spoločenských vzťahov. Boli to priehrady voči neforemným prejavom, náznakom tendencie k anarchii, k nízkym pudovým, masovým výbuchom, k neskrotnej a nekrotnej dikcii, ktorá vedie k bezhlavým emóciám. A rímska ríša a jej kultúra sa snažila pretlmočiť do neskoršej doby, záchovou starých gréckych hodnôt v monumentálnosti až po styk s kresťanskou kultúrou, prameniacaou z impulzov duševných a z dotyku s transcendentom.

S kresťanstvom koexistujúca stará kultúra bola semenišťom nového ušľachtitého postoja ríši dobra, svetla a trvania. Celej starej gréckej kultúrnosti pribudol prvok, ktorý do tých čias nevlastnila; otvorenosť voči nekonečnu, ktorý sa nevyskytol v jej duchovnosti, až na náznak iskrenia v jej mysliteľských oblastiach. Vznikali kláštory a filozoficko-teologické školy, ktoré úspešne pretváral i duchovnú atmosféru tých čias, ako sa to ukázalo aj u nás apoštolátom sv. Cyrila a Metoda a ich žiakov, takže sa to duchovné prúdenie tých čias uplatnilo aj u nás. Boli sme ipso facto zapojení do Európy. A v tom sme aj ostali.

Prúdenia doby nás nikdy neobídu. Ani v dobrom ani v zlom. A tým atribúty kultúry a kultúrnosti. Prešmykli sme sa údobiami okolo prvej a druhej svetovej vojny i cez červené more totality. A zanechalo to v každom z nás nejeden škrabaneč.

Európa je nie len kontinent, Európa je princíp. A jej duchovná náplň je kresťanský humanizmus. I keď sa k nemu mnohí nepriznajú. Neraz sa chovajú ateisti kresťanskejšie ako kresťania. Čiastočné riešenie by bolo, keby sa kresťania chovali socialistickejšie a socialisti kresťanskejšie, a to nielen vo vonkajších ľudských a spoločenských prejavoch, ale vo svojej formácii vnútornej a v ich prejavoch.

Čo treba pri márne chrániť, je človek, jeho hodnota, jeho dôstojnosť, nie rečníckymi floskulami, ale v realite postoja voči nemu. Každá doba chráni svoju neuvážlivosť machináciou s heslami. Ale čo treba brániť, je právo človeka na zachovanie jeho slobody, záruku spravodlivosti. Prichádzajú doby, ktoré upierajú tieto práva pre sobecké, krátkodobé záujmy kadeakého druhu, vykorisťovateľské záujmy, utláčateľské totality.

Ale duch Európy sa zavše vzchopí. Razom v ňom vyšľahne vždy znovu starý eticko-morálny dych z vlastného podze-

mia a začne oznove rytmus obnovy. Žijeme v generačnej skúsenosti, že časom môže dôjsť aj k odvratu od duchovnej prapostati a v dejinnej hazardnej pripútanosti k zlu, krutosti a ideového násilnenstva, k afinite k prospechárstvu a osobnej adaptabilite karierezmu a k obetovaniu svojej vlastnej osobnosti, a pritúliť sa k vládnucej vrstve a chcieť sa jej zapáčiť. Tomu sa obetuje podstata duchovná, rodinná, tradícia národná, a tak sa časom premení na trosku seba samého, tým že zradí v sebe všetko, čo je v ňom prirodzené i nadprirodzené. A tým postojom k všetkému sa formuje a deformuje všetko v človekovi v diele jeho ľudskej podstaty, a v podstate – ak je umelec – jeho diela.

Treba si uvedomiť, že je problém človeka najprv problémom človeka skutočného, akým je, a ďalej problémom človeka opravdivého, akým by mal byť. Problém človeka skutočného je problémom jeho pôvodu, a to fyzického, historického i metafyzického, jeho danosti existenciálnych aj jeho posmrtného zacielenia, slovom viditeľného úseku meteoru podobnej dráhy atmosférou žitia. Problém človeka ozajstného, pravého, je jeho ideovou korektúrou. Teda: čím je človek, čím sa stal človek a čím môže a má byť, ak má vôbec byť.

Pravdivý vetu povedal Páter Faber: „Naša minulosť je knihou prorociev.“ A v spätnom pohľade vidíme tie štrukturálne komponenty, ktoré urobili z nás Európanov tými, do ktorých je vsadená naša kultúra.

Kultúra je duchovná nadstavba prírodných daností. Človek nebol a nie je stroj, ktorý je len odvodenina zákonov fyziky a chémie, ale vlastní aj intuíciu. Kríza zodpovednosti, v ktorej tonie ľudstvo, je zrkadlovým obrazom mravného úpadku. Veď mravnosť je podstatným výrazom pripútania človeka k určitým normám, k svedomiu, k okoliu, k Bohu. Je neschopný vnímať stupnicu hodnôt a nemá ani záchytný orgán pre mravné odstupňovanie. Všetko je rovnakej hodnoty ako u Ivana Karamazova, dobro i zlo. Pre toho rozorvaného človeka dneška niet trvania, niet večnosti, len vajatanie teraz. Preto sa hodí anonymný etatizmus, u ktorého podľa Reynolda „je moc všade a zodpovednosť nikde“.

Ku kultúre patrí aj formovanie človeka od výchovy v rodine po najvyššie formy myšlienkového a tvorivého ustálenia. A tu si treba uvedomiť, že vrcholní intelektuáli slovenskí, ale aj u iných národov, pochádzajú z chudobných a prostých rodín, a nie sú naštepení na rodiny vrcholných inteligentov.

Vždy a vo všetkých prejavoch bytia musí byť všade v prvej rade zreteľ na človeka. Veď on je vždy nositeľ kultúrnosti. Ide vždy o pravdu bytostnú a jej emanácie do všetkých kráčov sveta. Ešte aj dôraz na formáciu našich vonkajších prejavov, krotenie surovosti a verejných exaltácií. Treba pozbierať to mnohé nanie u mladých a mladších, veď máme už generácie cenných ľudí vo svete vedy a umenia. A treba odbúrať prepotenciu intelektuálov. Poznal som šéfa na oddelení, ktorý neprestal zdôrazňovať, že sme na výške doby, a mali sme len fonendoskop, tlakomer a perkusné kladívko, a poznal som veršotepca, pre ktorého bol fenomén ako Hviezdoslav len sklerotickým parnasistom. A tak sa svet obúva do svojich poznaných a nepoznaných nedostatkov, ale svet ide ďalej. I náš svet.

Treba poznať celého človeka. Ide predovšetkým o formovanie jeho vnútra, nielen nadžgávať ho vedomosťami, ale urobiť ho jemnejším, ušľachtilejším a citlivejším i s imanenciou jeho duchovnej podstaty. Kresťanstvo mu otvorilo svet vnútra a umožnilo hlbšie poznanie aj okolitého sveta a pripúšťanie hlbších dimenzií a súvisu všetkého. Ale všetko sa to dá zohľadniť a pochopiť len v tóni Božej veľby. Kde tej nie je, sa všetko zmení na púhu diskrepanciu. Na nezhrnutú svetonáhľadovú trýzeň nám ju predstavuje existenciálna filozofia.

Svoje uvrhnutie do bytia si človek uvedomuje v hroznej nálade a atmosfére hrôzy, prázdnoty a príšernosti života. Prichádza z ničoty s cieľom zapadnúť do ničoty. Základ je uvrhnutosť, človek vydávaný na pospas, spredu a zozadu ohryzaný hladnou a chladnou ničotou. Bytie je ťarcha, nevedno prečo. Sem uvrhnutý človek nemôže vedieť, kto ho zaťažil ťarkou nevyhnutnou ťarchou. Vnútoraná nálada je úzkosť z bytia vo svete, úzkosť pred neznámom, úzkosť pred všetkým.

Istota smrti stojí ako neúprosný výkričník hrôzy pred všetkým bytím, a v smrti prichádza existencia k sebe, k svojej podstate, lebo každé bytie je „bytím k smrti“.

Otec existencializmu hovorí: „Umiernenie nie je udalosťou, ale úkazom, ktorý treba chápať existenciálne. Smrť je spôsob, ktorý preberá tým, že je... Smrťou sa stavia existencia sama pred seba vo svojej najvlastnejšej možnosti.“ Ale kým u Kierkegaarda hrôza a úzkosť, následkom od Boha sú koncom, príznakmi smrti, „temné kvety na hrobe, v ktorom je pochované spojenie človeka s Bohom“, u existencialistov znamenajú začiatok, vyhlasovaný za život. Preto bolo v zapätí toľko samovrážd i mladých ľudí.

Uvádzal som to preto, aby sme si uvedomili, do akých závozov sa dostane človek, keď určitú monomaniu privedie do ostatných dôsledkov. Veď fakt smrti stojí pred ľudstvom odjakživa. Vždy sa umieralo. Je pravda, že žijeme v hroznej dobe. Ale veď je vždy sumárnym obrazom ľudí, a človek je natoľko obrazom hrôzy, nakoľko sa líši od obrazu Božieho. A ľudstvo má vždy takých filozofov, akých si zasluhuje. A zlo sa pristrojuje na to, aby nakoniec nebolo iného východiska, ako dobro - ak sa nadobro nechce zaviaznuť v záhube a ničote.

Žiť znamená stáť pred úlohami. Má ich doba a má ich aj človek. Aj slovenský človek. Máme pred sebou svet v mnohých ohľadoch rozdrobený. Ale človek rastie a môže rásť. Rozvoj vedomostí, nové stupne priblížení k prírode, i ku kategóriám poznávania súvisov duchovných a duševných so základmi fyziológie a adaptácia síl ducha vo všetkých oblastiach.

Súhrnný obraz vplyvu rozsiahlej slovenskej inteligencie všetkých oborov i na vrstvy primitívnejšie poskytujú vždy zrelší a vyšší stupeň našej kultúrnosti. Dochádza k vyšiemu stupňu novšieho vedomia, v ktorom by malo dôjsť k jednote životnej a metafyzickej a tento perspektívny náhľad je vlastne prírodovedeckou a sociologickou obmedzenou obcovania svätých. Nové vedomie by malo mať vo všetkých oblastiach osnovu vertikálnu, gotickú.

Všetko veľké je ťažké. I utváranie a dotváranie kultúry a národnej kultúrnosti. Veď svet sa na nás pozerá. Nejde o to vo všetkom sa adaptovať západnému svetu. Treba len pozbierať elementy našich daností a tie priniesť v kultivovanej forme do verejného užívania. Každý má právo mať svoju mienku, svoj vyformovaný svetonáhľad i so svojou fázou filozofickou, ale bez násilia, bez prejavov agresivity, ale v úcte i k odlišným názorom. Tak isto v oblasti náboženskej. V ceste k ekumenizmu, nech ide svojou náboženskou cestou do ostatných konzekvencií, v atmosfére duchovnej voľnosti. Veď všetci sme bratia a všetci sme deti Božie. Každá agresivita je nemierná.

A slúžiť jeden druhému je zásadný postoj zajtrašieho človeka. Je to primárne vystupňovanie vnútra v duchovnú vzťahovosť, pomer k Bohu a človekovi. Slúžiť je činnosť pokorného sebavedomia, ktoré udržuje a živí život. Slúžiť znamená milovať a uctiť si toho, komu slúžime. Nie nadarmo si prisvojil titul „servus servorum Domini“, „Sluha sluhov Božích“ pápež, aby slúžil všetkým, i Boh sám prišiel preto. Slúžiť znamená tvoriť. Slúžiť každým

úkonom a každým prejavom a činnosťou je stála bohoslužba. Od času, ako Boh zostúpil a stal sa sluhom, je ľudskému srdcu sladkým povýšením slúžiť človeku a zrozumiteľnejšou ťarchou slúžiť Bohu.

Sv. Augustín nám odkázal „Miluj a rob čo chceš.“ Ako pred každým mystériom, aj pred mystériom človeka sa patrí postoj pokory, lebo človek nie je jednoduchým, ani jasným zrkadlom. Pri hlbšom pohľade sú zjavné aj mnohé bolestné objavy. Sme kus prírody, žijeme ju a žijeme s ňou. Ale vyústenie je vždy duchovná postać, ktorá má prefarbiť aj naše ľudské a spoločenské správanie.

Príroda vie byť aj krutá. Zabíja svoje deti mrazom i páľavou, hladom, chorobami a životom v púšti, aj v duševnej púšti. Vyletujú z toho krdle dravcov sebeckosti, neuznanlivosti, surovosti a nenávisť. Vieme sa deformovať prehnými napodobneninami, opičením sa nie najlepších zahraničných vzorov v politike, v obliekaní, v etických a mravných deformáciách aj v umení. No, ale na človeka treba vedieť pozrieť aj očami lásky a vyslediť to, čo je v ňom pekného, vznešeného a vývojaschopného. Veď sú to oči obdivu i pre slovenského človeka a vedieť mať láskavú ruku, ktorá vie a má pohľadiť i dnešného doráňaného človeka.

Chcel by som pochopiť i všelijaké i radikálne sa tváriace vybočenie života, ktoré sa netvária primerane našej kultúrnosti, ktorú bezpochyby vlastníme.

Treba si uvedomiť, že človek, Adam pôvodného stavu sa rozpadol na ľudstvo a týmto rozpadom je zákon smrti. Máme predtuchu, že sa prichádza k vrcholu ovädnutia týchto „kvetov zla“ („Fleurs du mal“). Už možno očakávať len Božie jaro, lebo „Boh je ten istý, ktorý spôsobuje všetko vo všetkých“ (1Kor. 12, 6). Jestvuje len jedna jednota - a je ňou Boh. Má jedinú cestu: krátke spojenie skrze večnú obeť Kristovu. Problém človeka je teda problém kresťanstva. Len ono má pre ľudí perspektívu, že „nebude viac noci, takže nebudú potrebovať svetla fakle ani svetla slnka, lebo pán Boh ich bude ožiarovať“ podľa Zjavenia sv. Jána, 22,5.

Človek sa nebude upierať na apokalyptické zúrenie, v atómovom ohrození. Lebo bude žiť vo vedomí, že Kristus prišiel, aby znovu prišiel. A vedome preberá Kristov údel v Jeho Cirkvi. Priberá do seba veľkú organickú jednotu prírody, nadprírody i ľudského spoločenstva. A končím, ako som skončil prednášku slušným bežárstvom. Počuť výrok, že Kristova Cirkev je prežitok. Kvitujem ho s radosťou, lebo viem, že je správny. Skutočne! Či neprežila a neprežije všetko?

Július Rybák

Odkaz Pavla Straussa kresťanskej kultúre na prelome tisícročí

(Prednesené na 9. Celoštátnom sympóziu ÚSKI „Kultúra – akcenty súčasnosti“ – Svit, 26. jún 1999)

Vážení priatelia!

Na úvod sam mi žiada zopakovať slová, ktorými som pred tromi týždňami končil svoj príhovor nad hrobom Pavla Straussa v Nitre pri príležitosti 5. výročia jeho úmrtia. Myslím totiž, že na tomto fóre môžu zaznieť závažnejšie a s väčšou nádejou na výsledný praktický efekt.

Pred piatimi rokmi som článok (Verbum, 1994, č. 3) k úmrtiu Pavla Straussa končil slovami: „Pred Slovenskom stojí do roku 2000 veľký úkol: vydať čo možno najúplnejšie a najdôstojnejšie Straussove diela – a ponúknuť ich ako perlu slovenského ducha svetu.“

O pár mesiacov neskoršie (25. 11. 94) som si k tomu zaznamenal do Zápiska: „Dnes sa v Závrivej rúbe 33 metrov vysoký smrek, ktorý poputuje do Ríma, kde bude stáť pri betleheme na Svätopeťerskom námestí. - Aký to má symbolický význam, tento slovenský smrek, vztýčený v srdci sveta päť rokov pred rokom 2000? - ... Tak nejako som si hádam predstavoval, aby Slovensko ako tento hrdý smrek vztýčilo na prelome tisícročí pred oči celého sveta odkaz Pavla Straussa.“

Stojíme tu po piatich rokoch zahanební, ako málo sme z týchto predsavzatí urobili. Kto by mohol vyčítať Straussovi, keby si aj po časovom odstupe – ako mu za života prišlo neraz – spolu s Pavlom Országom zastesknul:

„Moja biedna lyra! A i tú mi verte (úprimnosti holdujem vždy, všade), neraz v uhol bych praštil, skusujúc, jak je neprenikavá, bez dojmu, vlivu – hlasom na púšti len volajúcim: tie jej všetky „Stesky“, hoci boli slzou, krvou zosené, jak v prázdno vyzneli a umreli...“

Chorobný Strauss optimizmus – veď to on povedal, že „len chorobný optimizmus je pravý. Vo tme vidieť, že príde svetlo. Cez tisícovú tmu. A vedieť, že každá naša dobrá myšlienka, niekde a niekedy vo vesmíre sa zachytí na anténe ktorej rezonujúcej bunky“ - tento chorobný optimizmus mi v tejto chvíli nahovára, že veď možno ešte ani nebol tu ten pravý Straussov čas.

Ako na prelome 19. a 20. storočia citlivé umy pocítili, že ten zlom dvoch vekov nastal až vypuknutím prvej svetovej vojny – r. 1914, možno aj teraz predpokladať, že zlom 20. a 21. storočia, ktorý sa zosynchronizoval so zlomom dvoch civilizácií, bude tiež tak časovo posunutý, a pripadne práve - nejaký rok hore dolu – na sté výročie Straussovho narodenia r. 2012.

Ten čas, keď podľa Straussovho proctva spred polstoročia skončia dejiny, čo boli „arénou, po ktorej pobehával človek ako zúrivá, krvavená šelma“ - a nad ľudstvom, vohnaným Krotiteľom do klietky, odkiaľ je len jedna cesta – úzka ohnivá brána do slobody a milosti Božej - „zahrmí záplava milosti“ a svet sa nakoniec zachráni v „ohni lásky“.

Že sme sa tu dnes zišli, svedčí o tom, že sa nechceme podieľať na „spoločenskej forme vraždy“, ako drasticky označil Pavol Strauss zabúdanie na svojich veľkých. Že – spolu so Straussom - „žijeme s pocitom, že svetu chybujú najpotrebnejší a najdôležitejší ľudia“. A že keď „zabúdame na veci a na ľudí z minulosti, škodíme prítomnosti, do ktorej sa svojou pravdivosťou a potrebou vyprojikovali“.

Mali by sme sa teda rozchádzať z tohto miesta s rozhodnutím urobiť – každý za seba a všetci spolu - všetko potrebné, aby do Straussovej storočnice vyšlo jeho Zobrané dielo, ktoré si Slovensko na hrane dvoch veľkých vekov dá ako dar sebe i svetu.

Toľko z prejavu nad Straussovým hrobom. Iste vytušíte, že by som záverečnú výzvu rád adresoval aj tomuto zhromaždeniu.

Netreba dokazovať, že keď si spojíme pojmy kresťanstvo a kultúra, pokryjeme vlastne oblasť Straussa celého. - Preto je zrejme, že to, čo ja ďalej vyberiem – či čo sa mi ponúklo pri terajšom listovaní Straussa vybrať – ako straussovské **akcenty** jeho odkazu kresťanskej kultúre na prelome epoch, bude veľmi determinované mojou osobnosťou, a že každý z nás by mohol vybrať zo Straussa inú paletu týchto akcentov. Tak to už u týchto nevyčerpatelných duchov zákonite býva.

Tak teda: **akcenty straussovského odkazu kresťanskej kultúre na prahu nového tisícročia:**

1

Na prvé miesto – ako základ všetkého – by som postavil: pochopiť správne, v súlade s hlbinným dejinným smerovaním – zmysel doby, ktorú práve prežívame.

Straussova diagnóza súčasnej epochy je jednoznačná: **svet je chorý**. Povedal nám to viac ako pred pol storočím – a to je už nejaká doba! - v prorockých esejách v knihe Mozaika nádeje:

„Podstatou choroby je deficit. V organizme ľudstva chýba podstatná súčiastka, bez ktorej to nejde, lebo nemôže ísť, a keď sa v dohľadnom čase neimplantuje znovu, nevyhnutne dôjde ku kozmickému pohrebu.“

Duša je kohéznou silou organizmu, bez ktorej je len zhlukom pološialených a notorických odstredivých buniek. Boh je dušou ľudstva a jeho chlebom, jeho formatívnou podstatou, lepom jeho dejín.

A Boha vyhodili ako splesnený chlieb za mesto ľudstva, na verejné smetisko večnej nehanebnosti. A Boha denne vyhadzujú na dlažbu, vylučujú z našich kancelárií a ordinácií, z našich fabrik a laboratórií, z našich divadiel a koncertných siení, z našich manželských spálni a z našich detských izieb. A Boha denne vyhadzujú na chladnú dlažbu nášho myslenia.

A preto je dnešný svet ako deravý sud, do ktorého sa nalieva náplň úsilí a túžení, i víno dobrej vôle, i dažďová voda pokusov o záchranu a obnovu, ale všetko vyteká, nevedno kadiaľ a kam. (...)

Svet produkuje bystroum slepých šteňacov vo veci Pána Boha. Preto musí všetko spráchnivieť a skrachovať, každé podujatie, či je to výchova človeka, alebo nové umenie, či je to koncepcia vedy, alebo medzinárodné konferencie, ak nepojmú do svojich rozpočtov konštantu Boha. Celý výpočet musí byť nevyhnutne zlý – pre falšné premisy.“

„Na jednom konštatovaní sa dnes zhodnú všetci, i keď sú odlišných myšlienkových táborov alebo vedeckých škôl, všetci teoretici i praktici, všetci, od laboratórnych syslov až po hlásne trúby všetkých politických dýchových odtienkov, a to je **kríza, krízové postavenie vonkajšie i rozpolarizovanie vnútorné**“ (podč. J.R.)

Pred pol storočím – na nový rok 1951 – nám Pavol Strauss v prorockom pohľade na postoročie dopredu, ktoré sa práve po tieto dni završuje – charakterizoval túto dobu ako TESNÚ BRÁNU. A keď sa ide takou neustále sa zužujúcou bránou, nemožno sa ničomu čudovať, všetko je možné, absurdita sa vydáva za normál. Straussovými slovami:

„Tesná brána všetkých pozemských možností. Všetko sa zdanlivo dovršuje: umenie zahýna do posledných svojich oblastí, veda sa vyčerpáva, vek dozrieva. Všetko sa rúti v posledných závratiach všeobecného úteku, stáva sa hmlistým, odumretým a odosobneným, neskutočným a mlkvým pred úžasnou a tvrdou skutočnosťou a prítomnosťou. Boh sa zrazu všetkému postavil do cesty ako jediná a pevná jestvota, a všetko ostatné sa už len v mŕtvolnej zotrvačnosti krúti okolo neho, prach a trosky márneho zhonu a úteku.“

Odbočíme. Nedá mi, aby som sa na tomto mieste nevrátil k myšlienke, ktorú som uviedol v doslove ku knižke Úsmev nad úsmevom z 92. roku (nemali by sme ju znovu vydať?):

„Ak hovoríme o nejakom ľudskom vedomí ako o médiu – a Strauss neraz hovoril sám o sebe ako o médiu! - musíme si uvedomiť, že médium je MILOSTĽ, a milosť k nám nemôže prichádzať len tak z ničoho nič, milosť sa k nám prihovára iba vtedy, keď cíti naliehavú potrebu... Ak napriek tomu zostaneme voči nej hluchí, nemôže nás minúť zaslúžený tresť. Lebo ako hovorí Straussov český príbuzný duch Otokar Březina, - „projevyokultních sil neopakují se libovolně... jsou vždy darem, jehož se dostává lidstvu v kritických hodinách dějin.“

Kedykoľvek rozhodujeme teda o osude Straussovho slova, musíme mať na pamäti, že rozhodujeme o osude DARU, ktorý nám bol Božou milosťou daný v **kritickej chvíli** našich (a nielen našich) dejín.

Nie je náhoda, že vari posledným textom – okrem denníkových záznamov, - ktoré Pavol Strauss krátko pred smrťou napísal, je esej PROROCI, uverejnená vo Verbume už po jeho smrti. Akokoľvek by Strauss sám proti tomu protestoval, myslím, že máme právo zaradiť si ho k nim, k prorokom: „Vytvorila sa doba, kde preberá človek, zvláštny človek, údel zvláštny, kde cez neho, cez jeho slovo sa prihovára sila absolútna, ktorá v každom zlomovom období vytvára novú náplň neviditeľna. A to je počutelný hlas ľudských prorokov rôznych smerov... Každý vo svojej dobe, v ktorom (v ktorom prorokovi – J.R.) alebo roztrhlo svoje plány.“

Slovom: je veľká zodpovednosť slovenskej kresťanskej kultúry za slovo tohto zvestovateľa, či, ak chcete, proroka. Nie zodpovednosť pred ním, ale pred týmto národom, ktorému bolo – v kritickej hodine – určené.

Vráťme sa však k straussovským akcentom pre kresťanskú kultúru:

2

Ten prvý akcent, o ktorom sme hovorili, vnímanie súčasného sveta ako vrcholiacej krízy, nie je dnes výnimočný. (Hoci, hoci...)

Čo je však v Pavlovi Straussovi veľmi vzácné a čo má nesmierny význam pre ovzdušie, pre ducha kresťanskej kultúry na prelome epoch, - je fakt, že on, ktorý ako nik všetkými nervovými zakončeniami cítil hrozbu vesmírnej katastrofy, obsiahnutej vo zvrátenom ľudskom vedomí – obracia náš zrak neúnavne k spásonosnému vyústeniu. Strauss je ten slovenský duch, ktorý so spokojným výdychom môže spolu s Carlom Carrettom povedať: „Všetci máme dojem, že po dlhej dobe tisícich nehôd sme dospeli ku kritickému bodu histórie, ktorá sa **konečne** (podč. J.R.) dostala do svojej agónie.“

Priznám sa, že som si svojho času (14. 1. 95) k týmto Carrettovým slovám poznamenal do zápisníka: „Až kdesi v prazákľadoch svojej bytosti cítim pravdu Carrettových slov, že na obrátenie situácie dnešného sveta – práve preto, že je taká zrelá, či skôr prezretá - „**stačí celkom malá vecička**“.“

Z mnohých Straussových úvah tohto druhu, preplnených chvením očakávania netušených premien, do ktorých musí vyústiť táto kríza, uvediem aspoň niektoré:

„Život moderného človeka je predinfarktový stav. To je dnes zrejme ako definícia trojuholníka. - Ale tak, ako je za trojuholníkom skrytá všetko prenikajúca reálna tajomnosť trinitárneho princípu, je i stála ohrozenosť len lapidárnejším uvedomovacím faktorom stálej potreby očakávania p r e m e n y všetkých stavov a javov.“

„I teraz je svet v stave Getsemanskej bezvýhodiskovosti. Ale až za krvavého potu vychádza slnko vzkriesenia.“

„Žijeme v dobe supertechniky. Možno, že len na jej začiatku. Ale dôjde aj doba superduchovnosti, ktorú už neraz naši predkovia prekonali.“

Ak mi dačo chýba v našej dnešnej kultúre, tak je to toto chvejivé straussovské očakávanie veľkých premien, na ktoré – konečne! - ľudstvo dozrelo.

V spomínanej eseji Proroci sa tento d y c h očakávaných závrtných zmien prejavuje napríklad v slovách: „Keď sa rozostúpa („čierne mračná vízií prorockých“), okraje svet vo vynovenej forme. Očerstvené možnosti sa rozlejú životom, všetko vo svojej primeranej podobe. Novotou dýcha svet. A i prorockými myšlienkami. A tie sa realizujú. Aj to sú vývojové skoky, len v medziludských vzťahoch.“

Musíme sa s tým zmieriť, svet pokračuje. Len vždy v nových obmenách. Aj hebrejskí proroci rozrývajú i vesmír ducha. A tomu sa podvolujeme. Sú zlomové postavy rozrývaných dejín sveta. To sú občasnú hlboké výdychy absolútneho ducha a to s údivom nadobro prijímame. Ba, obšťastňuje nás to. Že sme sled v slede.“

3

Z toho všetkého, čo sme doteraz povedali, je zrejme, že Strauss odkaz kresťanskej kultúre na prelome vekov – nech je to v poradí tretí a k c e n t, je – RADOŠŤ. Nie veselosť, zábava, chlieb a hry, čo je všetko možné len za cenu úteku od skutočného života do sveta vysnívaných fikcií, ale hlboká vnútorná RADOŠŤ, ktorá je zasnúbená s tragikou života.

Porovnajme k tomu takýto fakt zo Straussovho života. Na sklonku roku 1985 Pavol Strauss ťažko ochorel. Možno najťažšie ako vôbec kedy. Rekonvalescencia bola zdĺhavá. V prvom – vôbec prvom, aký vládla napísať! - liste po chorobe mi píše: „Trasľavou rukou, ale pevným srdcom Ti píšem prvý list. Prišiel som na to, že choroba môže byť najväčšie šťastie pre dušu. Chorý, zlý a zlostiný je ťažký omyl prírody. Nemocnica by mala byť veľkovýrobcom úsmevov.“

Patrí sa nám na tomto mieste vysloviť vďaka Pavlovi Straussovi za jeho DAR ÚSMEVU, ktorý máme mnohí ešte živo pred očami. Lebo ako sám hovorí: „Úsmev z bolesti, úsmev z radosti, úsmev z účasti je dar ako každý dar, ako slnko, ako hudba, ako zdravie, ako kvety. Nie všetko čo je ľahké, je i lacné. Keď sa úprava vnútra prejasňuje, keď sa náročnosť prejavu premení na obdivnú zvedavosť a očakávanie, stane sa zo všetkého radostný pokoj, všetko sa premení na krásu.“

Pamätajme si, tvorcovia kresťanskej kultúry: „**Ostatný zmysel každej tvorby je radosť. Vlastnou radosťou z plodov práce vniknúť do cudzích životov a vyľúdiť z nich tiež radosť.**“ (P. Strauss)

Táto straussovská radosť je hlboko spojená s „tichým ohňom krásy“ - aká je to perla ducha tento objav: „tichý oheň krásy“! - ako o tom čítame v zápise:

„Chcem človeka zapáliť **tichým ohňom krásy** a životnej nádeje... Slovom... Životom...“

Či dnes, či zajtra, či nikdy? - To je mi ľahostajné. Mám neviditeľného svedka v sebe, že som to chcel.“

Krásu spasí svet! - tento dostojivý straussovský motív sa v tvorbe Pavla Straussa na mnohých miestach a v mnohých podobách opakuje.

„Krása je šteblík k dobru“ - ako mi pripomenula Straussove slová z jeho listu Alžbeta Mráková v poslednom čísle Katolíckych novín: „Sú veci, ktoré sa nedajú pochopiť rozumom, ale len srdcom. Ľudia už nie sú schopní dojatia z krásy a dobra. Lebo nevedia, že **krása je šteblík k dobru.**“

Málo si uvedomujeme, ako zlo, ktoré nás obklopuje, priamo súvisí so zohyzením krásy, a ako je práve krása nádejnou cestou kresťanskej kultúry k množeniu dobra na zemi.

4

Hovorili sme o Straussovom vnímaní súčasnej civilizácie ako o vrchliacej kríze, hovorili sme o jeho očakávaní radikálnej premeny, ktorá bude vyústením z tejto krízy, jej prekonaním. Môžeme si teda položiť otázku: čo bude, čo má byť v ý s l e d k o m tejto premeny; to nech je ďalší akcent odkazu Pavla Straussa kresťanskej kultúre.

Vráťme sa znova k Straussovmu novoročnému posolstvu 1951 v Tesnej bráne: „Väčšina starého začína strácať platnosť. Väčšina nového ešte neukazuje známky trvácnosti.“

Z tohto konštatovania môžeme pre dnešnú kultúru vyvodiť záver: To staré, čo len začína strácať svoju platnosť, vynakladá všetky sily na to, aby nás presvedčilo, že je navždy platné, večné!

Marí sa mi, že v tom je veľa z ducha postmodernity: vydávať staré – vďaka odeniu do nového rúcha – za nové, za večné. (A tak nám zaslepiť oči, aby sme nevideli, nerozoznali to skutočne nové, čo sa rodí na svet.)

Tomu novému, čo ešte neukazuje známky trvácnosti, neveríme, a preto mu nevenujeme pozornosť. - Toto nové na prelome dvoch veľkých epoch vyžaduje totiž bolestivé preporenie, kardinálnu premenu. Vyžaduje KONVERZIU.

„Tesná brána okolo nás vedie do nového veku, kde bude všetko iné, všetko pretvorené.“ - VŠETKO iné, VŠETKO pretvorené! Všetko bude hore nohami.

Všetko bude, aké je, len s premenným znamienkom: mínus na plus. (Spomeňme si na Carrettu: „stačí celkom malá vecička“.)

To by všetko vyznievalo – aj zo Straussových úst – ako hamletovské „slová, slová, slová“, keby tu nebola tá nádherná „vecička“: **živý Strauss medzi nami.** - Všetko je uňho ako u nás, - ibaže všetko preporené. Stelesnenie Kristovho „Zrno musí zomrieť...“ - aby mohol vyrašť klíček preporeného ľudstva.

Straussova konverzia nie je prechod od jedného náboženstva k druhému, ale PREROD jedného historického stupňa vedomia na nový stupeň.

Ono spomínané „všetko hore nohami“ by som rád demonštroval na Straussovom ponímaní smrti.

Vieme, že odchádzajúca kultúra dostala označenie *kultúra smrti*, a tá, ktorá prichádza, *kultúra života*. - Zdalo by sa, že kultúra smrti by mala byť najvyššou oslavou smrti, a ona je najvyšším **pohabením** smrti. Najväčším zbanalizovaním smrti, akého sme v histórii svedkami. Ľudské životy (a nielen ľudské) pukajú ako bubliny na hladine vody.

Až nová kultúra postaví smrť na dôstojný piedestál. Ako to urobil celým svojím dielom i životom pionier tejto kultúry Pavol Strauss, keď sa mi jeho charakteristiky smrti svojho času zažiadalo čítať ako *Litánie k smrti!* (Skúste si v duchu dokladať ku každej charakteristike: Oroduj za nás.)

„Domov života.“

„Hlavné kritérium života.“

„Lúčavka ľudskej zloby.“

„Krásne pozadie života.“

„Filtračná stanica večnej životnej obnovy.“

„Informátor našich pomýlených očí.“

„Posledný odrazový mostík našej nádeje.“

„Ústie do ríše pravdy.“

„Brána do večnej slobody.“

„Hlavný program života.“

„Vrchol budúcnosti.“

„Vyústenie do absolútnej skutočnosti.“

„Najzaujímavejší, natrvalejší a najzáhadnejší kút života.“

„Najlepšia učiteľka skromnosti.“

„Najľahšie pochopená spravodlivosť.“

„Záchranca našich životov.“

„Ktorá dávaš životu cenu, tvárnosť i tvar.“

„Cez ktorú človek môže lepšie dovidieť do seba.“

„Ktorá si len deformovanou láskou.“

„Korá vraciaš životu jeho podstatné rysy.“

„Ktorou život vrcholí.“

„Pre ktorú nie je nič dôležité dôležité.“

„Ktorú Kristus pojal do seba a urobil z nej dvere k sebe.“

„Ktorá si ako ochotné padanie listov, ako vrávorajúci tieň, ošial' podstaty všetkého, opelená bunkami budúceho života.“

„Ktorá si večne mladá.“

Atď, atď.

5

Ďalšia otázka (ďalší a k c e n t), ktorá sa logicky núka: čo je „nástrojom“ spomínanej kardinálnej premeny.

Straussova odpoveď spreď polstoročia: „Bud' zaplaví svet atómová pohroma, alebo zahrní nad ním záplava milosti. Svet zahynie alebo v dunení atómových výbuchov, alebo sa zachráni **v ohni lásky.**“

OHEŇ LÁSKY! - Ak bude všetko hore nohami, týka sa to lásky predovšetkým. Ako je potom pochopiteľná ohromitánska energia, ktorú vynakladá kultúra odchádzajúcej civilizácie na pestovanie zvrátenej lásky!

Nič nemá vo svete zmysel, ak nie je nadzmysel – a my vieme, že tým nadzmyslom je Láska. Božia láska v nás. „Oheň Božej lásky vie byť ničivejší než všetky atómové hrozby. Ale my sami sme schopní ho ovládať tak ako atómy. Ide o to: **zničiť svet láskou.** Mnoho z neho neostane. Lebo väčšinou bol formovaný opakom.“

Ešte len prídu časy, keď pochopíme pravý zmysel týchto Straussových slov.

6

Spomínaný OHEŇ Božej lásky nám sám ponúka ďalší straussovský akcent pre kresťanskú kultúru, a tým je: totálne nasadenie duševných síl ľudskej osobnosti.

Už niet inej cesty: alebo – alebo: „Toto je to najužšie miesto tesnej brány, rozhodovania doby: bud' totálna realizácia Božích nárokov – alebo totálna záhuba.“

Totálny! Celý! - je kľúčový straussovský pojem na prelome vekov. (Ako to nádherne súznie s TOTUS TUUS Jána Pavla II.!) - Porovnajme k tomu Straussov záznam z 25. 1. 1947:

„Conversio Sancti Pauli!

Prvý príkaz: Bud' vždy horúci!

Druhý príkaz: Bud' vždy verný!

Tretí príkaz: Bud' vždy celý!

To tretie je najhlavnejšie: keď si celý, tak si aj horúci, aj verný.“

„Naša doba je znamenitým delidlom časov. Všetko je priostrené. I pohľady sú v mnohom väčšmi zaoštréné, zdá sa, že všetko speje ku kulminácii, všetko je privedené na ostrie noža. Žiadajú sa rozhodnutia, ideové i praktické. Mlandraví a chronicky neschopní spadnú pod stôl vývoja. Nastalo apokalyptou žiadané triedenie. Tu studení, tam horúci, ale beda vlažným. A toto triedenie je všade a vo všetkom, ale nadovšetko v oblasti ducha.“

7

K uvedeným atribútom: horúci, verný, celý – treba priradiť ešte jeden, ktorý je v príkrom protiklade s odchádzajúcou kultúrou smrti, holdujúcej, ako sme hovorili, zvrátenej láske: ČISTÝ. - V tomto

volaní, v tomto vrúcnom privinutí sa k čistote sa Straussovi vyrovná vari len Ján Pavol II.

Svoju esej *Láska v kresťanskom manželstve* (Mozaika nádeje) začína Strauss slovami: „Niet väčšmi zneužívateľného slova, ako je láska. Celý svet a každý ho má v ústach. Ako je ono hriechom a všetkou mysliteľnou i nemysliteľnou špinou omastenými prstami a perami opotrebované! S akou odporou a hriechom ľahostajnosťou ho používajú všelijakí profesionálni alebo diletantskí hazardéri lepšieho, krajšieho, zdravšieho alebo aj duchovnejšieho života! No koľko rozličných predstáv, pocitov alebo možností je ono schopné vyvolať! Veď celá stupnica života od mravných kloák všetkých zhýralých mozgov až po anjelské nadnášanie svätých nosí nálepku s piatimi literami: *L á s k a*.“

Bojím sa akokoľvek komentovať Straussove slová z eseje *Viera za sklom*, ale myslím, že kresťanská kultúra by mala z nich vyvodiť v tejto dejinnej chvíli veľiké poučenie pre **zmysel** svojho pôsobenia: *aby bol národ čistý*.

„Jeremiáš, veľký prorok náreku, poznal dobre vôľu svojho Pána. A národ poznal Jeremiáša ako pesimistu. Preto sa všetci zadivili, keď po vyrabovaní a skaze chrámu, po zbúraní Jeruzalema a odvlčení tisícov Židov do babylonského zajatia zazreli Jeremiáša, ako tancoval a spieval, veselý a natešený, medzi troskami Jeruzalema. Sprvu sa nazdávali, že stratil rozum pod návalom bólu. Keď sa však odvážili k nemu priblížiť a opýtali sa ho, čo je príčinou jeho radosti po toľkých hrôzách, krvi a nešťastí, odpovedal: **Tešte sa, lebo nie to je dôležité, aby bol národ veľký, ale aby bol čistý.**“

K tomu sa mi žiada ešte pripojiť – znova z eseje *Láska v kresťanskom manželstve* – slová, ktoré dnešnú kultúru, nadbiehajúcu zvrátenému vkusu davu, naozaj šľahajú korbáčom starozákonných prorokov:

„Najnebezpečnejší nepriateľ je ten, ktorý je nám príjemný. Ozdravujúca operácia často bolí, smrtiaci jed sladko omamuje. A najväčšie zlo nenarobia tie formy nepriateľstva proti kresťanstvu, ktoré ho ostro napádajú, ktoré robia z veriacich vyznavačov, hrdinov nebeského zaslúbenia a mučeníkov, ale tie, ktoré bujneju pozvoľna, nebadane, ale jednoducho zo špičkov jeho duchovného určenia.“

Najprv vycicajú slová, pochopy, predstavy a miazgu zásad, až potom ľahko povykrúcajú krky rachitickým dušiam a charakterom. Prijemné vraždy sú v mravnom a duchovnom svete nebezpečnejšie ako brutálne mučiarnie. *Hodvábná*

smrť je odpornejšia ako surový ortieľ.

*Nuž i na slovo láska a jeho životnú náplň sa prisal diabol všelijakými svojimi ľudskými, myšlienkovými i bezmyšlienkovými výhonkami. Lebo každý, kto z veľkého a tvrdého, velebného a páliaceho slova a pojmu *L á s k a* urobí dajaký limonádový vzťah k ľuďom alebo k Bohu, alebo dajaký príjemný a lacný pomer, alebo poistný ventil do ríše večnej spravodlivosti, je služobníkom otca zla.“*

8

Napokon prichádzame ku – v poradi už neviem ktorému – straussovskému akcentu pre kresťanskú kultúru, ktorý by však mal stáť na prvom mieste; je ním Straussova *VIERA*. – K akcentu, ktorý je taký samozrejmy – veď akože hovoriť o kresťanskej kultúre bez viery! – ale Bože, aký nesamozrejmy!

K akcentu, pred ktorým zastal v pokore sklonený aj Milan Rúfus – a to je už čo povedať. – V úvode k Straussovej knihe *Rekvie* za živých si spomína na vzrušenú debatu o umení u Straussovcov v Nitre – v trojici: Strauss – Rúfus – Haľamová, a hovorí:

„Hľadali sme zmysel umenia, jeho podstatu, jeho východzí bod i cieľ, do ktorého prichádza. Pozvoľna sme sa obidvaja dostávali stále bližšie k holanovskému závetu:

Jenomže sama země praví: bez ryzí transcendentály se žádná stavba nedostaví, nikdy, ach, nikdy nedostaví.“

Toto východisko nemusí platiť pre každého, nebo je predsa plné anjelov, ktorí sa vzbúrili. Ale pre básnika, nesmierne kultúrneho a ľudského človeka, tichého nevnučujúceho sa mysliteľa – je toto pevný bod, z ktorého pohýňa glóboom i vesmírom. Je to jeho centrum *securitatis*, hĺbina bezpečnosti takej neotrasiteľnej, že by som mu ju chvíľami aj závidel, keby som na to mal. Ale on je z ľudí, ktorým nemožno závidieť.“

Straussova viera je príkladom cesty, na ktorej – jedine na nej! – môžeme (povedané inými Rúfusovými slovami) „rozuzliť zauzlenú niť“ problémov tejto doby na hrane striedania dvoch veľkých vekov. Ako hovorí v básni *Básnik, dieťa a modlitbička*:

... A ten, kto videl,
čo spravil so životom?
Rozuzlil jeho zauzlenú niť?
Nie. Lebo vidieť
je iba vedieť o tom,
zatiaľ čo veriť znamená
v tom byť.

Pri tomto Rúfusovom „pevnom bode“ sa mi núkajú slová Pavla Ambrosa v úvode ku knihe Tomáša Špidlíka „*Spiri-*

tualita kresťanského východu. Modlitba“: „Kultúra prelomu tisíciletí je veľmi podobná bohatě zásobenému supermarketu, ktorý nabízí všechno, nedává však kritérium, podle čeho máme vlastně volit.“

Pavol Strauss, jeho dielo je pre nás takým kritériom. Aj o ňom platí, čo povedal Ambros o otcovi Špidlíkovi: „Když nás povede za ruku manuál Tomáše Špidlíka, ušetříme si zbytečných zákrut (spomeňme si na Straussove Zákruty bez ciest! - J.R.) a k cíli zcela jistě dojdeme. Manuály, podobně jako vzpomínkové knihy a denníky (Straussove denníky!), prožívají nebyvalý rozvoj.“

A do tretice sa mi žiadalo zvolať: A toto nie je Strauss? – pri týchto Ambrosových slovách: „Špidlík nepřestává mluvit především jako křesťan svědčící, martyr. Evropa má proto křesťanskou duši, protože má křesťanské vyznavače. Křesťan Západu může v jeho slovech poznat, že oživení křesťanské duše Evropy není frází.“

+ + +

Vrátme sa k začiatku. Hovorili sme, že ak spojíme pojmy kresťanstvo a kultúra, pokryjeme vlastne Straussa celého. A celý Strauss, to je nevyčerpatelný vesmír, z ktorého sme mohli vo vymedzenom čase, pravda, len čo-to načrieť. Na záver dajme ešte raz slovo jemu:

„Jestvují velké psychické a morálne epidemie, ba pandemie, které idú svetom a v rôznych podobách a u rôznych národov od antiky až po dnešok zaplietajú svet do kríz a katastrof. Sú hlasy básnikov a mysliteľov, ktoré ich predvídali, a napriek tomu, že videli blížiacu sa záplavu zla, stáli na svojom poste do zániku. A predsa sú to vari i hlasy týchto volajúcich, čo zachránili svoje národy od ostatnej záhuby. To sú stálice vývoja ľudstva. A zlatý poklad každého národa je jeho sloboda, jeho tvoriví duchovia a jeho tvorivé ruky.“

Nuž vzdajme – spolu s Hviezdoslavom –

„...Bohu česť a chválu,
že básnika nám požehnal,
čo, v srdci lásku neskonalú
k nám, slúžiť nás zve ideálu...
I nechže tróni ako kráľ
v duchovnej národa si ríši!
Len on ho môže' vzniesť, lepši, vyšši;
osláviť, zvečniť zároveň,
kde všetko márnosť, náhodilosť...
I za tú zjavenú v ňom milosť
ďakujeme Bohu každý deň!“

(Jún 1999)

K Roku kňazov – Kňaz a umenie

Pavol Strauss

Krása, čistota a lacný optimizmus (Úryvok)

Všetko je len odrazom trojičnosti. Všetko je len vypožičaným znakom, prechodným alebo stálejším symbolom Božej jestvoty. Všetko hodno chápať len v prizme Trinity.

A život katolíka, tobôž kňaza, má za základ i v psychologickú rovnu prenos trojitého Božieho princípu: *súlada, neporušenosti a radosti*.

Súlada je vždy základom každej krásy, a keď v nej na prvý pohľad niečo neharmonizuje, azda pôjde o jej lomený, zrkadlový obraz alebo odraz, to, čo Mauriac volá „*Voir le ciel dans la bona*“ (vidieť nebo v blate). Aj „kľčovitá krása“ surrealistov, propagovaná v posledných rokoch, zapadá sem, ak nie je práve viac kľčom než krásou. A veď krásu ako zimomravé dieťaťko v košielke žobre pred vrátami duší, husto zabarikádovanými často vysokými mrežami a ostnatými drôtmi rozumu.

Neradno nechať hypertrofovať jeden ústroj na úkor všetkých ostatných. Bežec nepotrebuje len nohy ako piesty z parnej turbíny, ale potrebuje aj srdce výdatných rezerv. I psychické organizmy, v ktorých združili iba bicepsy rozumu, nie sú ani chytré, ani šikovné, ani súce do týchto čias, ba vari do nijakých.

Ake krásu tu musí byť a zaväžiť. Bez krásy niet života, ozajstného života. A na druhej strane niet života bez súladu. Niet takého života, v ktorom by ho aspoň dakej nebolo.

Miera pochopeného množstva krásy je len výrazom našej vnímavosti pre ňu alebo, lepšie povedané, stupňom našej vnútornej bohatosti. Sme v srazej tlame krivých horných zubov. A slazavé údolie je aj údolím súladu – a krásy. Často, pravda, túto krásu treba vylúštiť, ba vylúpiť. Akoby sme ešte po raji, zahalenom hmlou hriešnosti a porušenosti, stratili možnosť ponímania tuzemskej krásy; a to je podmienkou námahy, úsilia.

Lež kto neprestane klopať na dvere záhad, tomu sa občas ukážu nevidané novoty. *Krásu rozhrňa tónistú oponu srdca a za ňou zočíme zmenenú krajinu súcna*.

Po celej prírode sa zdá rozložený smutný tieň hriechu človeka, akoby i duša prírody bola nalomená. A pohľad človeka, zatiahnutý vlastným zlom i jeho odrazom, potrebuje niečo, čo by ho nadnieslo nad toto dvojaké jarmo.

A do tohto zákulisia odvekého smútku môže nás viesť len ľahká **ruka zasvätenca**, ktorým je predovšetkým **posvätený – kňaz**. V kňazovi je možná najvyššia možná forma tvorivosti, aká je v umelcovi, odhalovateľovi pravdy.

Predstavme si len jas prírody, neba, lúk, kvetov, stromov – v duši vydrhnutej posväcujúcou milosťou, ktorá dýcha rytmom rajskej, čo vyžaruje ako jemná čiarka, snová spomienka zo všetkého stvorenstva. A predstavme si ľudskú dušu, ubitú a ubolenú všetkým najťažším, čo môže človeka stihnúť, srdce zhorknuté a zovreté, a kňazovi sa podarí čo len na chvíľu rozohnať tie čierne mrákavy a viesť tento pohľad, zlomený pre všetky dialky, pred večný trón radosti, pred kráľovstvo Baránka Božieho, do vždy jestvujúcej ríše plesania už večných srdc, pred trón Slnka Spravodlivosti. Ako zázračne sa vie spojiť bolesť a radosť, choroba a večné zdravie, narušenosť a krásu.

Ako slnko svojou žiarou denne udie- ra znovu nastavené líca našej zeme, aj človek sa môže vystaviť závanu milosti, bez spupne a odmietavo vyhrnutého goliera duše. A kňaz má viesť do života túto vnútornú hygienu. Kňaz vrúcny, otvorený na dve strany: k Bohu a k človeku. Kňaz zbavený profesionálnej otupenosti, ktorého dušu cítime ako prievan Absolútne. Kňaz, ktorý sa pridržá Kristovho: „*Ite euntes*“ (Choďte), nie usadnutý, i keď je osadený, ozdravujúci, i keď je chorý, kňaz, ktorý večne prichádza s Kristom, večne rozdáva, neúraduje, ale je súcitný,

veľkého srdca a veľkých slz. Kňaz lásky, lebo veď vari láska je blízke vírenie Večnosti, pre človeka ináč nepochopiteľné. Kňaz, ktorý nás učí už svojím bytím, že treba byť ustavične pripraveným na Kristov príchod – hoci smrťou – ako náhlou Večnosťou.

Áno, kňaz rozhrňa tónistú oponu srdca a objavuje zmenenú krajinu v zrkadle duše. A to je krásu. A krásu je i všetok nepokoj v nás, ktorý cieľi vždy nad dosiahnuté. A všetku krásu hádam vsúva do ružovkastej chmáry, ktorá visí ako kyprá myšlienka nad horizontom Večnosti a v nás ľuďoch je vari len kolmý vzor anjelov dobra.

A hlavne pre toto sa jej treba veľmi priblížiť. Mnohí prichádzajú od dobra aj ku krásu, ale dá sa prísť aj od krásy k dobru. Krásu je kus odrazu Božieho a často len omrvinka Božej dokonalosti. Ale je dokonalosťou, dokonalejšou než nedokonalosť, i keď je len zlomkovitá v porovnaní s absolútnou dokonalosťou. Ale veď vždy a vo všetkom ide o to, aby sme zladili oboje.

Kňaz a problematika estetická, ba umelecká, vyžadujú dnes, tak ako vždy, vyjasnenie vzájomného vzťahu.

Kňaz je svojím kňazstvom náramne vsadený, vstepený do života, v celom jeho rozsahu spoločenskom i individuálnom. Niet pred ním vyhradených sfér. Veď Krista má všade prinášať.

A tak je tu i oblasť krásna, ktorú nesmie obísť. Je jasné, že pri tvorbe kultúr a ich pamiatok umeniu prináleží neraz vedúca úloha. Odmyslime si len zo svojho života aj života celého národa a ľudstva všetky umelecké zážitky, počnúc hudbou, literatúrou, maliarstvom a končiac vkusom a úpravou miest a predmetov, s ktorými sa stále stýkame; neviem, či by z nás neostala len horda divochov s tenučkým náterom duchovných hodnôt. Lebo jedno si musíme úprimne priznať, že vonkajšie civilizačné prvky konkrétnym pôsobením mnohonásobne predstihujú naše duchovné a morálne kvality. Sme vo všeobecnosti ešte stále viac kultúrnymi ľuďmi než kresťanmi. Ešte tu čaká mnoho práce, a preto treba ešte projektovať mnoho optimistických výhľadov do budúcnosti.

Jedno je isté, všetci sme sluhami Božími. Či veriaci, či neveriaci. Ba často sú neveriaci viac vykonávateľmi vôle Božej, lebo vnúti veriacim to, čo nevykonali pre svoju vlažnosť, ľahostajnosť a sebeckosť. Terajšie časy sú o tom najlepším dôkazom. Aj trosky sú začiatok každého nového budovania. Rozhodne je veriaci

umelec bližší absolútnej Pravde a Kráse než neveriaci neumelec. Lebo umelecky vnímané vnútro človeka je blízke vzopätiu modlitby.

Umenie je výkon, je úsilie, vystupujeme ním blíž k Bohu. Je tým najlepším z duchovnej ľudskej oblasti. To je absolútna hodnota, pre ktorú si Cirkev umenie váži a používa ho, že Bohu ponúka len to najlepšie z toho najkrajšieho. A váži si ho, vedome i otvorene, i pre jeho hodnotu psychologickú, pomocnú a zušľachtľujúcu. A preto je priam povinnosťou kňaza zapojiť sa do kultúrneho a umeleckého životného procesu, aspoň kladným a uvedomelým postojom.

Potrebujeme kňazov, ktorí prirodzený umelecký cit nášho ľudu neudupú preplňaním kostolov najgýčovitejšími a najnevkusnejšími okrasami a sochami. Potrebujeme kňazov, ktorí budú dbať na úroveň cirkevnej hudby, lebo je často ozaj tak, ako mi raz umelec – organista povedal: Keby predstúpil kňaz pred oltár v šate prispôsobenom hudbe, ktorá znie pred tým istým oltárom, boli by to len biedne handry. Potrebujeme kňazov, ktorí vedú vniknúť do problematiky dnešných umelcov a dnešného umenia. Hádam je umenie často nekresťanské len preto, že kresťania nevedia byť trochu umeleckí.

(Ecce homo)

I kňaz, až po najvyšiu hierarchiu, je človek podrobený všetkým psychosomatickým zákonom. Hlúpa, neupravená kázeň je hlúpa kázeň, a nie Božie slovo. A nerozhodnosť, i najvyššej cirkevnej vrchnosti, v pravý čas je neodpušiteľná nerozhodnosť a nezodpovednosť, ktorá niekedy spôsobila cez stáročia nenapraviteľné chyby a škody, a nie je len úžasná múdrosť dvetisícročnej Cirkvi. Ľudská slabosť je len ľudská slabosť, a nie inšpirácia Ducha Svätého.

Svet je na pokraji. Vo všetkom je kríza. I Cirkev je v krízovej situácii. Viem: „Brány pekelné ju nepremôžu.“ Lebo je láska, pokoj, obetavosť a dobrota vždy v nových, ktorých si Pán povolal, všade vo svete, možno s oddanosťou do Pánovej vôle prijať aj odumretie časti cirkevného prúdu.

Ale máme Písmo, Zjavenie a istotu vedenia živej Cirkvi, jej živých údov a stále nových ratolestí Duchom Svätým, a nielen rozkolísaných teológov.

A máme nádej v srdciach a dostáva sa nám sily s láskou pristúpiť ku každému problému a ku každému človeku, či veriacemu, či inovercovi, či k neveriacim, či k ateistom.

(Život je len jeden)

Ladislav Hanus

Umenie a náboženstvo

(Úryvky)

1

Naša doba je výsledkom veľkého prerodu, nielen politického, hospodárskeho, ale aj duševného. Tvorí sa nový náhľad na svet a nové stanovisko k veciam. Veľkými otrasmami, ktoré predchádzali, zrútil sa predošlý blýskavý a slávny, ale v mnohom klamný a pokrytecký svet. Život sa zachvel až v samých koreňoch. Veľa krásnych ilúzií o človeku, nadčloveku, o pokroku, o kultúre sa prepadlo. Roztvorilo sa hlboké peklo malosti, biedy. Ľudstvo prešlo najhlbšou skúsenosťou zlého. Pokorené bolo ako rozčľapnutý črvák. Následkom bola strašná prázdnota, sklúčenosť, sklamanie. Ale bol to začiatok niečoho nového: bolo sa treba prebrať, bolo treba otvoriť oči. Dovtípiť sa o hlavných veciach bytia. Po skúsenosti biedy duše sa pootvárali. Búšil pohyb dopredu, rúšať sa, pomáhať si, hľadať zmysel, nový zmysel všetkého. Ľudstvom prešla očistná vlna preporodu. Chceli sa zbaviť tých premnohých navešaných lží, chceli poznať pravdu, dôjsť k pravde, hockde by ju našli. Z taktu pripraveného pradna rastie nový pohľad na svet, ktorý si živelne dnes pýta výraz, aj umelecký. Kde je ten nový život? pýtajú sa skeptici, kde je? Tu, či tam? A ono, nový život je najprv v duši, vo vás, tam ho treba hľadať.

2

Svetu kňaza sa... najväčmi približuje svet umenia. Umenie, aspoň analogicky, malo a má poslanie ako kňaz: uznávať a klaňať sa pred krásou viditeľného a neviditeľného sveta. Obdivovať všetko, čo vyšlo z Božích rúk, na čo sa pozrel na konci stvoriteľského dňa, o čom povedal, že je dobré. No, aj umenie vidí vo stvorenstve rozopru a priepasť, vidí vecami párať kliatbu hriechu, vidí, že všetko vajatá a v pôrodných bolestiach pracuje až doteraz. Pozoruje boj vyššieho a nižšieho zákona, ale aspoň doteraz vidí prevládať nižší princíp, princíp nízkosti a zla, skazy a rozkladu. Vidí veci objaté smrteľnou obručou smrti, vidí, že všetko, čo je, je vlastne ohrozené. Ide mu o bytie a nebytie. Ale aspoň pozoruje vo veciach snahu tomuto nebezpečenstvu uniknúť, až úpenlivú snahu za svetlom, za čistotou a nesmrteľnosťou. **Umenie chce stvorenstvu pomôcť.** Oslobodzovať ho z močiara nižšieho a zachraňovať do sféry vyššej, do bezpečnosti a krásy duchovných výšok. Umenie teda nemá za cieľ len prírodu napodobňovať, z toho,

čo už je, stvoriť akési panoptikum. Bola by to zbytočná a vari i smiešna námaha. Umenie má isté **poslanie**, a to: odhaliť vo veciach to, čo je v nich večné, tú myšlienku, ako žili v mysli Stvoriteľovej, odhaliť v nich kúsok nesmrteľnej krásy. Cieľom umenia je stvoriť novú skutočnosť, väčšiu a mohutnejšiu, ako v prírode vonku. Umelec sa týmto stáva akýmsi kňazom vecí. Ich prostredníkom, ich služobníkom a oslobodzovateľom. Ku tvorbe treba tiež vyššie povolanie, dar milosti, dar videnia a schopnosti dať veciam nový život.

3

Umenie iste najviac škoduje, keď sa pomkyna ďaleko od náboženskej postati. Tým sa mu zahatá hlavné žriedlo inšpirácie a sily. Ale touto dialkou škoduje aj náboženstvo. Samovoľne odhadzuje od seba postriedok, ktorý zo všetkých ľudských činností cez všetky časy znamenal najúžasnejšiu, najživotnejšiu možnosť vyjadriť náboženský život až po prah mystéria, vysloviť nevyssloviteľné, predstaviť nepredstaviteľné, zmyslami vniknúť do tajomstiev Božej svätyně. Umenie nielen vysvetľuje a predstavuje, ale má moc. Priam uchopí a vtiahne do tajomstva. Uchopí a pretvára, pretvára a zušľachtľuje. Vedie do výšok, odkryva zmysel života, ukazuje mu cieľ. Sú tu nebezpečenstvá: ak sa náboženstvo zrieka umenia, je na ceste vysychať, stávať sa nie životom („ut vitam habeant et abundantius habeant“), ale systémom, abstraktnou náukou, ktorá sa bližie umu, ale neuchopí celého človeka. No, vždy ide o celého človeka a jeho posledné hĺbky. Náboženstvo bez umenia je temer bezmocné a ani bezruké. Pomocou umenia sa najskôr približí k človeku, lebo mystéria mu predstaví v dôvernej ľudskej forme. Pre túto dôvernú ľudskú formu aj Boží syn zostúpil z neba a stal sa človekom – „et Verbum caro factum est et habitavit in nobis“. Či nevidíme, že toto je zmyslom zjavenia, aby sa neviditeľné božstvo skrývalo v krehkej ľudskej podobe, vnímateľnej len zmyslami, a k poznaniu podstaty je potrebný vnútorný zrak viery? Nuž, toto je aj zmysel a podstata umenia. A toto je posledný dôvod, prečo si je oboje príbuzné, prečo je kresťanstvo neodlučiteľné od umenia. Nevidíme, že to novodobé odcudzovanie od umenia a všetko to, čo v našich časoch skusujeme, je niečo povážlivé, že sa to týka samej podstaty kresťanstva?

Jozef Tóth

Ty si kňaz naveky

(Kňazom v roku kňazstva)

Teda nielen na rok,
ale navždy.

Taký je rozkaz praveký!

Ty,
apoštol a svedok,
svedok, ktorý svedčí
životom,

že aj najmenší môže byť
väčším ako najväčší,
ak miluje a rozdáva sa
a slávu necháva
za plotom!

Ty si ten staviteľ,
ty a tvoji bratia,
ktorí večne obnovujú svet,
Svet, ktorý sa večne kazí,
a volajú vás
uctievajúcich a oplývajúcich:
k ň a z i !

Hlásate najkrajšiu násobilku:
MILOVAŤ KRÁT MILOVAŤ
je nebo už na tomto svete.

Je to spievajúce slnko
v lotosovom kvete!

A zvolávate Boha na Zem,
ktorý sa skrýva
v kúsku chleba
a v kvapkách vína.

Ten zázrak nad zázraky
sa až po nebesia vzpína!

Čistíte svedomie
a zatratencom otvárate brány,
brány pokoja
a brány bratskej lásky,
bez diabolskej masky
a hojíte rany!
Zázrační muži,
rybári,
ktorých od sietí života
povolali,
aby sa zázrakom sveta
stali!

Aby ich nielen ľudia,
ale aj nemé ryby počúvali!

Aby vyvádzali tento svet
z geta a špiny,
z hnevu, nenávisti
a z divočiny,
veď človek nie je iba z hlíny!

Učíte násobilku:

MILOVAŤ KRÁT MILOVAŤ
je nebo už na tomto svete.

Je to spievajúce slnko
v lotosovom kvete!

A táto násobilka,
to je len jedna veta,
ktorú vám do úst a do srdca
dal

Pán všetkých rybárov,
Pán celého sveta!

Vzájomné zrkadlenie: Pavol Országh Hviezdoslav a Pavol Strauss

(Pokračovanie; začiatok pozri Listy PS č. 11, s. 5-7)

„Presvedčený, že sa práve najvýznamnejšie zjavy vzdialili nám a my im – vlastne však tak, že sa nedostali k nám a my k nim – že nám majú stále čo povedať, posadnutý predstavou ich neznámosti, zabratý úsilím vnášať do národa zabudnuté, alebo do neho nikdy nevnosené, ním nikdy plne nezažité, vyberal som z historického prúdu ľudí, ktorí z neho a ponadeň vyčnievali...“

(Alexander Matuška)

4

Sledujme teraz Hviezdoslava i Straussa, čo sa stane, keď sa títo nositelia nového vedomia z onoho VRCHOLU rozhliaďnu po svete navôkol, ako im ho dejinný vývoj predostiera. – Obraz, ktorý sa im pritom naskytá, je skutočne tragický, a tak nečudo, že sa priam „pretekajú“ so svätým Pavlom pri výbere drsných, desivých, otrasných výrazov, výjavov a obrazov: „...**A pretože si nevedeli vážiť poznanie Boha, Boh ich vydal naspas ich zvrátenému zmýšľaniu, aby robili, čo sa nepatrí, plných nepravosti, zloby, lakomstva, ničomnosti, plných závidia, vrážd, svárov, ľsti, zlomyšľenosti; sú klebetní, utŕhačskí, nenávidia Boha, urážajú iných, sú pyšní, povyšujú sa, vymýšľajú zlo, neposlúchajú rodičov, sú nerozumní, vierolomní, necitní a nemilosrdní.**“ (1Kor 1, 28-31)

...Alebo bolo ostňom **sebeckto**,
v tmách kradmou čo a za dňa lúpeživou
po cudzom čiaha rukou imaní:
najdravší žralok sveta; môž byť **čierna
nenávisť** plemenná, čo netrpí
u seba iných duhu, ako durman
kol rozkladá vňať: jedu plást čo list,
čo jablčko, to jež; či **žltá závisť**,
tá hnusná ropucha, jež slinu vyzve
i zora líčok, oči kole i
jasného oka čierťaž brvová;
posupná pomsta s podpalačskou fakľou
pod pláštom zrady; **záha výboja**
so zákernickým chtičom, v dychtení
po krvi studnici; **ukrutníka rôzpust**
o spolnom jarme s vztekom streštenca;
pych hegemóna s vykrmeným v sebe
na brava úmyslom, stá do marasu
kopyto zaboriť v hruď slabšieho;
čím vôbec **hubiť, hyzdiť, tupiť** lze,
ten popud vášni, ichž sa hemží až
zhon v myslí zlokotnej jak potvor v mori...
Ba na smetisku psi sa rujúci
o biedny košťal, v lese o brloh
do pračky nasmrť zakvačené šelmy -
vždy tam sme ešte! V tomto zvieratníku,

hľa, blúdi slnko našej ľudskosti
od zvera k zveru, vychodiac zardele
i zapadajúc!

(P. O. Hviezdoslav, *Je Obrátenie Pavla...*)

„Videl som pred sebou cestu tohto sveta; bol to všade iba zhon a surový boj. Tu zháňali hmotné statky z chorobnej túžby, z nenásytosti, z nízkej vášnivej túžby a lásky k hmote, k mamone a moci, tam ich zháňali až do vyčerpania z nevyhnutnosti, ale v každom prípade bol to zhon, vyčerpávajúci človeka úplne, do ostatného dychu. A človek ostal prázdny, nešťastný. Videl som úžasnú sociálnu nespravodlivosť, vykorisťovanie človeka človekom, pričom stroj, ktorý mal slúžiť ľuďom na zdokonalenie výrobkov, na šetrenie ľudských síl a zvyšovanie životnej úrovne, slúžil jeho majiteľovi na to, aby ním držal v šachu robotníka. Videl som, ... že na jednej polovici zemegule hladovali milióny a na druhej pálili potraviny, alebo ich hádzali do mora, aby sa udržali a zvyšovali ceny. Videl som, ako musia talenty umierať v sociálnej biede, ak ich náhoda nevynesie, lebo modernej spoločnosti nejde a nešlo o dobrý výkon, ale o dobrý zárobok, ktorý sa z neho dá vyťažovať. Videl som všelijaké formy triedneho boja, boj o prvenstvo a boj o trhy, boj národov, boj rás, boj jednotlivcov a más, boj, boj a všade a stále boj, hmýrenie a morálku pralesa. Videl som, že v tomto svete každý myslí, že musí druhého zničiť, aby sám obstál.“

(Pavol Strauss, *Mozaika nádeje*)

Keby sme s plnou vážnosťou – teda tak, ako boli myslené – začali brať slová oboch týchto našich veľduchov o našej prítomnej dobe; a hlavne, keby sme ich začali vzťahovať na seba – veď svet, to sme my! – iste by sme prišli k tomu istému záveru ako m n o h í z Ježišových učeníkov, ktorí po jeho slovách prehlásili: „TVRDÁ JE REČ! KTO TO MÔŽE POČÚVAŤ?“ (Jn 6, 60) – a obrátili by sme sa im chrbtom.

Postavili by sme sa tak vlastne na stanovisko Hviezdoslavovho OPONENTA, ktorého tak presvedčivo vykreslil v už spomínanej skladbe Je Obrátenie Pavla... Ten oponent (či „kronikár“, „spoločník“) na Hviezdoslavov načrtnutý obraz sveta reaguje (poučujúc ho ako malého chlapca) slovami:

*Tak čierno vidíš z toho stanoviska?
Len predpojatost' môže tak súdiť, ako
že zorný uhol pochybil si v tom;
má človek, oj, má svetlé zásluhy,
na zemi, k ozdobe jej, sebe k sláve...*

A na inom mieste: „...Pekne! Nuž a pokrok / orlieho rozmachu? Tiež ubzikol / ti pozornosti?“ – „A vetry ducha: šaks' ich preslyšal / tiež?“ – „A smery nové: čože o tých vieš, / sú krivé, všakže?“

5

„**Tvrdá je to reč!**“ – budeme s Hviezdoslavovým oponentom i s Ježišovými učeníkmi opakovať na adresu Hviezdoslava i Straussa do tých čias, kým sa na vlastnej koži (ako v prítomnej svetovej kríze a v krízach ešte väčších, ktoré budú za ňou nasledovať) nepresvedčíme, že CHOROBA tohto sveta vyžaduje HORKÝ LIEK, ak nie priam kardinálny chirurgický zásah.

Jadro choroby („koreň skrytých pohnutí“ – P. O. H.) vidia Hviezdoslav i Strauss zhodne v **odklone od Boha**.

„...Ale to sú všetko len príznaky. Podstatou choroby je deficit. V organizme ľudstva chýba podstatná súčiastka, bez ktorej to nejde, lebo nemôže ísť: a keď sa v dohľadnom čase neimplantuje znovu, nevyhnutne dôjde ku kozmickému pohrebu.

Duša je kohéznu silou organizmu, bez ktorej je len zhlukom pološialených a notorických odstredivých buniek. Boh je dušou ľudstva a je chlebom, jeho formatívnou podstatou, lepom jeho dejín.

A Boha vyhodili ako splasnený chlieb za mesto ľudstva, na verejné smetisko večnej nehanebnosti. A Boha denne vyhadzujú na dlažbu, vylučujú z našich kancelárií a ordinácií, z našich fabrik a laboratórií, z našich divadiel a koncertných siení, z našich manželských spální a z našich detských izieb. A Boha denne vyhadzujú na chladnú dlažbu nášho myslenia.

A preto je dnešný svet ako deravý sud, do ktorého sa nalieva náplň úsilia a túženia, i víno dobrej vôle, i dažďová voda pokusov o záchranu a obnovu, ale všetko vyteká, nevedno kadiaľ a kam. (...)

Svet produkuje bystroum slepých šteniec vo veci Pána Boha. Preto musí všetko spráchnivieť a skrachovať, každé podujat-

ie, či je to výchova človeka, alebo nové umenie, či je to koncepcia vedy, alebo medzinárodné konferencie, ak nepojmú do svojich rozpočtov konštantu Boha. Celý výpočet musí byť nevyhnutne zlý – pre falošné premisy.“

(P. Strauss, Mozaika nádeje)

Hviezdoslav sa pýta, čo nám zostalo z odkazu onej „Golgotskej obetnice“ – s tým srdcom veľkým vždy a vznešeným, horiacim všeláskou, jež božské lúče na purpur zmenia blankyt nebeský, dial' v zlato, na ružokry stĺp svetla...?

A obraz, ktorý sa mu naskytá, je bezútešný:

*A závišť, sebeckto a mamonárstvo
opanovalo nami, trojica
tá pekelná! K jej mrzkým oltárom
kolenkujeme zbožne, vzývajú
ju vo tri vrhy. – Naša modlitba
všetkými žiadze zuby, paznechtami
je upravená na mizerný zisk...*

*Náš tymian
z materej dúšky krivdy vysypaný
a zapálený v miske úzery
žeravým uhlím pažravosti, ten,
čo mútny oblak stále okiada
šmrlavú, krivopysku modlu zlata,
otylé sadlom božstvo úhlavné
to našej trojice; a naša obeť
jediná, avšak s bystrou ochotou
dopravovaná na oltáre tie
pri škodoradnej hymne satanskej,
je nenávisť žlč, juž vylievame
z hojnosti rohu na bratovo temä...*

6

Obraz onoho slovného POKROKU modernej civilizácie, ako nám ho približne pred 60 rokmi načrtol Strauss a pred 2x60 rokmi Hviezdoslav – je bezútešný (ale v tom aj nádejny). - Došli sme k tomu, že prítomný pápež Benedikt XVI. musí v zhode s našimi veľduchmi konštatovať, že „Európa rozvinula kultúru, ktorá spôsobom dosiaľ v ľudstve nepoznaným vylučuje Boha z verejného vedomia“; že rozvinula kultúru, „ktorá je najradikálnejším poprením nielen kresťanstva, ale vôbec náboženských a mravných tradícií ľudstva“. (Evropa Benedikta z Nursie v kríze kultúr.)

Ako sa do Benediktových úst úplne prosia Hviezdoslavove slová z Krvavých sonetov – napísané skoro pred storočím!

*Ó, ľudstvo, ľudstvo! Tak si vzdialené
nebolo nikdy od príkazu Krista:
Blížneho miluj ako seba, sčista
a bez výhrady splna, iskrenne.*

*Nač bolo jeho spásne učenie,
stvrdené smrťou, pravda, cesta istá:
keď bratu brat zmar stonásobne chystá,
preň zažiha hoc pekla plamene?*

*Čo mrav tvoj stojí, plň vied, umien perá,
keď vášňam sa dáš zaslepiť a viesť,
i pášeš potom ako divé zviera?*

*A čo si veniec pripravíš hen z hviezd,
neujdeš poroku, že dnes i včera
si v zlovest' spotvorilo blahovest'!*

„Ešte nikdy nebol nápor zla zdánlivo taký veľký a úspešný ako v našom storočí. Je to najbesnejšia diabloba bolesť, že sa nemôže priblížiť Bohu. Raz spoznáme, že víťazstvo zla nie je porážkou dobra, ale že je to len stúpajúca a nevyriešiteľná túžba zla byť dobrom, vo vedomí, že ním nemôže byť. Je to jedna z krutostí Božej lásky.“ (Tesná brána)

Spomínaný skutočný POKROK je – paradoxne – v tom ÚPADKU. Akoby to bola ona FELIX CULPA, o ktorej Strauss v Mozaike nádeje hovorí: „Felix culpa... Áno i v osobnom živote človeka (a dodajme: i v živote spoločnosti – J. R.) jestvuje **spásonosný hriech**. V každom živote i v živote sviatostne podopieranom bývajú obdobia letného sucha, keď sa na každom kroku narazí na plytčinu. Je sparno, nedá sa pohybovať a dýchať, vzduch duše je ako rôsol. **Treba búrky, treba rozvírenia, treba úderov. Aby sa mohlo vzletieť, treba byť nízko.**“

Aj keď musíme ustavične rátať s pohromami, netreba pritom zúfať: „Svet vždy spočinie v Božom priehrstí, i my všetci, s katastrofami a koncami i bez nich.“ – „Šťastím tohto sprzneného storočia a sveta je, že Pán nechce, aby synom otupeli zuby, keď otcovia jedli kyslé hrozno.“ (Mozaika nádeje)

„Ťažké chvíle sú onou kráľovskou lúčavkou, ktorá spálila všetko prídátne, a čo zvýšilo, bol rýdži kov nepostrádateľného, a neostalo nič – i vtedy, keď už ničoho nebolo – iba láska ku Kristovi a ani nie modlitba, ale džavot srdca obrátený k Nemu.“ (Tamže)

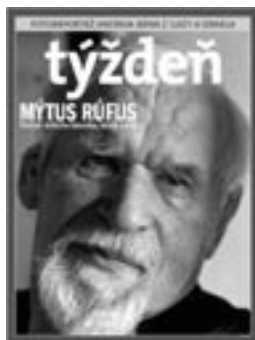
„Zúfalstvo je viac než bankrot nádejí, je to priznaná prehra vlastných síl. Zdanlivo bezvýhodisková situácia. Nejde to ďalej. Nádej vyhasla, viera zlyhala, láska vyschla.

Ale navonok zúfalá situácia vyzerá z vnútornej perspektívy inakšie. Veď niet konca! – A tak môže byť to najťažšie zúfalstvo Olivovej hory nepoznaný a nepochopený začiatok novej cesty...“ (Tesná brána)

(Julo Rybák; pokračovanie.)

Návrat k Milanovi Rúfusovi

(K prvému výročiu jeho odchodu – 11. január 2009)

„Uvedomenie si toho, že zázračno existovalo vedľa nás, prichádza často veľmi neskoro. Treba si pamätať, že samotná existencia génia je neustálym vyžarovaním svetla na súčasníkov. Toto svetlo varovalo aj krátkozrakých pred najnebezpečnejšími miestami.“

(Alexander Blok, Zápisník.)

„Ak to zjavenie prijme, nádherne sa rozvinie i naša ochotná múdrosť, tak ako sa rozvinie v klase bohatá úrodnosť zeme. Bez Zjavenia sa naša „múdrosť“ mení na jalovú špekuláciu, zbytočnú a nezmyselnú, a stávame sa intelektuálnymi mŕtvolami, ktorým nemôže byť nič zjavené. (...)“

Len Boh môže vedieť, kto a prečo je chápaný alebo nechápaný, pozorný či ľahostajný, až odmietavý, k Božiemu Slovu. Ten ortieľ je však jasný: jednému sa pridá – druhému sa odoberie i to, čo mal.“

(Jozef Porubčan, Myšlienka na každý deň, s. 109.)

V predminulom čísle Listov PS (č. 10, s. 8) sme uverejnili poslednú časť Rúfusovej skladby „Murárska balada“. Jej záverečné slová – zhodou okolností – akoby priamo reagovali na tú prefikánu otázku, ktorá mala sproblematizovať („zotázniť“) celý Rúfusov duchovný odkaz (a ktorá pripomína znamenitú otázku Maxima Gorkého „S kým idete, Majstri kultúry?“):

- S kým ste to šli, Majstre Poézie?

Tu na mňa občas pokrikujú blázni:
„S kým ideš?“

S kým by som aj mohol, ak nie s ním.
A s jeho synmi, veď tetovanie nezmyješ.
A ja ho nemám na koži, mám ho

v kostiach,
rovnako ľahký, nesvojho času hostia.
Sme jedno bytie, on i ja,
prikrytí jedným zvonom.
Bytie. Vždy múdrejšie než naše pravdy
o ňom.

A ešte čosi šepoce prach kostí mojich kostí:
Nič neudeliš penz od ľudskosti.
Ani chudoba. Ani smrť.

Pri prezeraní zošitov Zápisníka z roku 1987 (pripravuje sa totiž rukopis knižočky „V dotyku s Pavlom Straussom – VII“) sme narazili na Straussov list z 27. 11. 1987, v ktorom reaguje na citovanú Rúfusovu skladbu slovami:

Drahý Julko!

Práve došla Rúfusova genealogická poéma. Veľmi som rád, že sa mu tak rátaš. Darmo je, pulzujú v nás tie liptovské gény.

Kto vie, kolkými generáciami nepri-znaných túžob, snov, trápení a životných zlomov dozrievajú naše životy. Kolká trú-falosť narodiť sa a kolká bezbrannosť tlie v našich dušiach. Ale kolký formát je v tom skromnom Rúfusovom dumaní, kolké bôl-ne sebanájdenie.

Je to pre Teba cenný dokument. Vrátim Ti ho, čo nevidieš....

Ako sme sa my k tej Rúfusovej sklad-be dostali? Po odpoveď si musíme získať v Zápisníku niekoľko týždňov dozadu.

(17. 11. 87) Zaujímavé: včera som Rúfusovi posielal kópiu Máriinho (Med-veckej) listu z júla minulého roku a kópiu Liliných (Raizanovovej) spomienok. A večer sa doma ozval na dverách zvonec – su-sedovie chlapec doniesol hrubú obálku, že to poštár omylom zanesol k nim. Rúfus! - Sprievodný list:

Milý Julko,
Ďakujem za list aj za posielané texty. Vlastne sa Vám ani nestačím za všetky po-dakovať, hoci ma všetky, každý na iný spô-sob zaujali. Vami spomínaný zborník mi však Evička tentoraz neposlala. Ďakujem tiež za pochopenie významu hviezdnych vojen (báseň „Hviezdna vojna“ v zierke Prísny chlieb – J. R.). Naozaj som nemal na mysl len nejaké Reaganovo SDI, ale tie tisícročné hviezdne vojny, či nepretržitú hviezdnu vojnu v nás. Som rád, že to našlo adresáta a že to teda nie je depeša, ktorá by sa nedala rozlúštiť ako pismo chetítov.

Aby som sa Vám za tie texty trochu re-vanžoval, posielam trochu už očistený svoj prednatálny príbeh, ktorý bol, ešte teplý, uverejnený v poslednom Romboide. Človek sa začína už dávno pred sebou a len deti majú právo myslieť si, že pred nimi nič ne-bolo a že ich dvorček je stredom sveta. Sku-točnosť je taká, že sme len plodmi akéhosi nepretržité trvajúceho úmyslu a že sa teda začíname už pred sebou.

Pre pokoj svojej duše preložil som si tiež starú lásku – Annu Sneginu (fuj, to Snegi-nová – nech žije jazykoveda!) Ale toho je na posielanie priveľa. Ešte raz ďakujem a vin-šujem mnoho dobrého.

Bratislava 13. 11. 1987

Milan Rúfus

Včera som si to „...a rozmnožím tvoj rod“ v kuchyni sám, ako v kláštore, prečí-tal...

Nevdojak nadobudneš pocit akejsi zá-vrate z predstavy, že ruka Osudu ulamuje vetve rúfusovského rodu, len čo sa pokúsi vyraziť niekde stranou, bokom od hlavné-ho smerovania, aby sa všetky sily a miazgy upli len tým jedným smerom, kde má kmeň tohto rodu ako agáve raz za život korunovať kvet – a potom odumrieť...

(O pár dní som v staršom zošite Zá-pisníka prišiel na Straussove slová, ktorými neveriteľne prorocky vytušil zákony zro-du Rúfusovho génia: „Možno, že v tvoria-com človeku vyvríe na povrch to, čo v sebe spracovali predkovia, ktorí v sebe nazbiera-li a nezbadane uchovali celé svoje nepochopené životy, boje, bolesti i víťazstvá, prehry i výhry, lásky i náruživosti, nepochopiteľné choroby i nespracovanú nepredstaviteľnosť tváre smrti. – Mnohé z umenia pramení z tejto oblasti. Tu korení mnohé, čo sa zdá nutným.“ – Za mostom času.)

Až v tejto chvíli mi napadlo: túto báseň treba mať v Milanovom prednese! – Mohli by sme si ju s Palkom vypýtať pod vianočný stromček.

Záver mi celkom pripomína Prišvi-novu polemiku s tými, ktorí ho tak ve-herentne vykazovali za hranice súčasnej literatúry...

Rúfus akoby tou skladbou postavil hraničný kameň: - Tak, Slováci, a odtiaľto začínajte prestavbu!

(25. 11. 87) Hovoríme o gласnosti? Tak sa pýtam „hlasno“: Nech mi niekto vysvetlí, prečo nemôžu vyjsť knihy Paula Straussa. – Ale tiež „hlasno“, pred celým národom, s takým rizikom, ako ja kladiem otázku – nie že sa schová za anonymné rozhodnutie.

Už teda vieme, ako sa Rúfusova skladba „...a rozmnožím tvoj rod“ dosta-la ku mne. A k Straussovi? Jednoducho: poslal som mu ju. Zrejme aj s Rúfusovým listom.

Julo Rybák

„...Najhnusnejšími podpaľáčmi sú no-vinári ako najnezodpovednejší ma-nažeri svetových nálad (ktoré občas skutočne vyvolávajú výbuchy), lebo ich vytvárajú na objednávku a na rozkaz, čo je to isté. Je to dobrý groš dobrá prop-aganda. To je stav, ktorý by sa mal zrušiť. Užitočnejší by boli, keby sa z celého sveta pozháňali na zavodenie Sahary, keďže svoje dielo dokonali, keď už pomohli zničiť všetky kritériá.“

(Pavol Strauss, Život je len jeden)

Hviezdna vojna

Čí si to, človek?
Súčet akých síl?
Kto na tvoju krv čierne hrozno zbiera?
Že kamkoľvek si s túžbou zamieril,
tam o noc pred tebou
vždy prvé došlo zviera.

Ad astra...
Panemôj, a bolo vyznaní!
Boli sny o hviezdach
a boli činy skvelé.
To vzdychal Kristián pod oknom
Roxany,
aby ju skorej dostal do posteľe?

A múdry Cyrano,
ako vždy s dlhým nosom
odíde, žalujúc na cesty sveta choré?
„Dával som túžbe tvar.
Vediaci, nemohol som
viac. Lez už, zvieratko.
No vylez k nej tam hore.“

Karol Kapeller Za básnikom Rúfusom

Smutno je.
Lúto je.

Lúto je za dobrom,
za slovom,
za nehou,
za krásou jeho verša.
Zakorenil sa vlúdne
Aj v prostorekom ľude.

Lúto je,
smutno je
a dlho, dlho bude.

Pavol Ondřík MILANOVI RÚFUSOVI

Kritik je preto kritik,
že i život
i smrť, i obeť
skritizuje.
Nepochopí...

Ak vlčí vyj chápe vlk,
vrание krákoranie
len vrana zrozumie,
tak duša len, čo spieva,
spev učuje,
vycíti, vychutí jeho krásu.
Len ten, kto krv potil,
cenu obeti zná,
jej ťarchu,
jej zmysel...

To Kristovo
„nehádzte perly...“
i tu platí.
Bo sú aj takí,
ktorí by básne ani čítať nemali.

Akoby ľudia boli ladení
v rôznych vlnových dĺžkach.
Je vždy šťastím,
keď sa dvaja naladení stretnú.
Nešťastím je,
ak sa ktosi tvári,
a má aj licenciú...
...na faloš,
svetom zbožštený.

Odborníci s pečiatkou
totiž majú slovo,
lebo majú „právo“
na papieri.
A tí čo chápu,
sú nemí,
nad hlúposť sveta povznesení...
(nehodná špina, ťahať sa s ňou za prsty).
I ON mlčal pred Herodom,
pred Pilátom...

Hm... Ale tým pravda trpí!
Ostáva v očiach sveta
znevážená, premožená,
potlačená, očiernená,
až jeho mocou je
krížom skrižovaná...

Ona ináč víťazí.
V pokore prehry dobíja svoje méty
a len vďaka nej,
zneváženej, zbitej, križovanej,
k lepšiemu sa menia svety.

Taká je obeť výkupná.

Taký bol i SVÄTÝ,
takí sú i dnešní svätí.
Spolu s NÍM
ich svetlo večne svieti.

Ani najtemnejšie sily ho nepremôžu.

Umenie a politika. Nepleťme si ich. Politika je umenie možného, teda dnes, zajtra či najneskôr pozajtra uskutočniteľného. – Avšak predstavte si spisovateľa, ktorý by vo svojich dielach kládol iba uskutočniteľné výzvy, tie, ktoré by sa mohli v termíne stanovenom dohodou uskutočniť.

Niektó musí za každých okolností predkladať pred človeka jeho čistú podobu. Teda podobu, ku ktorej by sa mal približovať bez ohľadu na svoje momentálne možnosti, podobu, s ktorou musí stále konfrontovať svoju skutočnosť. Umenie je nepretržitým volaním po ľudskosti, nepretržitou a často sifyzovskou prácou na čomsi, čomu sa hovorí humanita, kultúra, intelekt a čo sa buduje po celé stáročia s množstvom zúfalých retardácií, zavinených nie umením, ale životom...

...Pokiaľ ide o politiku a mňa – som ryba v hĺbinách a dýcham žiabrami. Bolo by márne nastražovať mi udice. Politiku však považujem za zodpovednú činnosť, na ktorú ja sám nemám ani dosť informácií ani dosť talentu. Cituplný diletantizmus je pre mňa neprijateľný v akomkoľvek druhu ľudských činností. Netrúfam si ponúkať spoločenské recepty tam, kde na ne sám nemám a je zrejme, že zo mňa nikdy nebude nič podobné Mojžišovi. Aj naďalej budem pokračovať v autoštylizácii osamelého. Navyše so spomienkovou alergiou na časy, keď sa aj na moju adresu volalo: „S kým idete, majstri kultúry?“ a „Kto miluje republiku, nech nestojí na chodníku!“

(Milan Rúfus, Epištoly staré i nové.)

Život ide cez ľud ako vôbec cez tých, ktorí ho nesú, nie cez tých, ktorí už stáročia sa nesú na ňom ako tie blchy na slonovi.

Báseň nie je veterný rukáv, ktorý ukazuje smer dobovej pravdy, t.j. smer vetra. Básnik sa vždy **pýta**, čo a kde je pravda. - Ak mu pridľho maľujú na stenu toho istého čerta, je to preň iba o dôvod viac **pýtať sa**, kto je ten Zlý, či je zlý a prečo je zlý. Pretože básnik už dlhší čas neotvára, keď mu na dverách zazvoní agenti s teplou vodou ideológií. Jednak má s nimi svoje skúsenosti a jednak vie, že **pravdu si musí hľadať sám**, ak jej chce mať dosť na báseň.

(Rozhovory so sebou a s tebou II.)

Porubčanovské vyrovnanie sa s Rúfusovými kritikmi

(K nedožitým 85. narodeninám Jozefa Porubčana SJ – 14. 6. 1925 – a k 20. výročiu vyjdenia jeho „Myšlienok na každý deň“.)

„Nijaké zlo nemožno riešiť tým, že k nemu ešte pridáme zlobu svojho vlastného srdca.“

(Jozef Porubčan)

„Kto prijme proroka ako proroka, dostane odmenu proroka.“

Kto prijme spravodlivého ako spravodlivého, dostane odmenu spravodlivého.“ (Mt 10, 41)

Patrím k tým, ktorým vlna kritiky, čo sa zdvihla na Rúfusovu adresu hneď po jeho úmrtí, *rozbuřila vedomie*. Nadjho. Znova a znova sa k tomu navraciam vo vnútorných monológoch, v besedách s priateľmi, ale hlavne v dotyku s bielymi stránkami zápisníka, ktoré sa hemžia poznámkami takéhoto druhu:

(23. 1. 09)

Dnes v noci sa mi prekvapivo spojili: Porubčanovo – že ak bol svet stvorený z lásky, tak sa láske musí všetko poddávať – aj Rúfusov Patriarcha, ktorý za všetko svoje poznanie môže ďakovať jedine Láске...

V ničom inom sa možno tak nelíši to, čo je nám ľudské, prirodzené, samozrejmé - od onoho *Všetko robím nové* – ako vo vzťahu k prekonaniu zla: „Po-

„Do této doby se historie psala tím způsobem, že se vycházelo z předpokladu (který ale nikdy nikdo neověřil), že zesnulí lidé již definitivně neexistují. To znamená, že se na soudech potomků nemohou hájit, nemohou mít vliv na život. Není však vyloučeno, že nastane doba, kdy také dějepisci budou pocítovat vliv dřívě žijících a stejných lidí, jakými jsou sami, a začnou být ve svých soudech opatrnější a obezřetnější. Dnes se nám zdá, a jsme o tom přesvědčováni, že zesnulí mlčí a vždy budou jen mlčet, ať se o nich na světě povídá cokoli, ať s nimi na zemi naložili jakkoli. Bude-li nám však tato přesvědčenost odňata, pocítíme-li najednou, že nebožtík může v každou chvíli ožít, že může vystoupit ze svého hrobu, vrhnout do našeho života a stanout před námi jako rovný mezi rovnými: **jakým jazykem potom promluvíme?**“

(Lev Šestov: Noc v Getsemanech, Pascalova filosofie, s. 15)

važovať každú vinu, každý hriech za našu spoločnú záležitosť – a hľadať prostriedky, ako ich odstrániť a pomôcť pri náprave“ (Porubčan).

(14. 2. 09)

Pokiaľ ide o Hríbovho Rúfusa, je až obdivuhodné, ako sa v tom, čo som napísal k týmto veciam v poslednom čase, nachádza prosté vysvetlenie jeho priam fatálnych kontroverzií. Napríklad: „...ako môže byť krása poslušne spojená s diktatúrou? A ako modlitbičky s mečiarizmom?“

K tomu sa pýta Rúfusovo: *Básnik je synom všetkých otcov a otcom všetkých detí.*“ (A všetko, čo sa v príslušnom odstavci hovorí v Listoch Pavla Straussa 10, s. 10, neskutočne adresne reaguje na kritickovu bohorovnú múdrosť.)

Hríb prišiel ako spasiteľ, ktorý má urobiť koniec tomu, aby sme „milosrdne klamali o našich bardoch, ako to robíme už stáročia“. Prišiel – tentoraz – preto, „aby dopovedal aj druhú polovicu pravdy o Rúfusovi“.

A tu sme u koreňa veci: DRUHÁ PRAVDA. – Tá druhá pravda, ktorú Hviezdoslavov Kain videl vo všetkom, na čokoľvek pohliadol. Ktorý – *vždy niečo našiel vadným, nedostatkom na tvorčích dielach, i hneď nevážne ich zlahčil, odsúdil...*

Kam zmyslom trkol, všetko zvrátil v opak, površím foriem šibnul pohrdou, v ich jadro však vryl známku porušenia, tak potupil ich; kýsi kazisvet, odbojník, nadutec...

„Pravda nezabíja, ale oslobodzuje,“ – končí Hríb, stanúci sa tak sám arbitrom svojej pravdy. (...)

Jeho poslaním – poslaním! – bolo **do jadra Rúfusovho odkazu i kultu vryť známku porušenia.** – Keď sa toto v ľuďoch podarí, ostatné už pôjde *samospádom*.

Je to veľiké poslanie. Človek zastane pred ním, „s bážňou a chvením“.

+ + +

Ale nie o tom je teraz reč. (Možno príležitostne inokedy.) Teraz sa mi žiada podeliť s tým, ako ma s Rúfusovými kritikmi „zmieril“ Jozef Porubčan.

Ináč: tie dve mená - Porubčan a Rúfus (Porubän!) – nie sú vedľa seba náhodne. Je medzi nimi hlboký vnútorný súvis.

Neviem, koho ešte Porubčan, ktorý vôbec nemal vo zvyku niekoho (okrem Svätého písma) citovať – tak rád a s takým pôžitkom citoval ako Rúfusa. A Rúfus si tú jeho „súhlasnú vlnu“ vážil. Možno to zaznie nadnesene, ale oboch by som rád označil za slovenských *Apoštolov Lásky*.

To spomínané *rozbúrené vedomie* Rúfusových „apoštolov“ pripomína čímsi onú búrku na mori, keď – nehľadiac na to, že Kristus je s nimi – pred tým náporom *vln zneisteli a prepadli panike* – za čo si právom zaslúžili Ježišovu výčitku: „*Čo sa bojíte, vy maloverní!*“

Aj v tých obavách o osud Rúfusovho odkazu (prečo by bolo ono *rozbúrenie*, nebyť tých obáv?) sa prejavil „nedostatok Ježišovho myslenia“, ako nám na to poukazuje Porubčan v úvahe, venovanej Markovmu evanjeliu (13, 1-10). To, čo on tu hovorí o Cirkvi, žiada sa nám plne vzťahovať aj na Rúfusovo dielo:

„*Je to zvláštne, ako dokážeme počúvať a nepočuť, čítať a nerozumieť. Tie isté príznaky, čo podľa Ježiša Krista znamenajú príchod Božieho kráľovstva, sme dokonca schopní svojvoľne označovať ako príchod jeho zániku. Len čo niekto v histórii začal prenasledovať Cirkev, zatvárať kňazov, zakazovať vyučovanie náboženstva, atď., už sa ozvali naplašené hlasy, že je koniec všetkému, že sa blíži koniec Kristovej éry.*“

Aj v tejto panike nás Porubčan (ako Kristus v tom čle) uspokojí: „*A uprostred tých hlasov si Ježiš pokojne stojí na svojom: „Približuje sa Božie kráľovstvo. Práve to, čo sa deje, sú jasné príznaky jeho príchodu.*“

Všetci, čo sa nazdávajú, že násilnou perzekúciou spôsobia zánik kresťanstva, **nerobia vlastne nič iné, len sa zaraďujú medzi svedkov Kristovej pravdy a namiesto zániku jeho diela signalizujú, že sa uskutočňuje.**“

Naozaj: neprajeme si aj my, aby tá pravda, ktorú vyznávame – a teda aj pravda Rúfusovho odkazu – triumfovala na výslni silnej svetskej moci? – A bola by ona potom vlastne pravdou?

„*Podľa našich predstáv by príznakom príchodu Božieho kráľovstva bola vždy silnejšia svetská moc Cirkvi. Keby ju všetci uznávali, všetci sa jej podriadili a nik jej nerobil nijaké prekážky, to by sa nám určite zdalo, že je všetko na dobrej ceste. K čomu nám však môžu poslužiť naše predstavy, keď Ježiš hovorí presný opak?*“

+ + +

Začali sme polemikou s Rúfusovými kritikmi, a končíme – vďaka pátrovi Porubčanovi – vyrovnaním sa s nimi. Nech

nám slúži na ospravedlnenie, že to bola situácia ozaj nad všetky pomysly. Situácia, na ktorú náš Zápisník reagoval 22. 2. 09 slovami:

„Mráz nám musí chodiť po chrbáte, keď čítame Rúfusove slová o Beniakových ústach, na ktoré bude – o chvíľočku – *padat' zem* (reč je nad Beniakovým hrobom) – a keď si uvedomíme, že presne v takejto chvíli začala na jeho ústa *padat' nielen zem*, ale aj kamene jeho superkritikov...“

Na tie ústa, ktoré „vydali svedectvo a vyslali posolstvo z nemluvných hlbín človekovho bytia, zo dna mlčanlivého spoločenstva, ktorému sa hovorí *národ*...“

Ako sa potom nepýtať s Hviezdoslavom:

- Čo zhršil, v akej službe hada?

Kto smie ho na odpoveď brať?

Či farizejov mrzká rada!?

Kto hľadá pravdu, Boha hľadá, kto bližneho rád, Boha rád!

A ľudstva vrede pučiť, zmývať špaty, tvár vtlačíť už raz heslám chýrnych viech; než brať, radš' dávať; hlásiť úsvit zlatý, hold priniesť práci, viny odpúšťať i byť zmiercom, dobrodincom... či to hriech?

Na záver ešte jeden záznam zo Zápisníka: 24. 2. 09:

Ako sa to zlástne spojilo: ten Gogol, ktorého si posledné časy vypisujem zo zošitov do Palkovej knižočky (V dotyku s Pavlom Straussom VI) – Gogolovo sklamanie z neprijatia jeho knihy Vybrannyye mesta... – a moje vyrovnávanie sa s nepochopením či zvráteným pochopením Rúfusa v našich dňoch. Gogol nás múdro učí *trpezlivosti*: musí prejsť čas – a ten je na nás absolútne nezávislý:

“Mne by sa samému veľmi žiadalo, aby ma pochopili v skutočnom, nie v zvrátenom význame. Čas však nemožno *predbehnúť*; je *nevyhnutné*, aby sa to všetko najprv *vylialo samo od seba*, a *nenávisť voči mne* (príliš ťažká pre toho, kto by chcel za ňu zaplatiť možno celou silou svojej lásky) – *táto nenávisť voči mne musí existovať a trvať v priebehu istého času*, a možno aj *hodne dlhého*.“ (Gogol)

+ + +

Na všetky zášte slová,
čo z veľzrady ho vinia, -

jediná p o m s t a Rúfusova:

„Odpusť im, Pane náš,
bo nevedia, čo činia...“

(J. Rybák)

P. O. Hviezdoslav

Nie zvláštnosť?

Mne svet vyhýba...

(Úryvok)

Ký zmysel trčí v tomto prejave,
vše zamyslím sa, hádam, kutím,
bo divno mi, hoc je mi k zábave.
Čím zavinil bych komu skazu:
pozorom, dychom, slovom, hnutím?
Čo boja sa ma?

Vari môjho rázu,
že ako zraz je príkre useknutým,
i visutou sa bojsa zvalí - ?
Však koreň má tak trochu žuloskaly,
má neveternú háľku zámku:
ak podľahne, len pohrome!...
Alebo podlosti päst' udrela
snáď na čelo mi svoju známku?
(Veď moc ich kupčí v svete z dom' na
dom s podobným líčidlom.)
Nie, práčna krupaj tkvie tam Abela
a skvie sa rosou z rána na strome,
hoc vzrástol prašnej u cesty:
mám – čisté svedomie...
Či meno moje je tým strašidlom,
ich mátajúcim pravom o poludní,
na samom námestí?

.....
Či na odpor im prsto moja reč,
že úprimná je, prirodzená,
bez kľúčiek falše samoteč,
prúd rovnobežný s mliekom
z nádiar matky

vždy pokrm-nápoj sluchu sladký,
cít srdca teplý, rýdzi duše svit,
hod zmieru, pospas umilenia - ?
Lež z takej aká nebezpeč
by mohla hosťom zhubou pohroziť,
kto otrávil ňou koho kedy?
Och, bárby znala aspoň naposledy
sa na odrazný rozpät' štít
v stret pýchy ústrkom i od svedole,
pre utrhačstva hnusné sliny!
Bár zblýskla by jak pravdy zbroj
tu obranne, tam na výboj,
keď panovačný blud vytiahne v pole,
lesť oružím a strelou lož;
bár najtajnejšej do ľadviny
by zapárala pitevný jak nôž,
vyrezať spoločenstva hľuzy-vredy,
kde sebestva zjeď, červáč zášti sedí -

P. O. Hviezdoslav

Pri hrobe (Úryvok)

Čo počneme si,
keď poet zmĺkol, prorok zanelmel?
Či zájst' sa máme plačom,
v pochybách utonúť,
v priepasť klesnúť zúfalstva?
Nie, nie! On, poet, prorok, žije nám:
ten v odspievaných pre nás akordoch, ten
v proroctvách zas
pre nás ohlásených...
Toť, biblickí tam slávni proroci
i žalmista tam velebný či mocne
nežijú doposiaľ, hoc ani práška
nie po nich dávno-dávne na svete?
Tak žiť máš v nás i ty, brat duše mojej,
tak trvať v národe! ...
Spi sladučko:
veď ukonaný robotník i pútnik –
No duch tvoj, ó, krúž orlom nad nami,
nad opusteným tvojím národom: keď
malomyselnie,
ho posmelujúc, ho pozdvihujúc,
keď zas upadá,
mu na rozcestiach ukazujúc smer
a krídlami mu odvíevajúc stále
mrákavy spred východu slniečka...

(Pri hrobe Svetozára Hurbana
– Vajanského, 20. augusta 1916)

Zemrel Tolstoj, odešiel z Jasné Poljany jako světci pravěku, básníci upanišad, otcové prvých let křesťanství, kteří v samotách očekávali příchod Smrti v průvodu posledních pravd. Nemohl žít životem inteligentních lidí, jenž byl nepřetržitým protikladem všeho, co poznal za pravdu, i odešel; 30 let hledal sil tomuto rozhodnutí, před smrtí jich konečně nalezl. A tak drama duchovního osvobození, které v jeho díle rozvíjelo se před miliony lidí této země, vyvrcholilo gestem vznešené logiky a prostoty, jemuž podobného nevidíme už v celém svém životě.

Minou tisíciletí, pomínou říše, v zapomenutí zapadnou naše dějiny, změní se věda, oceány zatopí zem, v ledovou poušť se promění Evropa, jako už tolikrát se proměnila, a snad kdesi u rovníku, v nových pevninách, které se zdvihnou na místě bývalé Atlantidy, vzpomene jiné lidstvo se jmény Buddha, Lao-Tse, Krista na slovan-ského mudrce, jenž hlásal, že smysl života je v neodpírání zlu, v lásce a službě lidem; a snad jeho jméno a legenda života bude to jediné, co zbude z celé naší civilizace.

(Otokar Březina v liste
Anne Pamrovej, 7. december 1910.)

K 100-ému výročiu narodenia Straussovej Maňky

(Mária rod. Loydlová, 27. január 1910 - 17. február 2007)

Pavol Strauss

Vinš k narodeninám

Drahá Maňka!

Sme generácia, ktorá skoro celý svoj život trávila v perspektíve na koniec sveta. Veď koniec sveta sa do určitej miery kryje s ohraničenosťou, a to s vedomou, nášho individuálneho bytia. A predsa každým dňom vchádzame do trvania ovenčenou bránou nádeje.

No kde sú korene našej nádeje a všetkých nádejí. Zo stále sa opakujúcich pokusov vnoriť sa do seba, nájsť sa pred tvárou Všemohúceho, a tým si prisvojiť kľúč k vlastnej osobnostnej problematike a tú zas premietnuť do problematiky okolia a sveta. Na to sa vlastne redukuje všetky úkazy vlastného vnútra a produkuje od pozitívnych myšlienok i pozitívne vzťahy. Všetko sa musí premietnuť ponad obzor našich malých záujmov, našej malej úbohej doby, do večnostných vzťahov a perspektív.

A tak sa v nás vytvorila synchronná snaha vytvoriť v sebe, ale i pre druhých, nám blízkych i vzdialených, výhľad a výhľadovú zodpovednosť na koncové a konečné ciele. A vytvárať pre ne predpoklady. Lebo naše šťastie je šťastie našich detí.

Žiť je vždy riziko, vedome či nevedome. A z toho sa dajú odvodiť a chápať naše postoje. Sme tragická generácia, skonfrontovaná s nárammne sekularizovaným svetom, ktorý nie je schopný a ochotný priblížiť sa k životnému pocitu, ktorý sme v sebe vypestovali po schodoch modlitby, i spoločnej modlitby a koncentrácie alebo snahou o koncentráciu. A preto sa zdá, že sme tu ako vydedenci sveta, ktorý si myslí, že ho nechápeme, alebo ktorý sme nie pripravení a schopní pochopiť.

No v nás nežije dedičstvo kultúrnej alebo mravnej nadradenosti, osobujeme si právo nehľadiť úkosom na tých, čo stratili orgány na vnímanie iného obrazu sveta ako toho, ktorý v nich narástol. Pri-púšťame to každý, i keď nutne dochádza k zdravej konfrontácii. Veď len tak sa šenie vývoj sveta.

Nám neprichodí smútiť, že nie sme v tej rojnici, v ktorej pochodujú moderní duchovní agnostici. A ani si pri nich za nijakú cenu nechceme polievocku zohrievať. No to, čím sme, čo sme si v sebe vybudovali a vybojovali a o čo sa denne navzájom opierame, modlitba, odovzdannosť a oddanosť, sú hodnoty, ktorá sa denne oživujú, udržujú a utvrdzujú vo večnostnej perspektíve. A tento vnútorný rytmus nás udržuje, že Všemohúcemu odovzdávame každý uplynulý deň svojho života a zverujeme mu všetko, s čím sme sa stretli.

To je základný akord života, ktorý sme si, hlavne Tvojou zásluhou, vytvorili. Nech sa odkrúca i naďalej na ciferníku na hodinách nášho života v rytme lásky veľká ručička a tá malá nech sa šenie v rytme milosti. A v tom nech nás, Maňka, ešte dlho drží milosť Všemohúceho Boha Otca, Syna i Ducha Svätého a nech nás chráni Nevesta Ducha Svätého, Pana

Mária. A naše deti a deti detí a celú rodinu blízku i ďalekú nech opatrujú naši veľkí patróni sv. Jozef, sv. Judáš Tadeáš a sv. Pavol v zdraví, v šťastí a v milosti Božej.

(Odvrátený hlas, 26. 1. 1985)

(Martin Jančuška, Mária Straussová, Juraj Strauss)

P. O. Hviezdoslav

Ó, moc je toho, drahá!...

(Úryvky)

Ó, moc je toho, drahá! veľmi moc,
zač mám ti ďakovať v tom skúpom žití,
než uzamkne mi ústa večná noc.

Môj stav-byt vzala si sa utvárať,
jak včela plást. Ja, žiaľbohu, málo pridala:
chlebiček leda, najskromnejšie z byďal;
no z tvojej role nevzhúkla len vňať,
lež najskvostnejšia mája čimovať,
hoj, jasene, že zriedka kto ho vidal!...
Kostolné myšky, sme sa zobrali;
i usporiť však stihli pomaly
a čestne, prvá ty... Čo prýšti z vena?
lieň, márnivosť, pych, buj!...
Ba dobrá žena:
toť, poklad Sirachovej prechvaly!

Jak nešťastlivca, cesta trnistá
ma čakala, ňou chrochoť, bodlač, skaly –
môj pometač ty! – cestár doista!
péč zosobnená. Vesty očista: -
i mi sta kolaj blyskla v blízku, v diali,
ni dľaň tu, hore mliečna, tiahla mi,
posiata kvietím kol, dnu hviezdami...
I hnal som – i ak došiel venca, ciela:
len tvoja správa, oprať archanjela,
to zviedla pri mne: zázrak neznámy...

Keď na postati, nával bremana
až dych mi užil, prehýnal až plecía,
ty, nemaznička ani fíflena,
pibrnklas', podňala mi ramená
kriel párom – i pliec nezlomil mi preda!
ba znášal som ho, jak svoj plameň svieca;
i rovnobežných na nej za robôt
so svojím rovno stieralas' mi pot,
a z dlaní mi – ej, ihly povinností! –
sťa holubička vyzobkala osti...
I život môj stál vskutku za život!
Nech nie ty, zhyniem neraz! v priehlebeň
zapadem zúfalstva, v tmy priepastí... veru!
Ty, ducha rek, mnou cúvlas' v čierny deň,
že v hľbku, hrk! len kameň prez kameň –;
s tým ponad ňu si prepla dúhu zmiaru,
mi zachovala nádeju i vieru...
Tak cintlavá a – aká opora! –
mldá v zápas, a, hľa! osud zvrávorá,
sťa kokoš bzikne, chochlov okmásalých...
I ani nepuknul mi srdca kalich,
i zvelebou mi bola pokora.

...Nuž, mám ti ďakovať zač! ináč keď
nevládzem odmeniť sa, neviem platiť.
Hej, kebych ti znal mladost' prinavratiť: -
len tak bys' mohla, v moci krásnych liet,
zmrhaných na odčiny mojich bied,
netratiť pri mne, i mňa nezatratiť;
no, žiaľ!... Sem tedy vďaky bohatý
prúd! – a teč, huč, zvuč mincou odplaty...
lež – jak je plytký, pomútený stesky!
Úst anjelských mi! vzdaj' ju po nebesky;
ach! ľudsky len riečť musím: Vďaka ti!...

Zdeňka Trösterová Hudba a Pavol Strauss, hudba a moji slovenští přátelé, hudba jako dar...

„*Labuti má, když noc je čirá, jitru přejde vsťric a navzdor tmám. Za tvou píseň, co ti v odvet dám? Slovo, ach, je vlastovice sírá, Fénix je však, a ten neumírá, hudba.*“

To jsou verše z desetiletí starého koncertního programu, které mi (bohužel bez jména autora - Jaroslav Vrchlický?) utkvěly v paměti jako hold hudbě od Mistra slova. A protože jsem filolog (a v duši jsem jím byla už v mládí, když jsem si tuto báseň zapamatovala na celý život), povznáší mne nejen krásná hudba, ale i krásné a zasvěcené úvahy o ní.

Díky svým slovenským přátelům jsem měla možnost seznámit se s částí díla Pavla Straussa, lékaře, filosofa, spisovatele a myslitele, mimo jiné s jeho myšlenkami o hudbě, a také s milou knížkou Etely Farkašové *Uvidieť hudbu a iné eseje*. Jejich úvahy vybízejí k zamyšlení, odvádějí duši od každodenních starostí, přibližují to, co nás přesahuje, i právě díky hudbě.

Tak Pavol Strauss píše: „*Nie som jediný človek a nie som ani jediný lekár, u ktorého vybuchla afinita k hudbe so živelnou vehemenciou. Na mnohých miestach vznikli komorné súbory, alebo – ako u nás – združenia vokalistov a inštrumentalistov. A všetci sa ohradzujú ušľachtilou výhovorkou: vniesť do ľudí krásu prispeje vari k tomu, že sa z nich vypudí trochu kalu alebo zloby... A možno tento útek do umenia je len spoločenský výraz pre duševnú autoimunitáciu ľudstva. Podobný úkaz badám i na sebe. Veľmi intenzívny výkonný a záujmový návrat k hudbe. Bez toho, že by za tým bol čo len najmenší záujem praktický a osobný. Slovom – uplatňuje sa tu zákon vnútornej gravitácie. Ako k tomu došlo? Skoro omylom, ale rozhodne náhodou. Ako mnoho dobrých vecí v živote.*“ (P. Strauss, *O hudbe, Výber myšlienok a úvah z knihy Zápisky diletanta*, Tatran Bratislava 1968, s. 3, pretištěno in: Listy PS, 2).

Tato slova, vyřčená téměř před půl stoletím, jako by byla porocká. Právě v dnešní době se znovu plní koncertní

sály, mladí lidé nacházejí cestu k hudbě, Straussovými slovy řečeno „jedné z největších moudrostí života“, protože „keď človek v hudbe, básni a obraze vidí svoje živo bijúce srdce v novom a dobovom uchvátení, prežíva svoju opodstatenosť a ľahšie si nájde cestu k vlastnému vykúpeniu.“ (Tamtéž, s. 12).

A u E. Farkašové čteme slova: „*Jej prvou láskou na rozhraní detstva a mladosti bol chlapec-huslista, nie si je istá, či sa zalúbila doňho samého alebo do tónov, ktoré sa z jeho otvoreného okna rozlievali po celej ulici, keď začal cvičiť, znehybnievala uprostred hier s kamarátkami, nechápajúc, čo sa s ňou deje, jednoducho vycítila, že tam kdesi za otvoreným oknom, za stojanom na noty existuje iný priestor, ako je ten, v ktorom prebiehali dvorové hry, že z tohto priestoru vyžaruje nepomenovateľná sila, ktorá ju povznáša novými, doposiaľ nepreskúšanými smermi, zneisťuje v tom, ktorý dovtedy pokladala pre seba za celkom postačujúci alebo aspoň celkom prijateľný, nevedela o ňom nič presnejšie, iba ho začínala tušiť: priestor lákajúci dovtedy nespoznávaný emocionálnymi záchvevmi.*“ (E. Farkašová, *Uvidieť hudbu a iné eseje*, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2003, s. 24).

Měla jsem v posledních letech štěstí, že jsem trochu blíže poznala několik mladých hudebníků – klavíristu končícího JAMU, klarinetistu, který se rozhodl pro studium medicíny (medicína a hudba – Pavol Strauss?), a barytonistu, kterého od studia chemie na vysoké škole přivedlo na dráhu profesionálního operního pěvce (náhodně? – viz výše slova P. Straussa o roli náhody v životě) setkání s Petrem Dvorským, vystupujícím v r. 2002 ve Státní opeře Praha v Pucciniho Tosce. A jejich prostřednictvím jsem pak poznala řadu dalších mladých lidí zapálených pro hudbu. Především na Mezinárodní pěvecké soutěži v operním zpěvu ve Žďáru nad Sázavou, organizované již spomenutým barytonistou J. Pustinou pod záštitou P. Dvorského. A znovu se potvrdilo, jak je hudba záračná – překlenuje rozdíly mezi generacemi, staví mosty mezi národy, do nevelkého města na Českomoravské Vysočině přivede pěvce z 30 zemí světa, aby před porotou, v jejímž čele v r. 2009 stanul Jaroslav Dvorský, usilovali o předvedení těch nejlepšíků výkonů.

A tak jen tiše žasnu nad moudrostí toho, který řídí kroky a osudy nás všech – jak je vše navzájem propojeno,

jak se kruh uzavírá, nebo lépe řečeno jak v sobě uzavírá lidi, kteří se nikdy nemuseli poznat, a přece se poznali (ať už osobně, nebo prostřednictvím díla): Peter Dvorský je nositelem Ceny Pavla Straussa „Za trvalý přínos slovenské kultuře“. S dílem P. Straussa mě seznámil jeho neúnavný propagátor a obdivovatel Julio Rybák, s knížkou E. Farkašové jedna z okruhu jeho „spřízněných duší“ Eva Kollárová (ale nezávisle na něm). Jakuba Pustinu, kterému v profesní kariéře pomohl a pomáhá Peter Dvorský, jsem si spolu s jeho klavíristou Richardem Pohlem, spolupracujícím s operním pěvcem Jaroslavem Dvorským, objevila v havlíčkobrodské koncertní síni v areálu bývalého kláštera, kam jsem kdysi jako jedenáctiletá primánka chodila na bohoslužby do tehdy gymnaziálního, studentského kostela. A ve výčtu těch, kteří mi „pomáhají žít“, by neměla chybět slovenská básnička Eva Fordinállová, která napsala, že „hudba nůka huslový klúč k rajú“ (básnická sbírka *Neprestanem ta hľadať*, vyd. Lúč 2005, s. 46).

Mám radost také z toho, že v mých větách o hudbě se znovu sešlo Česko-Slovensko, že hudba spojila naše srdce, že za jednoho ze svých patronů můžeme pokládat takového myslitele, jakým je slovenský lékař, lékař nejen těl, ale i duší, Pavol Strauss. Ať tedy v závěru zazní ještě jednou jeho slova: „*Hudba je všetkým prístupná reč, ktorá má veľkú vnútornú silu zblížovania. A láska je hudba srdc.*“

A na úplný závěr moje vlastní verše?

Čtu knihu o hudbě, ztrácím se v lese vět.
Hudba jak svěbytný, hudba jak jiný svět,
hudba jak závrat a někdy i trápení,
hudba jak hudba sfér a duší souznění,
hudba jak prazáklad, jak času plynutí,
hudba jak šumění andělských perutí,
hudba jak ticho a hudba jak mlčení...
Hudba jak živých vod průzračné prameny.

„*Lebo okolo hudby je bod, nevedno či v človeku, či okolo neho, či v ňom, kde sa médium života zahustí, chvíľami, že cítime: tadeto vedú lúče bytia, mimo čas a predstavu, cez minulosť a budúcnosť, mimo svetlo a tme, nevýslovné šťastie existencie a možností. Niečo je a my sme tiež, večný zväzok lásky a zväzok večnej lásky. Tu sú kristalizačné body, umožňujúce trvanie a vznikanie, vibrácie premien z nebytia, korene všetkej ľudskej tvorivosti, kanály pokoja a hodnoty žiť, družnosť tiel a duší. Výkriky ticha, čo rezonujú a vlnia sa ako tajomstvo večnej obnovy.*“

(Pavol Strauss: Amalgám)

První podzimní den 2007 (Koncert Jakuba Pustiny)

Obloha jako vymetená,
sluneční kotouč naleštěný –
to podzimu je první cena.
A uděluje podzim ceny?

+ + +

Duše je hudbou rozsvícená,
září jak plamen zlaté mědi,
ústa úsměvem obdařená,
oči, co modře na svět hledí

a hlas jak sytý hlahol zvonů,
co srdce k nebi povznášejí.
A něžný pŕvab Reny k tomu.
Klavíru tóny provázejí

baryton, soprán. Hlasy znějí
v souzvuku čistém, plném víry,
že dva pěvci si rozumějí –

i když je dělí světadily.

+ + +

A odněkud se štěstí vzalo,
co jsme už dávno nezažili.
A kouzlo hudby při nás stálo,
dojmy se v krásu přetavily,
vzácnou a inspirující.
(24. 9. 2007)

Jedno procento naděje

(Kadaň 28. Dubna 2008 – koncert Ja-
kuba Pustiny a japonské sopranistky
Ayano Yano)

Kadaň je sluncem osvícená,
„O sole mio“ zpívá Pustina,
Ayano Yano zevnitř rozzářená.
Tóny se řítí jako lavina
z jiskřivých výšek dolů do propasti,
baryton je však v letu zachytí.
Neroztříští se, neuvíznou v pasti,
jásavou sprškou prostor rozsvítí.

V polopokleku děkuje se diva,
tak cizokrajně, téměř dojemně,
jako by byla slávy málo chtivá.
S pěvcem ji pojí kouzlo tajemné
výsostné hudby. On se usměje,
ruce jí podá, do očí se dívá
a zpívá, zpívá, zpívá, vroucně zpívá...
Jedno procento naděje,
mé naděje se naplnilo.
Po dlouhých cestách ač těž sotva živá,
raduju se a zbožně poslouchám.
„Non ti scordar di me...“
Já nezapomenu určitě.

Díky, Květo, Jakube Pustino a Ayano Yano.
(14. května 2008)

Podnety k blahorečení Pavla Straussa

(Andrea Eliášová: Od konverzie ku kanonizácii? (Viera a život 2009, č. 4, s. 29-33)
(Úryvky)

Autor prvého Chestertonovho živo-
topisu v taliančine Paolo Gulisano napí-
sal: „Mnohí ľudia vnímajú, že je tu jasný
dôkaz Chestertonovej svätosti: svedectvá
o ňom hovoria o osobe veľkej dobroty
a pokory, o mužovi bez nepriateľov, ktorý
ponúkal vieru bez kompromisov, ale tiež
bez konfrontácie, o obrancovi pravdy a lás-
ky k blížnemu.“

Myšlienka o Chestertonovom mož-
nom blahorečení opäť zaznela začiatkom
júla tohto roku na konferencii v Oxfor-
de. William Oddie, predseda britskej
Chestertonovej spoločnosti, ktorá pod-
ujatie zorganizovala, uviedol: „Chest-
ertonov intelekt bol úplne presiaknutý jeho
vierou; jeho srdce bol naplnené nádejou,
ktorá vyvierala z jeho nezlomnej vďač-
nosti za dar života.“ Bude teda čosko-
ro kanonizovaný? Dočká sa Anglicko
a svet, a my s ním nového svätého?

Jeho žiacke roky sa viažu na školu
sv. Pavla v Londýne, do ktorej chodil ke-
dysi aj Milton a iné osobnosti. Význam-
ným v jeho živote sa stal deň, keď si so
spolužiakmi ako študent založil Junior
Debating Club, v ktorom objavil človeka
a – aj seba. Až s odstupom rokov opísal
toto spoločenstvo úsmevne ako „spolo-
čenstvo chlapcov, ktorí mali radi hro-
zikenkový koláč a kritizovali vesmír“. Ne-
skôr prispieva do časopisu *Debater*. Ako
vysokoškôlak prešiel krízou extrémneho
skepticizmu. Ako dvadsaťročný sa však
začína zamýšľať aj nad vecami viery.
Vela odhaľuje jeho zápisník *Note Book*,
kde možno nájsť aj zmienku o Kristovi:
„Pred stáročiami žil na Východe istý muž.
Nemôžem hľadiť na ovcu, lastovičku, la-
liu, obilné zrno, vinicu či horu a nemys-
lieť pritom na neho.“

Keď sa ho spýtali po konverzii, pre-
čo sa stal katolíkom, jednoznačne pove-
dal: „Aby som sa zbavil svojich hriechov.“
Rozhodol sa teda pre starú Cirkev Irene-
ja, Augustína, Becketa, Františka z Assi-
si, Kataríny Sienskej a Tomáša Morusa,
pretože „ona skúma tajomstvá ľudského
srdca s prenikavosťou nadprirodzeného
pohľadu v takom stupni,“ s akým sa ne-
stretol nikde. „Táto Cirkev vlastní nevi-
ditelné úkony, ktoré umožňujú obnoviť
dušu.“

Na Chestertonovom vstupe do Ka-
tolickej cirkvi sa podieľali vlastne traja
ľudia: manželka Frances, horlivá anglo-
katolíčka, priatelia Hilair Belloc a otec
O'Connor. Čiastočne to bol aj jeho brat
Cecil, ktorý sa stal obeťou vojny, ale zo-
mrel ako katolíkom. (Chestertona po vstupe
do Katolíckej cirkvi nasledovala aj jeho
manželka.) Samozrejme, neobišlo sa to
bez výčitiek a námietok ľudí z jeho oko-
lia. Na otázku, prečo tak urobili, svojráz-
ny autor veľmi rázne, no pokojne odpo-
vedal – s príslovečnou dávkou zmyslu
pre humor: „Som hrdý na to, že som spú-
taný ošúchanými dogmami (takto hovo-
ria moji kolegovia novinári), lebo veľmi
dobré viem, že bludy umierajú, no múdre
dogmy žijú dosť dlho, takže sa na ne dá
pozerať ako na starožitnosti.“

Jedným z najhlbších dojmov, ktoré
Chesterton zažil v detstve, ako zvykol
spomínať, bol obraz mladého muža krá-
čajúceho po moste a nesúceho obrovský
zlatý kľúč. V tomto dojme videl Ches-
terton predobraz budúceho života, kto-
rý nebol ničím iným len hľadaním prav-
dy. Chesterton ju našiel. A hovoril o nej
svetu cez svoje eseje, knihy, prednášky.
Nezatváral si pred ňou oči v domnení,
že by sa mu bez jej prijatia žilo ľahšie,
lebo Boh je náročný. V pokore ju prijal.
Do konca života bol z neho radostný
človek, čo je najlepším dôkazom, že ži-
vot s Kristovou pravdou nijako neoberá
človeka o radosť či slobodu, ako to ešte i
dnes tvrdia moderní ateisti.

Ak by žil Chesterton dnes, nepo-
chybne by na hlásanie objavenej pravdy
využil aj najmodernejšiu techniku, in-
ternet. Dnes sa znovu potrebujeme vrá-
tiť k jeho odkazu, k hĺbke jeho posolstva.
Nevedno, prečo súčasní novinári nesia-
hajú po jeho dielach alebo len zriedka.
Objavili by, čo znamená úcta k slovu,
človeku a skutočná úroveň vypoveda-
ného. Naši vydavatelia by mali znovu
oprášiť viaceré z jeho dávno vydaných
alebo aj u nás ešte stále nevydaných diel.
Aby sme ich nemuseli hľadať iba v an-
tikvariátoch. Niekoľko jeho kníh totiž
vyšlo v našich končinách iba v češtine
a Pán Boh zaplať aj zato. Natíska sa však
otázka, prečo edičné plány slovenských
vydavateľstiev o Chestertona nestoja.“

(Pripravil J. R.)

MUDr. Ján Tedla

Dotyky s MUDr. Pavlom Straussom

K môjmu článku „Spomienky začínajúceho lekára na primára MUDr. Pavla Straussa“ (Listy 10, s. 5-6) si dovoľujem uviesť niekoľko poznámok k ďalším spomienkam na jeho pôsobenie v Skalici a neskôr v Nitre.

Chcem uviesť krátky pohľad na spoluprácu s jedným z jeho pracovníkov na chirurgickom oddelení v nemocnici v Skalici. Bol to **Imrich Kocák**, rodák z Gbelov, ktorý pracoval najskôr ako sanitár, ošetrovateľ, neskôr rehabilitačný pracovník a napokon vo funkcii hlavnej sestry v nemocnici v Skalici. Od začiatu pôsobenia primára MUDr. Straussa v Skalici bol s ním v úzkom kontakte.

Pôvodne pracoval v štátnej nemocnici na chirurgickej klinike v Bratislave u profesora Čárskeho (rodáka z Gbelov), ktorá počas druhej svetovej vojny evakuovala z Bratislavy do Skalice. V roku 1946 nastúpil do skalickej nemocnice na chirurgické oddelenie na funkciu primára MUDr. Straussa. Ako mladý, vysoko vzdelaný a odborne erudovaný lekár so skúsenosťami z práce na rôznych klinických pracoviskách vo Viedni, v Prahe, v Bratislave a z pobytov v zahraničí, najmä vo Švajčiarsku, prišiel budovať nielen chirurgické oddelenie ako primár, ale postupne celú nemocnicu ako jej riaditeľ. Nemocnica v tom čase patrila Milosrdným bratom. Jeho 10-ročné pôsobenie v skalickej nemocnici sa prejavilo tým, že chirurgické oddelenie sa stalo široko ďaleko známym a vyhľadávaným, i samotná nemocnica mala vďaka nemu dobré meno.

V takomto prostredí a pri takom odbornom vedení dostal príležitosť i pán Kocák odborne a osobnostne rásť. Na podnet primára MUDr. Straussa sa začal venovať problematike rehabilitácie a fyzikálnej terapie najmä chirurgických pacientov. Za tým účelom absolvoval 2-ročné školenie na rehabilitačnom ústave v Kladrubách u Vlačiny pri Prahe. V tej dobe bola takáto kvalifikácia veľmi potrebná a veľmi prospela výsledkom liečby najmä poúrazových stavov a iných chorôb pohybového aparátu pacientov chirurgického oddelenia

MUDr. Strauss popri funkcii primára lôžkového oddelenia robil i riaditeľ nemocnice. Keďže dobre poznal pána Kocáka ako pracovitého a zodpovedného človeka, ustanovil ho do funkcie „hlavnej sestry“ nemocnice, a tak sa vytvorila intenzívna spolupráca na budovaní dobrého mena nielen chirurgického oddelenia, ale celej nemocnice. Tento pracovný vzťah vyústil do veľmi dobrých osobných, priateľských a rodinných kontaktov. Keď sa v roku 1950 narodil Kocákovcom ako

druhé dieťa syn, primár Strauss bol ako hlavný hosť pri jeho krstínach.

O tomto všetkom mi rozprávala moja manželka, ktorá v tom čase bývala u Kocákovcov ako študentka na skalickom gymnáziu. Bola s nimi v rodinnom vzťahu; pani Kocáková bola jej tetou a krstnou mamou. Zúčastnila sa osobne na uvedených krstínach. Z rodinných kontaktov je zaujímavou spomienka Kocákovie dcéry, ako sa veľmi potešila banánom, prineseným MUDr. Straussom zo Švajčiarska, ktoré videla a jedla v živote prvýkrát.

Keď som v roku 1956 nastúpil ako absolvent LF na chirurgické oddelenie v nemocnici v Skalici k primárovi MUDr. Straussovi, nemocnica bola už poštátnená a mala takmer všetky potrebné lôžkové oddelenia. Riaditeľom bol MUDr. Príkazký, ktorý prišiel z Povereníctva zdravotníctva. V tom čase pôsobil pán Kocák nielen ako rehabilitačný pracovník; zastával stále funkciu „hlavnej sestry“ nemocnice a bol predsedom základnej odborovej organizácie. Vzťahy medzi ním a primárom MUDr. Straussom boli stále veľmi intenzívne, priateľské, umocnené najmä rovnakou náboženskou orientáciou, i keď v tom čase veľmi sledovanou a zakazovanou. Viem, že na nedelne bohoslužby chodieval na bicykli do susednej dediny na Morave. Primár MUDr. Strauss navštevoval bohoslužby v Skalici, najmä v kostole u Milosrdných bratov.

Žiaľbohu, nemám možnosť získať podrobnejšie informácie o tomto krásnom spolupôsobení vynikajúceho lekára a dobrého človeka, ovplyvňujúceho životnú dráhu pána Kocáka a jeho rodiny, pretože už všetci pamätníci pomreli; a tak dopĺňam mozaiku vzácneho človeka MUDr. Pavla Straussa len z našich kusých spomienok s manželkou.

...Po skončení vojny som sa dostal do onkologického ústavu a na neurochirurgiu k docentovi Žuchovi. Odtiaľ potom viedla cesta do Skalice, do nemocnice milosrdných bratov, kde som sa stal primárom chirurgického a žensko-pôrodnického oddelenia.

Po jedenástich rokoch radostnej práce, po vydaní niekoľkých lekárskejších prác a niekoľkých kníh došlo zasa ku krachu. Z úradnej moci ma preložili do Nitry. Človeka, ktorý nikdy nebol mimo nemocnice, strčili do ambulancie, kde som sprvu musel robiť i nočné pohotovosti praktických lekárov a kde ma riaditelia vítali s veľmi pochýbnymi pocitmi a správaním, ako nebezpečného zločincina. Naozaj ako zbytočného človeka.

A kým za slovenského štátu som bol židobolševikom, z kádrových spisov som sa dozvedel, že som klérofašistický bandita. A pritom mi nebolo nič cudzejšie ako všetko temno, ktoré je okolo všetkých zriadení, kde praxou ideológia je sprosté, neodôvodnené a primitívne násilie.

Tak sa klenú viditeľné časti životov nad úradím neznámeho riadenia. A je vari ľahostajné, čo zažiješ. Ide o to, ako na všetko reaguješ. A či sa cítiš zaradený do vyššej ekonomiky spásy, či aj v tých negatívach, v tých príkoriach netušíš istú výkupnú hodnotu. Veď keď jedni plačú, iní sa môžu tešiť. A obrátene.

(Pavol Strauss, Človek pre nikoho)

Ďalej sa chcem podeliť so zaujímavým zistením, že moja nevesta ako malá školáčka navštívila rodinu Straussovcov v Nitre spolu so svojim otcom. Navštevu MUDr. Straussa im umožnil ich veľmi dobrý priateľ kňaz **Jozef Hrušecký**, ktorý v tom čase pôsobil ako duchovný v charitatívnom dome pre kňazov a reholné sestry v Horných Obdokovciach.

V predchádzajúcich rokoch kňaz Jozef Hrušecký pôsobil v Bratislave. Bol veľmi vzdelaný, písal do Katolíckych novín, jeho bohoslužby, najmä však homílie, boli v tom čase v 50-tych rokoch veľmi bohato navštevované; to nijako nevyhovovalo totalitnému režimu, preto ho pozbavili všetkých možností pôsobiť v duchovnej oblasti. Zostal ako mnohí iní bez zabezpečenia a dlho sa mu nedarilo kdekolvek sa zamestnať. V tejto situácii sa ho ujal pán Jankovič, otec mojej nevesty, a prijal ho do Stavoprojektu ako pomocného kresliča projektov. Tak sa vytvorilo veľmi pekné priateľstvo vzájomne si pomáhajúcich a povzbudzujúcich sa ľudí počas obdobia náboženskej neslobody.

Kňazovi Hrušeckému bolo až koncom 60-tych rokov umožnené pôsobiť v charitatívnom dome v uvedenej lokalite pri Nitre. Počas tohto obdobia a možno už skôr sa vytvorili úzke kontakty medzi ním a MUDr. Straussom, ktorý pôsobil v nitrianskej nemocnici ako ambulantný chirurg. Stretli sa veľmi spriaznené duše, ktoré mali takmer rovnaký osud. Nevieť posúdiť, do akej miery sa doplňovali v oblasti filozofie, v písaní básní a krásnej prózy, ale určite si mali čo povedať ako dvaja „odsunutí“: skvelý odborník chirurg, ktorému režim neumožnil pracovať ako primárovi, a veľmi vzdelaný kňaz, o ktorom sa uvažovalo ako o perspektívnom biskupovi v Nitre. Určite žijú ľudia, ktorí by vedeli o tomto priateľstve povedať viac.

Týmito dvoma pohľadmi na MUDr. Straussa ako nevšedného človeka som chcel prispieť do bohatej škály spomienok, ktoré som mal možnosť prečítať si v piatich číslach Listov PS; som rád, že ma Rybákovci zatiahli do tejto témy a s radosťou budem očakávať ďalšie informácie.

Pavol Strauss

Korytnický kaleidoskop

(Lekárske spomienky z Povstania)

Kalnou riavou moderného života bola zaplavená nejedna nádej, nejedna forma, nejedna podstata života a tvorivej práce. Nejednen lekársky život bol vyšínutý z pôvodného svojho postoja: pomôcť za každú cenu (nie finančnú) a za každých okolností.

Revolučné prerovy života, keď sú odrazu z hodiny na hodinu všetky hodnoty preformované, sú pôdou nekonečných možností heroizmu činu nielen bojovníka, ale i idealistu lekára, ktorý je v tých chvíľach vybratý zo zabehaného chodu spoločensky a hospodárskymi ohľadmi stvárnenej práce. Stáva sa zas len bratom a dobrodincom trpiaceho človeka a v tomto postoji zotrúva stoj čo stoj, nehľadiac na nič, na žiadnu námahu, na žiadne nebezpečenstvo, uzol altruistickej energie, apoštol bratskej ochoty a vôle pomáhať.

Korytnica, tiché, útulné a poetické hniezdočko v Nízkach Tatrách, je odrazu, uprostred kúpeľnej sezóny, rušnejším než kedykoľvek. Autá sa preháňajú, ktoré vozia ranených i chorých z odsunúvej sa ružomerskej vojenskej nemocnice. Plno sanitákov, doktorov vojenských i hospodárov všade. Po bombardovaní Ružomberka došli i mnohí evakuanti.

Dochádzame v noci po ošetrovaní obetí bombardovania – ponajviac detí – do korytnického zhonu.

Tolko (nečit. slovo) nezazreli ešte tieto hory. Tak nepovšimnutý netiekol ešte tento potôčik, ako zakrytý rozbúrenou hladinou vášnivých a mnohými zážitkami válečnými rozrušených duší.

Korytnické vršky sa nedajú odstrčiť. Život obrúsi všetky hrany. Slniečko vnútri každému svoj optimizmus. Všetko je zorganizované, stravovanie zaistené, nemocnica začína fungovať, bielopotocká dolina je vojensky zaistená od Ružomberka. Začína rytmický špitálsky život.

(Nečit. slovo) špitála je chirurgia. Ranení sú umiestnení vo vilkách; sprvu ležia ľahšie ranení pospolu vo väčších izbách na slame a stružlinách, šikovne poobalovaných dekami a ohradených doskami, neskôr viac na nosítkach, ťažšie prípady sú po dvoch a troch umiestňované v hosťovských izbách.

V tej istej budove sú umiestnené operačka a ambulancia. Ambulancia je väčšia miestnosť, ktorá slúžievala za jedáleň, hneď za ňou malá vykúriteľná izbička, zariadená ako útulná operačka. V tej miestnosti bolo zakrátko po našom príchode vybrané pre Korytnicu historicky významné prvé slepé črevo. Zakrátko však nasledovala rada

menších-väčších zákrokov, o ktorých sa Korytnici ešte nikdy nebolo snívalo.

Život sa za krásneho septembrového počasia stával až idylickým. Práce bolo od začiatku dosť riedko, ochotných rúk bolo veľa. Začali sa vo voľných chvíľach pestovať hry, výlety, čítalo sa, recitovalo, rozjímalo.

Každý cítil pritom veľkosť chvíle, prelom dôb a blíženie sa rozhodujúcich vojenských udalostí, ktoré mali byť – ako všetko v živote – koniec a počiatok niečoho. A pritom príroda pokojne zamieňala svoj letný háv za jesenný a hľadela vždy zamyslenejšie na živých; na pribúdajúce hroby pod korytnickou kaplnkou.

Válečná chirurgia je pestrá. Jedného večera došli i ranení civilí, za nimi smrteľne ranená samodruhá mladá žena. No nikto z lekárov nemyslel, že k nej patrí i cisársky rez, ktorý bol v rýchlosti prevedený na záchranu mladého života. Oba tieto mladé životy však hlásajú, napriek všetkým lekárske pokusom, na korytnickom hrobitove nezmyselnosť a surovosť vojny.

Tiché liptovské večery videli časté družné hovory prechádzajúcich sa skupín. Všetci čakali a túžili po návrate, po šťastnom doriešení a normalizovaní života našich slovenských mestečiek a dedín.

Kolká polahoda boli sonórne zvuky nočných spojeneckých lietadiel. Kolká optimistická úfnosť ich ráta a očakávala.

Charakteristická siréna Baťovej sanitky na korytnickej zákrute zmobilizovala či vo dne či v noci lekárske i ošetrovateľské personál. Ani kňazi nechýbali, vždy ochotní ku každej službe.

Všetko bolo vždy pripravené, takže sa za pár minút kedykoľvek mohlo operovať. Inštrumentárky i lekári zvykli na prepych našich operačných sálov začínali prvé zákroky s hrôzou, vzhľadom na tamojšie možnosti asepsy. Ale po prvých per primam zhojených prípadoch, keď sa osvedčila skúsenosť, že do podaktorých rán sa dá i napľuť, i vtedy sa dobre zhoja, mizli obavy a pracovalo sa bezstarostnejšie. No prišli ešte chvíle, keď sa na korytnicku operačku a jej vybavenie spomínalo ako na mimoriadnu vymoženosť hygieny a asepsy.

Pacientúra bola pestrá: vojaci, partizáni, pastieri, nemeckí zajatci. Naši vojaci a partizáni sa neraz v bôloch liečenia osvedčili tvrdými a nadšenými chlapmi. Vedome sa trpelo za dobrú vec národnú i pokrokovú, rada sa priniesla i táto obeť.

Ale aby sa nemyslelo, že nám chybovalo korenie života: smiech a humor. Nebolo tej situácie, žeby neboli prepukli.

Najoriginálnejšie figúra, s ktorou sme sa tam zišli, bol partizán Haflena. 30 ročný, z Prahy, ktorý poprechodil od cudzineckej i francúzskej légie počnúc všetky svetové bojiská. Človek s plastikou ľavej časti sánky a s akurát vystrelenou pravou polovicou, ktorý však pri všetkej bojovnosti vedel byť tak jemný, bodrý, humoru plný, že bol všeobecne miláčikom.

Pri preväzoch nestačil vykladať: „*Pane doktore, vy mne teď už po druhé flikujete hubu, že budu hezčí, než jsem byl. Ale vod samého bojování přejde čas a moje Mařenka bude stará bába. Copak potom, peníze budou: lepší časy. Nám chlapům to neuškodí, ale těm ženskéjm. To já si v Praze nemůžu lajstnout, že si jak v légii koupím vod kamaráda za půl litru rumu holku. To já budu s Mařenou musít dojít k Šauflokům. Copak to jsou nějaké ideály.*“ A perpendikel chlapovi neprestal chodiť ani v dobrom, ani v zlom. Raz opil celú izbu. Mal síce vysokú horúčku, to mu ale nevadilo, že v dajakom skladišti vyparatil cognac a dovliekol na oslavu.

Špásy boli kadejaké. Šéflekárník s krčiarom si zapustili brady a obchodili ako mandžskí princovia, až im to prísny veliteľ, (nečit. slovo) sa tváriace dobráčisko, zakázal. Rekordman – vtipkár, majiteľ nezničiteľnej zásoby humoru, bol šéffchirurg. Chlap mohutnej postavy v pumpkách, čižmách, ináč vo vojenskom, nejednomu pripomínal Tarasa Bulbu. Všade ho bolo plno, všade vnašal náladu, do každej spoločnosti priniesol vitalitu. On síce všetku svoju zdatnosť pripisoval korytnickej Žofke, kto to však poznal, vedel, že mu tá k všeličomu dopomohla. Humor si však už bol priniesol.

Dvaja farári, vlastenci od buka, zápalistými kázňami i v osobnom styku viedli svojich veriacich v národnom, kresťanskom a pokrokovom duchu. Žili v najužšom styku s mužstvom, pomáhali na ambulanciu, účastnili sa každej práce a akcie.

Dlho by trvalo dopodrobna zachytiť všetkých účastníkov, všetky zvláštne figúry. Divné osudy sa tam zhrkli. Divnými osudmi sme ešte prešli.

Ale v živote je nie tak podstatné, čo a koľko sa toho zažije. Ale čo sa podučíme z prežitého. Akú lekciu si z toho vezme.

A my sme sa veru v tých našich milých Korytnických horách naučili duplom si ceniť a milovať svojich a svoje a povedomie. Toho, že človek a lekár má len tú hodnotu, nakoľko je schopný sa oddať a obetovať za dobrú vec, a predovšetkým aby bol vždy ochotný ulavovať ubolenému človeku.

(Z rukopisu Pavla Straussa pripravil Martin Jančuška.)

Pavol Strauss

Sám o sebe – Staré smidky III.

Skalické roky

Hneď po oslobodení si ma zobral ako zástupcu na chirurgické oddelenie na Onkologickom ústave, u Alžbetiniek, primár Dr. Igor Brežný, ktorý bol v tie časy na povereníctve personálnym šéfom.

V tie časy bola tendencia znova zaplniť primariáty a tak som na šéfov popud tiež podal žiadosť. Napísal som si 3 najmenšie nemocnice. Ale aj tie mi odmietli na popud kolegu, ktorý medzitým ušiel na Západ. Iba naraz sa objavil šéf s provinciálom milosrdných bratov Boškom a ten ma hneď angažoval do Skalice, novej nemocnice, kde bola detašovaná časť kliniky na čele s kolegom Dr. Jánom Brtkom, neskorším primárom v Prešove. Bol tam aj Dr. Štefan Kukura, neskorší primár v Michalovciach.

Tak som ihneď nastúpil. Boli tam dve pekné operačné sály a medzi nimi pekná švajčiarska sterilizačka. Keď došiel gynekológ z kliniky Dr. Frico Valentík, som mu jednu operáciu prepustil. Do tých čias som viedol i gynekologicko-pôrodnické oddelenie.

Operačný repertoár bol rozsiahly. Od bežnej všeobecnej chirurgie, brušnej chirurgie, boli aj cieвне zákroky (embolektómia bifurkácie aorty, aneurizmy, sympatektómie), klinovanie podľa Kuntschera, scelovanie zlomenín dlažkami, zákroky urologické (prostataktómie a nefrektómie) a operácie gynekologické a sekcie. Sprvu (kým sa otvorilo otolaryngologické oddelenie s pánom profesorom Dr. Michalom Sisákom) sme medzi dvoma zákrokmi robili aj tonsilektómie.

V jednej z tých prestávok medzi operáciami nás vyhladal primár interného oddelenia Dr. Štefan Klinda. Prišiel sa poradiť, čo má robiť, že má krčové žily. Podotýkam, že bol mimoriadne chudý, ozaj koš a koža. Mal ich ozaj mimoriadne rozšírené. Ponúkol som sa, že mu ich zoperujem. Mal som vtipného sekundára, a ten mu povedal: „Pán primár, nedajte sa operovať, na čom by ste chodil.“

V prvý rok v Skalici (1946), kde sa mi narodil prvý syn Pavol, terajší pracovník na Akadémii na neurofyziológii, som bol v hore spomínanom študijnom pobyte na klinikách v Zurichu. Odtiaľ som si okrem článku o chirurgii v Zurichu priniesol rukopis eseje, ktoré vyšli v Košiciach, malá knižička s dlhým nadpisom „Všetko je rovnako blízke i ďaleké“.

V prvé dni som sledoval prácu kolegu na ambulancii a keď som sa ho pýtal,

či sú tu všetci Česi, povedal: „Nie, to sú praví Slováci, len Skaličané.“ A tak som sa postupne adaptoval a privykol na ten milý, bodrý ľud, plný zdravého humoru. Až vtedy som si uvedomil, že aj kolega Dr. Reháč v Palúdzke bol rodák ze Skalice. A aj pán profesor Dr. Konštantín Čársky bol záhorák z Gbelov. On mi poslal ako zástupcu, kým som bol v Zurichu, docenta Dra Františka Mičeka.

Z blízkej strelnice v Hlbokom chodili neraz veľmi závažné úrazy. A zažili sme tam aj hroznú katastrofu v Sekulách, kde sa vykolajil bratislavský rýchlik. Bolo tam 27 mŕtvych. Časť ranených odviezli do nemocnice vo Valticiach a časť k nám. Väčšina postihnutých bola z prvých vozňov. Vyskytli sa tam divné osudové situácie. V jednom z predných vozňov si obsadil občan miesto. Napriek tomu sa mu tam niekto uvelebil. V predposlednom vozni stretol starého známeho. Rozhorčený zašiel za ním, aby si odreagoval zlosť. Pri katastrofe sa mu nič nestalo a ten nešťastník, ktorý mu obsadil miesto, zahynul.

Žilo sa synchronne s rytmom života tohoto bohrého záhoráckeho ľudu. Neobchádzali sme ani život v skalických búdach. Bol som rodinným lekárom rodiny Blahovcov, mamičky nášho veľkého tenoristu Dra Janka Blahu, ktorého manželku som niekoľkokrát operoval. A s Jankom sme sa navštevovali cez prázdniny.

V nejednej búde sme boli hosťami, pri dobrej nálade a pri dobrom poháriku skalického a pri trdlení. Vďaka prišiel i pán profesor Čársky na naše lekárske semináre, ktorého finále bolo vždy v dákej búde u pána riaditeľa Dr. Eda Príkazského alebo u dákeho z hurbanistov, z budárskeho spolku sv. Hurbánka. Profesor Čársky bol nezmar a ešte ráno o piatej navrhol: „Chlapci, vypime si ešte a zaspievajme.“ Bol šarmantný spoločník, nevyčerpatelný rozprávač.

Nezabudnem na anekdotu zo svojho bohatého života. Mal krajanu pána kanonika Blahu, tiež z Kútú. Bol jeho žiakom a osobným lekárom. Raz si ho zavolať, v dobe keď bol zavalený prácou. Ležal v posteli. Mal vtedy 93 rokov. Bol trochu prestydnutý. Nič podstatného.

Profesor trochu namrzený mu povedal: „Osvietení pán. Čo ste taký prestrašený. Všetko ste viedol skromný, vzorný až svätý život. Čoho sa obávate.“ A starý pán na to: „Viš synku. Kedyž človek nerad mení jisté za nejisté.“

Ináč boli v Skalici dvaja lekári, keď som došiel. Jeden obľuboval víno, ten

mestský, a ten okresný mal sklon k narokom až po..... Jeden mi opisoval toho druhého. Ten mestský vrazil, keď klope na stroji recept, klipne mu hlava na stroji a pacient ho musí zobudiť. A ten okresný mi rozprával o mestskom. Minule bol u nejakej starej panej a ležala v posteli. Starší lekári auskultovali priložením ucha. Vyšetroval pľúca a pre všetkých to robil nápadne dlho, kým prišli na to, že v tom teple medzi vankúšom a masným chrptom, pán doktor tuho zaspal.

Ale život nepozostával len z epizód, ale z dennodennej zodpovednej práce. A tá začala a končila čerbou. Tá bola tiež člená. Vždy kniha monotematická, z oboru chirurgie, a časopisy naše i zahraničné. Ale deň sa nikdy nekončil čerbou, operáciami a spoločnou analýzou prípadov. Vždy som sa ale vrátil k prázdny papierom. Denne som si niečo zapísal, i keď nie iné ako výcuc dňa ako aforizmus. A neprešiel deň, aby som na chvíľu nesaadol za klavír. A tak sa nakopili strany, až z nich vzniklo aforistické diárium, ktoré nakoniec vyšlo čiastočne v celoštátnom kalendári. Ale o tom neskôr.

K chirurgickej práci operatívnej sa vždy pripájala aj príprava prednášok, seminárov a príprava publikácií, pri všetkom obmedzení dedinského chirurga. Žil som zo skúseností chirurgického oddelenia v Palúdzke, na onkológii v Bratislave, z neurochirurgie u Doc. Žuchu, z chirurgie a neurochirurgie v Zurichu.

Pohostinné výlety do Martina na kliniku prof. Buriana. K docentovi Dr. Pavlovi Steinerovi, do Prahy do Ikemu a na kliniku v Bratislave za profesorom Čárskym a Šiškom. Kým adaptovali kliniku pre profesora Dr. Karola Šišku, prišla klinika raz týždenne aj viackrát operovať do Skalice. Opatera operovaných bola neraz svízelná.

Na operáciu pána profesora Dra Ďuroviča, evanjelického pána farára zo Skalice, som raz zavolať pána profesora Dra Najvirta z Brna. Žiaľ, nebolo to úspešné.

Za tých skoro 11 rokov bolo toho hodne. Ako vo všetkom živote bolo veľa šťastných výsledkov, ale aj straty sa vyskytli.

A promiskuita v živote hodnot je občas vyrušujúca, občas povzbudzujúca, a občas ničivá.

Výbuchy frustrácií našich čias nezastanú ani pred bránami zdravotných zariadení. Doba je taká ako človek v nej. A psychický infekt týchto čias deformuje aj tých, čo by ho mali paralyzovať. Keď veľká doba vyžaduje od malých ľudí, aby boli veľkými ľuďmi, ničí podmienky, aby predpoklady formátu sa stali zárukou vývoja.

Svet ako tajná oblasť

V knihe aforizmov „Úsmev nad úsmevom“ mám úvodnú myšlienku: „Prečo by mal chirurg len skalpelom filozofovať.“

Tým sa dá charakterizovať celý môj vnútorný život. Túžba po poznaní ako motor zblížovania s prírodou v poruchách zdravia a v nezrovnávaní sveta spoločenského u nás a v iných kráľoch sveta.

Ale koreň rozvrátenosti vnútra človeka je v úzkom spojení s chorobnosťou a je dôležité, v akej situácii vnútra človeka ho napadne akýkoľvek infekť, alebo iné chorobné dianie alebo úraz.

A vždy som kládol dôraz na priblíženie sa človekovi v pacientovi, na kontakt a čakal som vždy pred operáciou na dozretie vzťahu pokoja a dôvery. A snažil som sa viesť i mladších kolegov vždy smerom krátkého spojenia medzi pacientom a lekárom.

Bol som vždy za to, že lekár musí sledovať obdivuhodný vývoj prírodovedného ale i technického sveta vedy. V prehlbujúcom poznaní a tým štruktúre vnútra človeka poznávajúceho som videl vývojovú dynamiku v živom. *Evolutio in vivo*.

Marx kdesi napísal, že abstrakcia je najvyššia forma myslenia. A tak som na sebe vždy badal, že tok myšlienok ide týmto smerom. Pozoroval som svet filozofov, čítal som veľa. No všetkým sa nedá prejsť. Ale zdá sa mi, že významná je u filozofov nielen oblasť mentálna, ale priebeh a zvraty v ich životoch. Sailer píše: „Len kto sa cele dáva, vytvára budúcnosť. Kto len chce poučovať, kto by len iných chcel zmeniť, ostáva neplodným.“

A meniť treba, svet, i svoj vnútorný svet. Ak chceme niečo vo svete napraviť, však každý z nás je kus sveta, tak to treba začať u seba a na sebe. A lekár duplom. Pacienti musia cítiť, že i pod lekársnym plášťom bije ľudské srdce.

Až teraz dovidíme na negatíva nášho akademického vzdelávania. Až dnes, keď sa vytvárajú ústavy molekulárnej biológie, bioniky, všetky moduly a modely nukleárnej medicíny a zavádzanie všetkých možných aparatúr s mikroprocesormi, všade computory a vždy nové a nové mechanizmy, ktoré sú eticky veľmi odôvodnené a vítané ako neagresívne vyšetrovacie metódy, ale človek sa v tom svete mechanizmov pomaly stráca.

Zabudli vytvoriť katedry láskavosti, slušnosti, súcitu a pochopu problému

bolesti, vyradenosti a náhlych defektov, so subkatedrou psychologického prístupu k dezintegrácii našich doterajších daností a odmocnenia života. S vytváraním nových elementov ako prípravy na smrť. Veď je to najvýznamnejšia časť našich životov. Pre súvzťažnosť k problémom rodiny a životného prostredia.

Život a poézia sú dva lúče, ktorých priesečník vie byť i vo svete chirurgie. Poézia je v otvorenosti pri možnosti riešenia rôznych chorôb a neduhov v prievane očakávania. V celej medicíne je to najkrajšie, čo prebehne hlavou lekára, prístup k najrôznejším hlavolamom, pri tvorbe prognóz. Poézia je v splynutí nádeje lekára i pacienta.

Život je i v tejto forme otvorený systém. A poézia je to, čo všetko zodvihne do vyššej polohy umom z vnútra človeka. I lekára. Emanácia dôvery je liečebný faktor, ktorý je pridaný ako lúč lekárskej osobnosti. Sú aj laici, ktorí toto vlastnia. Od zelinkárikov po psychotronicov. Človek je neraz vyvíjajúca sa záhada.

A tak prešlo tých vyše 10 rokov v chirurgickej činnosti. Medzitým mi vyšla kniha „Mozaika nádeje“, eseje, zbierka básní v próze „Stĺpy“ a spomenutý filozofický cestopis po Švajčiarsku, dva preklady a články v časopisoch. V celoštátnom lekárskom kalendári 1959-1960 a niekoľko lekárskeho prác v Rozhľadoch v chirurgii, Bratislavských lekárskeho listoch a Lekárskom obzore.

No, ale došlo k nedorozumeniam medzi mojím nástupcom riaditeľom Dr. Eduardom Príkazským a zborom primárov. Výsledok bolo preloženie väčšiny nás lekárov. A tak som sa dostal do Nitry. Tu som pracoval za primára Dra Štefana Fraštatského a potom za profesora Dr. Milana Kratochvíla, DrSc. do svojej sedemdesiatky. Potom ešte dva roky na patológii u primára dra Alexandra Čerbu. Potom došlo k ťažkej seapse, a po vyviaznutí z nej som bol kompletný dôchodca. A s nezlomenou chuťou do života som vyšiel v ústrety ďalšiemu výmeru života.

Analýza priebehu života nerobí človeka ani šťastnejším, ani múdrejším. Narodiť sa do tohoto sveta bola trúfalosť. Oporou a istotou bola láskavosť rodičov, radostná krása liptovskej domoviny, milota a vďačnosť pacientov. A skutočné celoživotné šťastie bola láska a poddajnosť k slovu a k myšlienke.

Osobnosť lekára a chirurga

Okolo každého človeka je určitá atmosféra, ktorá sa tvorí z vonkajšieho i vnútorného habitu. Výslednice génových dispozícií, dedičných faktorov a prostredia sú stmelené v zvláštne individuum, ktoré svojimi reakciami, príhnutím k zdedeným zvláštnostiam, alebo zvláštnosťou svojich postojov vytvárajú obraz každého jedinca.

Zvláštne zameranie na určité hodnotové systémy vytvárajú vonkajšie okolnosti správania a reagovania. Stupeň intelektuality a jeho menšia-väčšia kultivovanosť sú ďalšie momenty typu aktivity, do ktorej dorastá nielen ako výsledku kontaktov s určitým prostredím, alebo zlahostajnenia k nemu, poťažne jeho odmietania. Časom dochádza k scementovaniu postojov, alebo zásadného otvárania sa všetkým starším i novším impulzom.

Človek vždy ostáva veldielom prírody a čo k tomu ešte pristúpi. Ale po duchovných vrstvách sa ukladajú rôzne základné, ale aj (nečít. slovo) poryvy duše.

A všetko odfarbí u citlivejšieho vnútra a zapustí korene. No, na niekom všetko stečie povrchom.

Každý človek pozostáva teda zo sumácie zážitkov, prípadne i tragédií ľudských prežitých doma, alebo v okolí. Z vypozerovaných reakcií v blízkosti, prípadne na pracovisku, na pohnútky, z ktorých sa tvoria pochybné, alebo i nebezpečné situácie. Zážitky z pôsobenia rôznych charakterov, mravných defektov a deviácií.

Skrátka, osobnosť je tmel nielen zážitého, ale osobných duchovných, mravných a citových daností a arzenál schopností všetko premeniť na trvalé koreláty vnútra, na akumulátor, ktorý svoj náboj premení na spontánne stále žiarenie, cez všetky bytostné prejavy a reakcie.

A chirurg muí vedieť zhodnotiť všetky liečebné obavy, musí vedieť zahľadiť všetky neistoty choreho i rodín, istým a niekedy pravdivo bolestným prístupom a reálnou prognózou.

Pacient musí vidieť i jeho možnú nerozhodnosť a očakávanie najpriaznivejšieho termínu psychického dozretia k zákroku a samozrejme aj somatického. Pacient musí vidieť a cítiť uspokojivú žičlivosť, ustavičnú starostlivosť a nehu. Musí cítiť teplú ruku a teplé otcovské srdce.

Pacient musí mať dôveru v jeho odbornú zdatnosť a ľudskú kvalitu. Ťažko je každé gesto a každý kon usmerniť k spokojnosti pacienta i rodín. Nik nemôže vždy a vo všetkom každému vyhovieť. Ale aj negatíva, i u tragických prípadov, sa môžu tak servírovať, aby nikde neostala trpkosť a nesúlad.

Izidor Štraus (1881-1945) a jeho rodina

Jeden zo synov Adolfa Štrausa **Dr. Izidor Štraus** (*28.2.1881 v L. Porúbke +2.2.1945 Lazisko), vyštudoval právo, bol advokátom, právnym zástupcom L. Mikuláša, člen správnej rady niektorých bánk a významným členom Židovskej strany. Oženil sa s Vilmou Kuxovou (*14.7.1891 L. Mikuláš +31.7.1933 L. Mikuláš). Vilma sa narodila v rodine praktického lekára Dr. Bartolomeja Kuxa (*1.5.1853 Hybe +9.4.1923 L. Mikuláš) a Jozefíny Teltschovej (*1862 P. Lupča + ?). Pochádzal z rodiny krčmára Emanuela Kuxa a Jozefíny (Pepi) Teltschovej, ktorí žili v Hybiach. Týmto manželom sa v Hybiach narodili aj ďalšie deti: Viliam (*31.3.1856), Irena (*8.10.1857), Leopold (*12.12.1858), Adolf (*15.1.1861 +9.5.1865), Maximilián (*28.4.1864) a Františka (*16.2.1869). Rodičia zabezpečili svojim deťom primerané vzdelanie. Dr. Viliam Kux sa stal advokátom, žil v Hybiach, kde sa 28. decembra 1887 oženil s Idou Hoffmanovou (*1869) z L. Hrádku a Dr. Bartolomej Kux sa stal praktickým lekárom a oženil sa 15. decembra 1881 v Nemeckej (Partizánskej) Eupči s Jozefínou Teltschovou. Rodina Dr. Bartolomeja Kuxa sa neskôr stala veľmi bohatou mikulášskou rodinou. Dr. Kux si s manželkou v roku 1883 na námestí v Liptovskom Mikuláši kúpili dom (č. 57, neskôr č. 20, vedľa Seligovskej kúrie) od Adama Muskulyho s manželkou Evou, rodenou Kreuzerovou. Okrem spomínanej dcéry Vilmy, sa rodičom Kuxovcom v Liptovskom Mikuláši narodili deti: Aladár (*16.2.1885), Ernest (*11.8.1886 L. Mikuláš +1937 tamže) a Elza (*23.3.1888 +?).

Vilmin brat Ernest (*1886 +1937) bol lekárnikom v Liptovskom Mikuláši. Zomrel bezdetný a všetko bohatstvo Kuxovcov spolu s domom na námestí (vedľa dnešného Múzea J. Kráľa) zdedili maloletí Juraj Štraus (*18.1.1917 Košice) a jeho brat Pavol Štraus (*30.8.1912 L. Mikuláš +3.6.1994 Nitra), deti z manžel-

• Bohušovský dom, kde sa v roku 1912 narodil Pavol Štraus, dnes Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva

stva Dr. Izidora Štrausa a jeho manželky Vilmy.

Po smrti prvej manželky v roku 1933, sa Dr. Izidor Štraus oženil s Alžbetou Šteinhardtovou (*22.1.1898 +2.2.1945). Počas druhej svetovej vojny sa mu podarilo vyhnúť zaradeniu do transportov. Vypuknutie Slovenského národného povstania však mnohé zmenilo. Fašisti hromadne odvážali aj posledné zbytky židovského obyvateľstva do poľských koncentračných táborov, takže mnohí židia sa skrývali v okolitých horách. Aj Dr. Izidor Štraus sa skrýval spolu s manželkou a svokrou (Pavla Šteinhardtová, rodená Haasová *25.8.1875 +2.2.1945) v Dúbravskej doline. Tu sa stretol po potlačení povstania aj so svojim synom Pavlom. Bolo to ich posledné stretnutie, pretože na sklonku vojny boli v noci z 1. na 2. februára 1945 vo Veľkej Doline, hone Trhelné (Trlenské, Trlinské ?) v chotári Laziska spolu s inými ukrývajúci sa židmi (Dr. Mikuláš Goldberger, jeho manželka Margita Goldbergerová, rodená Kartalová a topoľčiansky právnik Dr. Štefan Laufer) beštiálne zavraždení aj s manželkou a svokrou. Ich telá ostali nehybne ležať a boli pochované po obhliadke až po skončení vojny. Súhlas na prevoz pozostatkov nebohých dal v máji 1945 Okresný národný výbor v Liptovskom Mikuláši a v roku 1946 ich do matriky zomrelých dodatočne zapísal matričný úrad v Paludzi. Vraha sa nepodarilo vypátrať, aj napriek úsiliu rodinou povereného mikulášskeho advokáta Dr. Artura Teichnera. Zo spomienok niektorých účastníkov povstania sa môžeme dočítať, že vraždu by mohla mať na svedomí skupina por. Ivana Čubara (Čubarev), ktorá bola súčasťou partizánskeho oddielu Kirov a Československej partizánskej brigády a dokázateľne bola zodpovedná za vraždu rodiny Floriána Teichnera v Lubeli 30. apríla 1945, pri ktorej štyri osoby zastrelili a dve ťažko zranili. Spomínaný I. Čubar bol po skončení vojny v Prahe súdený Národným súdom, ale nie je známe, či sa v obžalobe spomínala aj táto vražda. Katom, ktorý strieľal v Lubeli a možno aj vo Veľkej Doline, bol partizán Vasil, zvaný Krivý, ale pobyt jeho osoby nebol po skončení vojny známy. Je veľmi pravdepodobné, že zmenil identitu a ostal žiť v Liptove aj po vojne.

Aj keď vina tejto skupiny a spomínaných osôb zrejme oficiálne preukázaná nebola, je jasné, že od konca januára 1945 boli v Lazisku ubytované rôzne jednotky mínerov a delostrelcov nemeck-

• Kuxovský dom na námestí, kde žila rodina Kuxovcov a Štrausovcov do 40-tych rokov 20. stor.

kého Wehrmachtu a v horách v okolí sa zase vyskytovali členovia partizánskeho oddielu Kirov, ale aj iných oddielov. Keďže v tomto prípade išlo skôr o lúpežnú vraždu spomínaných ľudí a nie rasovo motivovanú a nemeckí vojaci sa vstupe do doliny obávali, je jednoduché si domyslieť, kto môže byť v tomto prípade vinným.

Pavol Štraus sa narodil 30. augusta 1912 v Liptovskom Sv. Mikuláši v časti Vyšný Hušták v dome č. 124, ktorý patrilo Petrovi Bohušovi a jeho manželke Márii Bohušovej, rodenej Ballovej. Vo svojom rodnom meste absolvoval základné a stredoškolské štúdiá. Gymnázium navštevoval v rokoch 1922-1931. Štúdium ukončil ústnou maturitnou skúškou 10. júna 1931. Po maturite sa v roku 1932 zapísal na štúdium medicíny do Viedne, ktoré dokončil na nemeckej univerzite v Prahe. Po základnej vojenskej službe nastúpil ako lekár v Palúdzke a Ružomberku. Na konci vojny sa dostal do zajateckého tábora v Novákoch.

Počas vojny sa zoznámil s o dva roky staršou Máriou Lojdlovou, s ktorou sa oženil 4. apríla 1945. Po skončení vojny nastúpil ako chirurg do Onkologického ústavu v Bratislave. O rok neskôr sa stal primárom chirurgického oddelenia v Skalici, kde zotrval v pôsobení desať rokov. Roku 1956 sa presťahoval do Nitry, kde sa venoval povolaniu chirurga až do odchodu na dôchodok.

Popri svojom povolaní sa venoval aj literárnej tvorbe, ktorá mala problém presadiť sa širšej kultúrnej verejnosti vďaka jeho otvorenej kresťanskej orientácii. Do literatúry vstúpil po nemecky napísanou básnickou zbierkou Die Kanone auf dem Ei (Kanóny na vajciach). O rok neskôr, ešte stále ako študentovi, mu vyšla druhá po nemecky napísaná zbierka Schwarze Verse (Čierne verše). Cestopisom Všetko je rovnako blízke i ďaleké (Kaleidoskop z cesty po Švajčiarsku) sa prihlásil až po oslobodení roku 1946. Nasledovala zbierka esejí Mozaika nádeje a zbierka básni v próze Stĺpy. V 50. rokoch bol politicky prenasledovaný a ako autor potláčaný. Preto jeho ďalšie knihy esejí, meditácii a

• Mikulášska židovská škola, neskôr tu sídlila učňovská škola

aforizmov Aforistické diárium, Krížová cesta pre chorých a Postila dneška vyšli v Ríme. Knihy esejí Zápisky diletanta a Zákruty bez ciest vyšli už na Slovensku, ale nasledujúca publikácia Roztrhnutá opona opäť v Ríme. S ďalšími dielami sa prihlásil až po novembri 1989: Rekviem za živých, Nádhera nečakaného, Úsmev nad úsmevom, Kvety z popola, Mozaika nádeje, Ecce homo, Tesná brána, A slovo zadúchal duch (spolu s M. Rúfusom). Z nemčiny a francúzštiny preložil viaceré diela významných básnikov a filozofov. Pavol Strauss sa hlásil k ideálom kresťanského humanizmu a literárna veda zaraďuje jeho tvorbu k básnickej skupine katolíckej moderny.

Pramene:

Štátny archív v Bytči:

Zbierka cirkevných matrik, Židovské matriky Námestovo 1790-1895

Liptovská stolica II, druhopisy židovských matrik z obvodu L. Mikuláša, nekompletné odpisy z r. 1843-1890

Štátny archív v Bytči, pobočka L. Mikuláš

Okresný súd v Liptovskom Hrádku (dedičská, pozemnoknižná agenda) 1859-1954

Okresný súd v Liptovskom Mikuláši (dedičská, pozemnoknižná agenda) 1859-1954

Okresný úrad v Liptovskom Mikuláši 1923-1945

Gymnázium v L. Mikuláši

MNV Lazisko 1945-1991

Obvodný úrad v Liptovskom Mikuláši, oddelenie matrik, druhopisy štátnych matrik, matričný obvod L. Mikuláš

Katastrálny úrad v Žiline, správa katastra v L. Mikuláši, oddelenie pozemkovej knihy

MASTNÝ, B.: Klačianska dolina, Praha 1948

DROPPA, A. a kol. Protifašistický odboj a oslobodenie Liptova, Osveta, Martin 1984

PhDr. Peter Vítek

• Štátne reálne gymnázium v L. Mikuláši, ktoré navštevovali Pavol aj Juraj Strauss

Z ohlasov na Listy PS

„...S veľkým záujmom som sa vhlbil do článku o mojom starom otcovi a starej matke. (Porov. Peter Vítek: Adolf Štrauss (1847-1935), Listy PS 11, s. 26 – J. R.) Denne ma otec bral na návševu k nim na vyšnom huštáku. Tú atmosféru u nich i dnes prežívam. Je to kúzlo môjho detstva i s garbiarkou za ich domom.

K článku „Ceny P. S.“ (porov. Jozef Leikert: Inšpirujúci aj po smrti, Listy PS 11, s. 27 – J. R.) chcem podotknúť k mojim profesionálnym aktivitám. Z väčšej časti to boli 1/ exantematické a teratogénne vírové infekcie a 2/ chlamydiové nákazy. U tých prvých to boli hlavne osýpky (morbilli) a rubeola. U tých druhých ornitóza-periktakóza a pohlavné ochorenia. Venoval som sa aj klieštovej encefalitíde a ďalším nákazám. Ale to všetko je už len minulosť. – Vo vete „podarilo sa eliminovať ovčie kiahne“ – to neboli ovčie kiahne ale osýpky.

Dúfam, že zobrahané spisy dôjdu k Palkovi nebeskou poštou.

(MUDr. Juraj Strauss
v liste zo 14. 9. 09.)

„Veľmi pekne ďakujem za mimoriadne zaujímavé zápisky i za časopis. Obidva materiály som si pozorne prečítal, pričom ma zaujali hlavne postrehy Dr. Straussa z Zürichu. (Porov. Pavol Strauss, Sám o sebe – Staré smidky II, Listy PS 11, s.25. – J. R.) Píše v nich o neurochirgoch, ktorí znamenali svetovú špičku v našom odbore. Prof. Hugo Krayenbühl bol zakladateľom švajčiarskej mikroneurochirurgickej školy, napísal viacero zásadných prác z cievej neurochirurgie (ktoré poznám) a „vychoval“ prof. Yasargil-a, ktorého označili za „neurochirurga druhej polovice 20. storočia“.

Prof. Samii je bývalý predseda („prezident“) svetovej neurochirurgickej spoločnosti („World Federation of Neurochirurgical Societies“), bol šéfom neurochirurgie v Hannoveri, teraz je riaditeľom „Neurochirurgického Inštitútu“ v Hannoveri. Osobne sa poznáme a naposledy sme sa stretli na kongrese vo Viedni 18.-20. 9. 08. Či je to neurochirurg, ktorého poznal Dr. Strauss, alebo jeho syn, neviem posúdiť, ale aj manželka tohto pána profesora bola detská lekárka a bola s ním vo Viedni. Pán profesor aj ona pochádzajú z Iránu.

Prof. Žuchu som, žiaľ, nepoznal. Môj učiteľ, prof. Faguľa, ho ale často spomínal a vždy o ňom hovoril s obdivom. Profesor

Žucha však bol hlavne detský chirurg a neurochirurgii sa venoval len okrajovo...“

(MUDr. Igor Šulla,
v liste zo 6.10. 2008.)

„...Ďakujem Vám za krásny pozdrav z Liptovského Mikuláša, ktorý sa nielen potešil, ale hlavne povzbudil s nádejou kráčať do ďalších dní nášho života...“

V posledných „Listoch P.S.“ som sa dozvedel všetko o odovzdávaní „Ceny P.S. za rok 2008“. Bolo mi ľúto, že som sa toho v Nitre nezúčastnil.

Krásne je zhodnotenie „trio“ Pavlov a ich vzájomné zrkadlenie...

Trošku sa zamýšľam nad skutočnosťou, či by sa nemalo viac pozornosti venovať osobe a dielu Pavla Straussa v médiách, na oficiálnych miestach, v cirkevnom spoločenstve, i keď samozrejme, nie som o všetkom informovaný. O to zásluhnejšia je Vaša práca (...), že vydávate „Listy P. S.“ a že sa udeľuje v rámci kultúry „Cena P.S.“

S veľkým očakávaním sa teším na súborné dielo Pavla Straussa, ktoré by som si rád zakúpil. Bol by som Vám vďačný, keď ma upozorníte na možnosť, kedy a kde si ho zaobstaráť.

Končím... s priáním, aby sa Vaše hlboké poznanie diela P. Straussa dostalo k čo najväčšiemu počtu dnešných ľudí na osoh nášho krásneho Slovenska. O to vyprosujeme i Sedembolestnú, ktorej je zasvätený dnešný deň.“

(MUDr. Ján Tedla v liste
z 15. sept. 2009.)

„Srdečne ďakujem za rýchly list spolu s časopisom, ktorý som prečítala aj moja rodina a tiež naši priatelia.

Pod „tlakom“ straussovských sentencií som vybrala z knižnice „Človek pre nikoho“, prelistovala a poslala ho kolegyni L. Scheidovej – spoluautorke knihy „Svätá zem očami biblistov a archeológov“... Ona spolu s manželom sa stará o hospicovú problematiku na Slovensku – a napísala okolo toho asi 200 publikácií (hospicová starostlivosť, domáca ošetrovateľská starostlivosť o nevyliciteľne chorých, umierajúcich a pod.). S podivním som zistila, že Pavla Straussa pozná iba z článkov (za totality veľmi krátkych) z Katolíckych novín. Preto ju budem postupne zasväcovať či oboznamovať s jeho tvorbou – myslím tým knihami, ktoré ja mám...“

(MUDr. Juliana Gregová,
v liste zo 4. 5. 2009.)

Vedecké kolokvium P. Strauss • 31. 10. 2009 • Liptovský Mikuláš

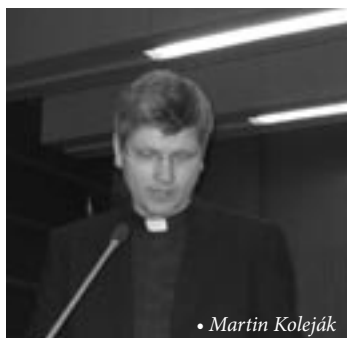
• Ján Blcháč
primátor mesta

• František Tondra-spišský biskup
čestný predseda spolku

• Slávnostná benediktione

• Martin Koleják

• Jozef Leikert

• Jozef Strauss s manželkou

• Małgorzata Dambek - Poľsko

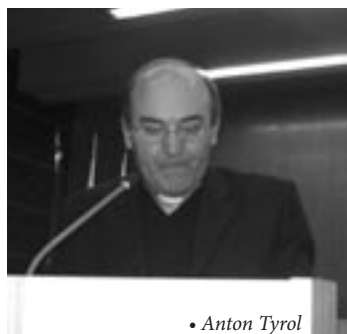
• G. Smolíková
vydavateľstvo M. Vaška

• Pohľad do auditória, vpredu František Mikloško

• Július Rybák

• Anton Tyrol

• Jozef Leščinský

• Gerhard Weag

Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa • LISTY PS - Reg. číslo: MK SR 3209/2004, číslo 12, február 2010. Číslo pripravili: Július Rybák a Ľubomír Raši. Adresa redakcie: Múzeum Janka Kráľa, Námestie osloboditeľov 31, tel.: 044/5621 580, e-mail: zuslm@svslm.sk. číslo účtu: 2923832760/1100, IČO: 37907751, tlač: Print Master, Lipt. Mikuláš, e-mail: printmaster@viacom.sk. Počet výtlačkov: 1000

 Telink